

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

ANTHONY GIDDENS'TE
MODERNLEŞME, KÜRESELLEŞME VE DİN

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Hazırlayan
Bünyamin BAHADIR

ŞANLIURFA - 2015

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

ANTHONY GİDDENS'TE
MODERNLEŞME, KÜRESELLEŞME VE DİN

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Hazırlayan

Bünyamin BAHADIR

Danışman

Doç. Dr. Celil ABUZAR

ŞANLIURFA - 2015

T. C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı'nın da Doç. Dr. Celil ABUZAR danışmanlığında 115227007 Numaralı Bünyamin BAHADIR ın hazırladığı“ ANTHONYGİDDENS'TE MODERNLEŞME, KÜRESELLEŞME VE DİN konulu Tez Savunma sınavı 13...01...../2015..../ tarihinde /13:00....saatte yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile kabul edilmiştir

13/01/2015

Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı:

Doç Dr. Celil ABUZAR

ÜYE: DOÇ.DR.NAMİK KEMAL KARABİBER

ÜYE : Yard.Doç.Dr. Salih AYDEMİR

Bu Tezin Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım

PROF.DR.RECEP ÇİĞDEM

ENSTİTÜ MÜDÜRÜ

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntılarının, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalına bağlı Din Sosyolojisi Bilim Dalı 115227007 no'lu **Yüksek Lisans** öğrencisiyim. Hazırlamış olduğum "Anthony Giddens'te Modernleşme Küreselleşme ve Din" konulu tezdeki bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntılarının bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin bu tezde yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, bu tezimin ve diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

(13/01/2015)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı
İmzası

Bünyamin BAHADIR

İLETİŞİM ADRESİ _____ :

e-mail : teyyan@hotmail.com

ÖNSÖZ

Yirminci yüzyılda, bilimsel ve teknolojik gelişmeler baş döndürücü bir hız kazanarak bütün dünyada, daha önceki yüzyıllarda görülmeyen yoğunlukta bir değişim ve dönüşüm sürecini yaygınlaştırdı. Yeni bir yüzyıla girerken artık bilgi ve enformasyon teknolojilerinin gelecekte ortaya çıkartabileceği yenedünya düzeni üzerinde senaryolar yazılıyor. “Toplumların tüketim kültürünün nesnesi konumuna getirildiği dünya yüzeyinde küresel kültürün kapsayıcılığı yerel kimlikleri farklılıklar temelinde yeniden üretiyor. Dolayısıyla Modernizm, küreselleşme, din günümüz toplumlarının değişim ve dönüşümlerinde başat rol oynayan en güçlü kavramlardır. Batıda aydınlanma felsefesiyle birlikte ortaya çıkan modernizm düşüncesi, geleneksel bütün toplumsal yapıları temelden etkilemiştir. Bu süreçten sonra hiçbir kurum ve yapı eskisi gibi kalmamış, başkalaşmış ve dönüşmüştür. Buna din de dahildir. Belki de en çok da o etkilenmiştir. Bu değişimin getirdiği toplumsal sorunlar bütün toplumların en önemli sorunlarını oluşturmaktadır. Bu değişim ve dönüşümlerin parametrelerinin anlaşılabilmesinin ve nedenlerinin yorumlanabilmesinin çağımızın toplumsal sorunları açısından önemli olduğunu düşünmekteyiz. Bu bağlamda, bütün bu yaşanan toplumsal süreçleri, günümüzün önemli sosyologlarından birisi olan Anthony Giddens’in perspektifinden incelenmesinin de çalışmanın önemini artırdığını düşünmekteyiz.

Bu konunun seçilmesinde, kaynak temininde ve tezin hazırlanması aşamasında, destek ve yardımlarını esirgemeyen, başta danışmanım değerli hocam Doç.Dr. Celil ABUZAR’ olmak üzere Yard. Doç. Dr. Salih AYDEMİR’e saygılarımı ve teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim

Ayrıca, her zaman yanımda olan ve her konuda beni destekleyen aileme de şükranlarımı sunarım.

Bünyamin BAHADIR

Şanlıurfa - 2015

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	II
KISALTMALAR.....	IV
ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	VI
GİRİŞ.....	1

1.BÖLÜM MODERNİZM

1.1.BİR KAVRAM OLARAK MODERNİZM.....	5
1.2.MODERNLİK VE MODERNİZM.....	6
1.3.MODERNİZMİN FELSEFİ TEMELLERİ.....	9
1.4.MODERNİZMİN TARİHSEL SOSYAL ARKA PLANI.....	13
1.5. MODERNLEŞME SÜRECİ.....	15
1.6.GELENEKSELDEN MODERNE.....	17
1.7.MODERN ZİHNİYET BİÇİMİ.....	18
1.7.1.Bilimde Modernizm.....	20
1.7.2.Kültürde Modernizm.....	22
1.7.3.Sanatta Modernizm.....	24
1.8. MODERN TOPLUM VE MODERN İNSAN.....	26

2. BÖLÜM KÜRESELLEŞME

2.1.BİR KAVRAM OLARAK KÜRESELLEŞME.....	28
2.2.KÜRESELLEŞMENİN OLUŞUM VE GELİŞİMİ.....	30
2.3.KÜRESELLEŞME İLE İLGİLİ BAKIŞ AÇILARI.....	33
2.3.1.Aşırı Küreselleşmeciler.....	33
2.3.2.Küreselleşme Karşıtları.....	35
2.3.3.Dönüşümcüler.....	36

3. BÖLÜM

DİN

3.1.GENEL OLARAK DİN VE TANIMLARI.....	38
3.2.DİNLERİN TARİHİ VE COĞRAFİ DAĞILIMI.....	40
3.3.DİN OLGUSU VE SOSYOLOJİSİ.....	43

4. BÖLÜM:

ANTHONY GİDDENS'TE

MODERNLEŞME, KÜRESELLEŞME VE DİN

4.1. ANTHONY GİDDENS'İN YAŞAMI VE ENTELEKTÜEL KİMLİĞİ.....	47
4.2. ANTHONY GİDDENS'İN MODERNİZME İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ.....	50
4.2.1.Zaman Ve Uzam Ayrışması Bağlamında Modernlik.....	54
4.2.2.Yerinden Çıkarma Mekanizmaları.....	55
4.2.3.Modernliğin Düşünümselliği.....	56
4.2.4.Modernliğin Kuramsal Boyutları.....	56
4.2.5 Modernliğin Küreselleşmesi.....	59
4.2.6 Modernlik, Postmodernlik Ayrımı Karşısında Radikalleşen Modernlik.....	62
4.3.MODERNLİK VE DİN.....	64
4.4.TOPLUMSAL DEĞİŞİM KÜRESELLEŞME VE DİN.....	68
DEĞELENDİRME VE SONUÇ.....	72
KAYNAKÇA.....	78

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen makale

bkz. : Bakınız

c. : Cilt

ev. : Çeviren

der. : Derleyen

ed. : Editör

haz. : Hazırlayan

s. : Sayfa numarası

thk : Tahkik eden

yay. haz. : yayına hazırlayan

ÖZET

Anthony Giddens'te Modernleşme Küreselleşme Ve Din

Bu araştırma, modernleşme, küreselleşme ve din bağlamında Anthony Giddens'in görüşlerini sosyolojik açıdan incelemektedir. Araştırmanın amacı; Anthony Giddens'in görüşlerini tespit etmek ve analiz etmektir. Bu bağlamda, modernleşme, küreselleşme ve din'in insan hayatında ve toplumsal yapıda oluşturduğu etkileri sosyolojik açıdan ayrıca ele alınmıştır.

Araştırma sonucunda; Anthony Giddens'in amacının, günümüz gerçekliğini ayrıntılı bir biçimde analiz edebilecek bir modernlik düşüncesi geliştirmek olduğu; aslında modernliğin bittiği ve postmodern bir döneme girdiği savlarına katılmadığı, Postmodernistlerin iddiasının aksine modernlik sonrası bir dönemde değil, modernliğin kurumsal boyutlarının yeni anlamlar kazandığı, radikalleştiği, evrenselleştiği bir dönemde yaşanmakta olduğu belirlenmiştir. Yine Giddens tıpkı modernlik analizinde yaptığı gibi, küreselleşmeyi de modernliğin kurumsal boyutları üzerinden açıklayarak, ekonomik ya da endüstriyel gelişmeye dayalı, küreselleşme açıklamalarının yetersizliklerini aşmaya çalışmaktadır. Ayrıca, çağımızda, geleneğin çözülerek dönüştüğü, yaşamın gelenek ve dinden koptuğu ve bireyselleşmenin öne çıktığı tespit edilmiştir. Dünyanın küresel bir köye dönüştüğü, toplumların tüketim kültürünün nesnesi konumuna getirildiği, sosyal ilişkilerin ve sosyal yapının ahenkli bir bütün halinde işleyişi için fertlerin ruhunda içselleşmiş bulunan manevi değer ve normların birleştirici ve bağlayıcı gücüyle mümkün olabileceğine dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Anthony Giddens, Modernleşme, Küreselleşme, Din, postmodernizm

ABSTRACT

Modernization, Globalization and Religion According to Anthony Giddens

This research examines the approach of Anthony Giddens to modernization, globalization and religion in terms of sociological perspective. This research aims to find out his views and to analyze them. In addition, the impacts of modernization, globalization and religion in the lives of individuals and social structure are studied from a sociological point of view.

The study has showed that the aim of Anthony Giddens was to develop an idea of modernity analyzing the reality of this age in details. In addition, it has indicated that he disagreed with the theory that the modern age has ended and the postmodernism has started. It has further underlined that contrary to the claims of the post-modernists, he states that this is still modern era in which the institutions of modernity gain new meanings, becoming radicalized and globalized. As he did in his analysis of modernity, he tries to explain globalization through the institutional dimensions of modernity, and tries to overcome the inadequacies of globalization explanations based on financial and industrial development. Additionally, it has been found out that in contemporary age, tradition is dissolved and transformed; and life is separated from religion and tradition; and the individualism has become widespread. It has also been pointed out that the world has been turned into a global village and societies have become the object of consumption culture. It has been underscored that the binding and the connecting power of moral values and norms which are internalized in the souls of individuals are required for the consistent functionality of the social relations and social structure.

Key words: Anthony Giddens, Modernization, Globalization, Religion and Post-Modernism

GİRİŞ

1.TEZİN KONUSU

Tezimizin konusunu; “Anthony Giddens’te Modernleşme, Küreselleşme ve Din” başlığı oluşturmaktadır. Modernizm, küreselleşme, din günümüz toplumlarının değişim ve dönüşümlerinde başat rol oynamaktadır. Batıda aydınlanma felsefesiyle birlikte ortaya çıkan modernizm düşüncesi, geleneksel bütün toplumsal yapıları temelden etkilemiştir. Bu süreçten sonra hiçbir kurum ve yapı eskisi gibi kalmamış, başkalaşmış ve dönüşmüştür. Buna din de dahildir. Belki de en çok da o etkilenmiştir. Bu bağlamda; modernizm, küreselleşme ve din harmalındaki tez konumuzun, modernizm ve Batı Sosyolojisinin en önemli temsilcilerinden biri olan Giddens’in görüşleri doğrultusunda incelenmesi önemlidir. Modernizmin ortaya çıkışı, gelişimi insan hayatında ve toplumsal yapıda ne tür değişimler meydana getirdiği hala bilinmezlikler barındırmaktadır. Bu değişimlerin, insanların dini anlayış ve yaşayışları üzerinde meydana getirdiği etkileri de ele alarak konunun akademik kaygılarla derinlemesine incelenmesi yaşanan toplumsal sorunlara ışık tutacaktır.

2.TEZİN AMACI VE ÖNEMİ

Tezimizin amacı, hızlı toplumsal değişim ve dönüşümlere bağlı olarak ortaya çıkan toplumsal sorunların nedenlerine ulaşabilmek ve bu çerçevede çözüm önerileri sunabilmektir. Günümüz toplumları hızlı bir değişim süreci yaşamaktadır. Bu değişimin getirdiği toplumsal sorunlar bütün toplumların en önemli sorunlarını oluşturmaktadır. Günümüz sosyal bilimcilerinin genel kabulüne göre; on sekizinci yüzyılla birlikte batıda “aydınlanma” hareketleri sonucu ortaya çıkan modernite, küreselleşme gibi süreçler, geleneksel toplum düzenini derinden etkilemiş değişim ve dönüşüme zorlamıştır. Bu değişim ve dönüşümlerin parametrelerinin anlaşılabilmesinin ve nedenlerinin yorumlanabilmesinin çağımızın toplumsal sorunları açısından önemli olduğunu düşünmekteyiz. Bu bağlamda, bütün bu yaşanan toplumsal süreçleri, günümüzün önemli sosyologlarından birisi olan Anthony Giddens’in perspektifinden incelenmesinin de çalışmanın önemini artırdığını düşünmekteyiz.

3.KAVRAM VE TERİMLER

Tezimizi sosyolojinin ve din sosyolojisinin önemli kavramlarından olan modernizm, küreselleşme ve din kavramları üzerinden araştırmaya çalışacağız.

Modernizm: Modern terimi Latince ‘Modernus’ teriminden türetilmiştir. Modernus terimi de yine Latince olan modo’dan türetilmiştir ve hemen şimdi anlamını taşımaktadır. Modernizm, genelde ondokuzuncu yüzyılın sonu ile ikinci dünya savaşının başlangıcına kadar olan dönemde, bilhassa sanat ve edebiyatta meydana gelen büyük çaplı değişimleri tanımlamakta kullanılmakla birlikte batıdaki bütün toplumsal değişimleri de içermektedir. İçerikleri sürekli değişse de “modern” terimi hep bir eskiden yeniye geçiş olarak algılandı. Modern kavramı eskiden farklı olanı veya eskiden yeniye geçişi vurgulamak üzere kendini eski çağlara dayalı, geçmişle kıyaslayan ve yeni bilinçliliğe sahip olduğunu ileri süren bir çağı belirtmek üzere kullanılmaktadır

Küreselleşme:Ekonomik, sosyal, teknolojik,kültürel, politik ve ekolojik açılardan küresel bütünleşmenin, entegrasyon ve dayanışmanın artması anlamına gelmektedir. Küreselleşme, yalın toplumsal gerçekleri oldukça aşan spekülasyonlar, varsayımlar, güçlü toplumsal imgeler ve metaforlar üretme kapasitesiyle olağanüstü doğurgan bir kavramdır. Hatta birçok düşünürün de belirttiği gibi bu kavramın çok boyutluluğu onu,sınırlarını çizme uğraşını bile zora sokmaktadır. Bu anlamda küreselleşme, sosyal bilimlerin her dalında yaygın kullanılan bir kavram olmakla beraber, genellikle bir "durum"dan, daha çok bir "akım"ı veya bir zihniyeti ima eder hale getirilmiştir. Tanımdan da anlaşılacağı gibi küreselleşme sadece sosyolojinin konusu değildir, fakat sosyolojik açıdan toplumsal alandaki bir değişimi ifade etmektedir.

Din ise; insanlara bir hayat tarzı sunan, onları belli bir dünya görüşü içinde toplayan kurum, bir değer biçme ve yaşama tarzı; yaratıcıya isteyerek bağlanma, birtakım şeyleri duyma, onlara inanma ve onlara uygun iradi faaliyette bulunma olgusu; üstün varlıkla ona inanan insan arasındaki ilişkiden doğan deneyimin inanan kişinin hayatındaki etkileri olarak tanımlanabilir. Bu tanıma göre; dinin, bütün bir toplumsal yaşamı kuşattığını anlayabiliriz.

4. KURAMSAL ÇERÇEVE

Kuramsal çerçeve olarak; konumuzun temel parametrelerini oluşturan Modernizm, Küreselleşme ve Din kavramları ele alınacaktır. Akabinde, Anthony Giddens'in görüşleri ve sosyolojik analizlerinden hareketle, Modernliğin kuramsal boyutları, Modernliğin Küreselleşmesi, Küreselleşme ve Din gibi konular ayrıntılı bir şekilde günümüz toplumsal sorunlarıyla ilişkilendirilerek incelenecektir.

5.YÖNTEM

Öncelikle, tezimiz teorik bir özellik taşıdığından araştırmamızda nitel araştırma teknikleri kullanılacaktır. Bu çerçevede konu ile ilgili yapılmış çalışmalar ve verili kaynaklar taranarak konumuz betimlenmeye çalışılacaktır. Daha sonra konu; Modernizm, Küreselleşme ve Din perspektifinden yola çıkılarak Anthony Giddens'in görüşleriyle sınırlandırılıp sonuca gidilecektir.

5.1. KAPSAM VE SINIRLILIK

insanlığın son bir kaç yüz yıldır tartıştığı en önemli kavramların başında modernizm gelmektedir. Çıkış yeri itibariyle Avrupa menşeli bu kavram, ortaya çıkışından kısa bir süre sonra tüm dünyanın tartışmaya başladığı, hatta bu süreçten hiçbir toplumun kaçınamayacağı gibi son derece radikal tezlerin ortaya çıkmasına sebep olmuş bir süreçtir. 19. ve 20. yüzyıl toplumların temel tartışma konusu olan modernleşmenin sınırlar ötesi karakteri zorunlu olarak "Küreselleşme" tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Son derece geniş ve muğlak olan bu iki kavram tez çalışmamızın kapsamını oluşturmaktadır. ancak bu denli geniş bir kapsamı bir yüksek lisans tez kapsamı olarak belirlemek üstesinden gelinmesi mümkün olmayan bir işe kalkışmak olacağından böylesi bir konuyu sınırlandırmak gerekmektedir. bu nedenle çalışmanın konusunu önce modernleşme ve küreselleşmenin din ile ilişkisi ile daha

sonra da son yüzyılın en 6nemli sosyologlarından birisi olan ve bu konularda oldukça fazla çalışması bulunan Anhtony Giddens'in g6rşleri ile sınırlandırmak uygun bulunmuştur.

I. BÖLÜM

1.MODERNİZM

1.1.BİR KAVRAM OLARAK MODERNİZM

Modernizm konusunu ayrıntılı bir biçimde ele almadan önce bir kavram olarak modern terimini, modernizm kavramının kökenini ne olduğunu ele almakta yarar var.

Modernizm genelde ondokuzuncu yüzyılın sonu ile İkinci dünya savaşının başlangıcına kadar olan dönemde, bilhassa sanat ve edebiyatta meydana gelen büyük çaplı değişimleri tanımlamakta kullanılan bir terim sayılmaktadır öte yandan, modernizm'in açıkça sınırı belirlenmiş bir bitiş tarihi yoktur ikinci dünya savaşından beri gerçekleşen değişimleri tanımlamak için postmodern terimi kullanılıyorsa da bazı düşünürler modernizmin hala sürdüğünü iddia etmekte, bazı yazarlar da, modernizmin ölümünün söz konusu tarihten çok daha önce gerçekleştiğini belirtmektedirler. Modern terimi Latince “modernus” teriminden türetilmiştir¹ Modernus terimi de yine Latince olan “Modo”dan türetilmiştir, “hemen şimdi” anlamını taşımaktadır.”Modern kelimesi Latince “Modernus” şekliyle ilkdefa 5.yüzyılda Hıristiyan dünyasını Romalı ve Pagan geçmişten ayırmak için kullanıldı² Jeanniere nin dediği gibi “Modern, özünde 'yeni', 'yeni olan', 'eskiden uzaklaşmak', kısacası yakın zamanın eş anlamlısı' demektir.'yani gelenkselin bir kenara atılıp daha yeni olan özünde modern sayılan tüm şeylerin alınması.

İçerikleri sürekli değişse de “modern” terimi hep bir eskiden yeniye geçiş olarak algılandı. Modern kavramı eskiden farklı olanı veya eskiden yeniye geçişi vurgulamak üzere kendini eski çağlara dayalı, geçmişle kıyaslayan ve yeni bilinçliliğe sahip olduğunu ileri süren bir çağı belirtmek üzere kullanılmaktadır.³ Ayrıca Gordon Marshall'ın belirttiği gibi Modernlik; Batı dışında kalan toplumların, batının öngördüğü şekilde ve yapıda toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel alandaki değişimlerdir.⁴ Cevizci ise 'modern'i şöyle tanımlar; “Genel

¹ Sezgin Kızılcılık, *Postmodernizm Dedikleri*, İzmir, Saray Kitapevleri, 1996, s.9

² Sezgin Kızılcılık, “*Postmodernizm, Modernlik Projesine Bir Başkaldırı*”, Türkiye Günlüğü, Sayı, 30, 2005, s.14

³ Ömer Demir, *Bilim Felsefesi*, Ankara, Vadi Yayınları, 2000, s.147

⁴ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev.O Akkınay.D.Kömürcü, Ankara Bilim ve Sanat Yay.2003, s.394

olarak, düşüncedeki açıklık, özgürlük, otoritelerden bağımsızlık hali ve en yeni, en son dile getirilmiş düşünceler üzerine bilgi. Ortaçağ ve Skolâstiğin karşıtı olma durumu"⁵. "İster olumlu, ister olumsuz değerlendirilsin, gündelik yaşamda, kültürde modaya uygun tutumlara "modern" denir"⁶

1.2. MODERNLİK VE MODERNİZM

Modernlik terimine farklı anlamların yüklendiğini ve bu konudaki tartışmaların sona ermediğini görüyoruz.

'Modernliğin kökenine ya da onun dönemselleştirilmesine dair önemli tartışmalar entelektüel kürede süre giden sürekli var olan bir boyuttur ⁷. Bir kısım düşün adamı modernliğin başlangıcı olarak Amerika'nın keşfi, Rönesans ve Reform Hareketleri'ni gösterirken, bazıları modernliğin İtalya'da inşa edildiğini vurgulamaktadır"⁸,

Modernlik, Amerika'nın keşfi ve Avrupa'nın aydınlanmasıyla inşa edilen bir söylemdir"⁹. Kimileri de modernitenin tarihini ulusal devletlerin doğması, bankacılığın kurulması kapitalist pazarının ortaya çıkması ve burjuvazinin oluşturulmasıyla başlatıyor"¹⁰

'Sayıları çok fazla olmayan bir kesim ise teknik ve endüstri alanında bir devrimin gerçekleşmediği 17. yüzyılın bilimsel ve felsefi devriminin, modernitenin ortaya çıkmasında belirleyici bir unsur olduğunu belirtiyor.

'Kısacası Amerika'nın keşfi, Rönesans, Reform ve Kapitalizmin başlangıcı sık sık modernliğin kökenlerinin işaretleri olarak ele alınmakta; bundan dolayı modernlik tarihinin yeni bir dönemi olarak nitelendirilir; statik bir geçmişe ve geleceğe karşı çıkar, "Yenileşme" ve "Çağdaşlaşmanın yükseliş süreci olarak yorumlanır, "Modern Zamanlar" ve "Yeni Çağ" olarak adlandırılır"¹¹. "Kızılçelik'in tanımınca modernlik;

⁵ Ahmet Cevizci, , *Felsefe Terimler Sözlüğü*, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2000, s.229

⁶ Jeannierre, "Modernite Nedir?" *Modernite Varsus Postmodernite* Çev: Nilgün Tatal-Küçük, Mehmet Küçük, İst. Vadi Yayınları, 1994, s.59

⁷ Sezgin Kızılçelik, *Küreselleşme ve Sosyal Bilimler*, Ankara, Anı Yayıncılık, 2001, s. 70

⁸ Sezgin, Kızılçelik, *Frankfurt Okulu*, Ankara, Anı Yayıncılık, 2002, s. 245.

⁹ Sezgin Kızılçelik, *Sefaletin Sosyolojisi*, Ankara, Anı Yayıncılık, 2002, s. 245.

¹⁰ Paz, Octavio, *Şiir ve Modernite*, Çev. N. Tatal, Ankara, Vadi Yayıncılık, 2000, s. 185

¹¹ Kızılçelik, *Frankfurt Okulu*, s.165.

“bilimsel bilgi, endüstriyalizm, teknoloji, teknikleştirme, uzmanlaşma, demokrasi, laiklik düşüncesi ve bireyselleşme eksenleri etrafında toplumsal yaşam alanlarını düzenlemeye yönelik bir projedir”¹².Cevizciye göre ise; “toplumsal açıdan ilerlemeci bir ekonomi anlayışını, yani olgunun değerden, ahlaksal olanın kurumsal olandan ayrılmasını ifade eder”¹³.Modern dünya tarımsal dünyanın yerini aldı, kendisini önceleyenlerle bağdaştırılamaz yeni bir dünya görüşü belirdi Modern olmak, artık düne ait olmayan ve başka yöntemlerle ele alınması gereken bir dünya yaşamak demektir”¹⁴Modernlik üzerine tartışmalar sona ermemesine rağmen modernliğin genel niteliklerine ilişkin şu saptamalarda bulunabilir

1.Modernlik, toplumun merkezindeki Tanrı'nın yerine bilimi yerleştirir ve dinsel inançlara, ancak özel bir yaşama dâhilinde yer bırakır

.2.Modernlik, akılcı, bilimsel, teknolojik ve yönetsel etkinliğin ürünlerinin yaygınlaşmasıdır.

3Modernlik, Wagner'in da vurguladığı üzere özgürlük ve özerklik düşüncesine dayanır.

4. Modernliğin özünde devlet ve toplumun, akılcı doğal hukuk ve siyasal ekonomi ve dayanması vardır. Modernliğe göre bilim ve inanç birbirinden ayrılmalıdır.

5. Modernliğin özünde gelenek ile bir karşıtlık vardır ve modernlik geleneğin Normalleştirici fonksiyonlarına başkaldırır, normatif olan her şeye isyan deneyimi ile yaşar, özde karşı gelenektir.”¹⁵

6. Jeanniere; "modernliğe geçişi sağlayan dayanaklar ve modernliğin parametreleri bağlamında dört temel devrimden bahsetmektedir”¹⁶.”Jeanniere, modernliği belirleyen dört temel olarak bilimsel, kültürel, endüstriyel ve siyasal devrimlerden söz etmekte”¹⁷

¹² Kızılcıçelik, *Postmodernizm Dedikleri*, s.22.

¹³ Cevizci, *Felsefe Terimler Sözlüğü* s.230.

¹⁴ Jeanniere, "Modernite Nedir?" *Modernite Varsus Postmodernite*.s.95.96

¹⁵ Kızılcıçelik, *Postmodernizm Dedikleri*, s.14.

¹⁶ Kızılcıçelik, *Frankfurt Okulu*, s.166.

¹⁷ Jeanniere, "Modernite Nedir?" *Modernite Varsus Postmodernite* s. 97.

Dolayısıyla diyebiliriz ki Bilimsel devrimden Aydınlanma bağıntılı pozitivizmi, siyasal devrimden demokrasiyi, kültürel devrimden laikliği, endüstriyel devrimden endüstriyalizmi kastetmektedir"Modernizm en göze çarpan niteliği ile söylemek gerekirse, "doğrultusu, yönü olan bir eylem, bir devrimdir."¹⁸Modernliğin savunucuları olan Durkheim, Simmel ve Parsons gibi sosyologlara modernlik bireyselleşmenin öznelleştirilmesinin, akıllaşmanın, farklılaşmanın, uzmanlaşmanın, karmaşıklığın, sözleşmeye dayalı ilişkilerin, bilimsel bilginin, endüstriyalizmin, kapitalizmin ve teknolojinin başat olduğu bir yaşam şeklidir'¹⁹ Görüldüğü üzere modernizm, içindeki hakim özellikleri; durağan bir yapıdan sanayileşmeye geçişi bilginin rolünde artışı, formel ilişkileri, teknolojinin yayılmasını ve bunların paralelindeki durumları içermektedir. Genel olarak pozitivist, teknoloji merkezli ve rasyonalist eğilim olarak algılanan modernizm ve doğrusal gelişmeye ve mutlak doğrulara inançla, toplumsal düzenin rasyonel biçimde planlanmasıyla ve bilgi ve üretimin standartlaştırılmasıyla özdeşleştirilir"²⁰

Modern dünyaya doğru evriliş insanların düşünme alanlarından iktidar ilişkilerine değin çok geniş bir alanı yer edinir. Modernlik projesinin mimarları Aydınlanma dönemi düşünürleridir²¹ Modern dönemin ideallerini biçimlendiren aydınlanma projesi, insanlığın büyük bir coşku ile peşinden koşacağı yeni hedefler yaratmıştır.'²² Aydınlanma düşüncesinin egemen olduğu ve Kızılçelik'in de belirttiği üzere: Aydınlanma çağı olarak bilinen 17. ve 18. yüzyıl "eş zamanlı olarak Modernliğin de tarihini meydana getirir. Öncelik, sonralık bakımından Aydınlanma ile Modernlik ilişkisi önemlidir. Aydınlanma Modernliğin öncesiye, Modernité de Aydınlanmanın sonrasındır. Belirttiğimiz gibi Modernliğin tarihi baştan sona Aydınlanma Hareketinden oluşur ve Aydınlanma Çağı denilen bu dönem "Akıl Çağı" olarak da adlandırılır".²³

¹⁸ Hasan Bülent, Kahraman, *Yeni Bir Sosyal Demokrasi İçin*, Ankara, İmge Kitapevi, 1993, s.24

¹⁹ Sezgin, *Kızılçelik Sosyoloji Yazıları 2*, Ankara, Anı yayıncılık, 2000,s 153.

²⁰ David Harvey, *Post modernliğin Durumu*, Çev. Sungur Savran, İstanbul, Metis Yayınları, 1997,s.21

²¹ Kızılçelik, *Postmodernizmin Dedikleri*, s.1

²² Demir,s.148

²³ Ahmet Çiğdem, *Aydınlanma Düşüncesi*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1997,s.13

1.3.MODERNİZMİN FELSEFİ TEMELLERİ

Modernlik fikrinin tam olarak anlaşılabilmesi için felsefi yönünün, felsefi temellerinin belirtilmesi gerekiyor. Dolayısıyla, modernlik düşüncesinin temel fikri Aydınlanma Ruhu'dur, diyebiliriz. Aydınlanma Felsefesindeki düşünceler modernizm asıl karakterini belirler Bu doğrultuda, Aydınlanma Felsefesi'nin özellikleri bizim için oldukça önem arz ediyor. Aydınlanma Felsefesi 18. y.y. felsefesidir. Bu felsefelerin içinde yer aldığı tarih dönemine "Aydınlanma Çağı" denir. Buradaki "aydınlanma" ne demek, kim aydınlatılacak, aydınlatılmak istenen nedir. Aydınlanmak isteyen İnsanın kendisi, aydınlatılması istenen şey de, insan hayatının anlam ve düzenidir.

"Aydınlanmayı başlatan soruyu ilk defa 18. y.y. ortaya koymamıştır. Daha Ortaçağ'ın çözülmeye başlanması ile Rönesans ile bu soru ortaya konmuş, aşağı-yukarı 15. y. y. ortalarından ben; "insanın varlığının anlamı ve bu dünya içindeki yeri" bir problem olmuştur. Ancak, 18. y.y. 'da bu sorun en geniş ölçüsü ile ele alınmış, bu soruna verilen yanıtların bu yanıtlara temel olan düşüncelerin -gerek o zaman gerekse ondan sonra bugüne kadar- Batı dünyasının kültür yapısı üzerinde çok kesin etkileri olmuştur. Nitekim bu yüzyılın sonlarına doğru patlayan Fransız Devrimi, bir bakımdan, bu düşüncelerin politik-sosyal alana uygulanmasından doğmuştur."²⁴18. y.y. Aydınlanması'nın ana özelliği, laik bir dünya görüşünü kendisine tam bir bilinçle temel yapması, bu laik görüşü hayatın her alanında tutarlı olarak gerçekleştirmeğe çalışmasıdır. Ortaçağ'ın din ve kilisenin belirlediği kültürünü sona erdirecek akımı Rönesans başlatmıştı. 17. y. y.'ın büyük felsefe sistemlerinde bu akım ilk olarak gözle görülür güçlü bir anlatım kazanmıştı. 18. y. y.'da bu süreç özellikle kültür bilimleri, hele politik-pratik hayatın şekil alması bakımından radikal biçimini bularak en yüksek noktasına erişecektir

18. y. y. Aydınlanmacı filozoflarından birisi olan John Locke, "İngiliz Aydınlanmasını dolayısıyla da Avrupa'daki Aydınlanmayı başlatan düşündürdür. John Locke'ye göre "İnsan özgür olmalıdır; akıl hayatın kılavuzu yapılmalıdır; kültürün her alanında bilimde, dinde, devlet ve eğitimde gelenek ve otoritenin her türlüünden kurtulmalıdır."John Locke; "İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme" adlı yapıtında bilginin kaynağını araştırmaya çalışır. Locke, bilgilerimizin doğuştan değil sonradan kazanıldığını ileri sürer. Eserinin üçüncü kısmında "insan zihni doğuştan

²⁴ Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 7.Baskı İstanbul, Remzi Kitapevi, 1994, s. 325-327

boş bir levha gibidir, bu levhanın üzerine insanlar duyum ve algılarla elde ettikleri bilgileri deney süzgecinden geçirerek deney iğnesi ile tıpkı boş bir plakın üzerine ses kaydı yapar gibi bu tabula rasa'nın üzerini doldururlar” fikrini geliştirir.”²⁵

Aydınlanma çağına girildiğinde tartışılan konulardan biri de “nedensellik” adını verdiğimiz “determinizmdir. Determinizm “belirli sebepler belirli sonuçları zorunlu olarak doğurur” ilkesinin adıdır. Ancak, 17. y. y.'ın hâkim anlayışı olan Pozitivist Felsefe'nin ihtiyaç duyduğu bir ilkedir. Bu ilke belirli alanlarda çalışmasına rağmen başka alanlarda çalışamaz hâle gelir. Nedensellik ilkesine başlangıçta Berkeley karşı çıkmış ancak tezini oldukça iyi açıklayamamıştı. İşte, bu noktada David Hume'yi görüyoruz. John Locke ile başlayan İngiliz Aydınlanması David Hume ile sona erecektir. Ayrıca, David Hume'nin felsefe tarihine getirdiği en önemli yeniliklerden birisi determinizmi çürütecek sağlam ilkeler ortaya koymuş olmasıdır. Yanı sıra, Hume, İngiltere'de Bacon ile başlamış olan ampirizmi yani deneyciliği zirve noktasına çıkarmıştır. Yalnızca, İngiliz Aydınlanması'ndan söz etmemiz mümkün değildir. Bunun yanında “Fransız Aydınlanması” na da yer vermemiz gerekiyor. ‘Fransız Aydınlanmasının temellerini atan Etienne Bonnot de Condillac’tır, Condillac, Locke felsefesinde yer alan ampirik düşünceleri sistemli hâle getirmiştir. Fransız Aydınlanma Felsefesi, şimdiye kadar ki anlayış ve görüşleri yıkmak isteyen bir savaş felsefesidir. Kışkırtıcı ve inkârcıdır. Bu nedenle de Aydınlanma'nın karakteristiği olan çizgilerin en kesin gerçekleştirmelerini Fransa' da görürüz. Fransız Aydınlanma düşüncesinin oluşmasında payı olan motifler şu şekilde belirtebiliriz’²⁶

1- Fransız geleneğinin kendisinde bulunanlar Montaigne'den gelen bir şüphecilik ile Descartes felsefesinin yerleştirmiş olduğu matematik düşüncedir.

2- Dışarıdan gelen etkilerin başında İngiliz felsefesini sayabiliriz.

18. y.y. Fransız Felsefesi hiç kuşkusuz “devrim” için yolu hazırlamaya yardım etmiştir. Ama filozofların kendileri kanlı bir devrimi değil, tersine bilginin yayılmasını ve bu yolla toplumsal reformu amaçlıyorlardı²⁷. 18. y.y. Fransız Aydınlanması üzerinde dururken Fransız Materyalistleri ne de yer vermemiz gerekiyor.

²⁵ Gökberk, s. 328–343

²⁶ Gökberk, s. 344–353

²⁷ Frederick Copleston. "Aydınlanma". Felsefe Tarihi, 1, Cilt, Bölüm.6 , Çev. Aziz Yardımlı, Ankara ,İdea Yay. 1996, s. 62

"Fransız materyalistlerine göre insan ruhu soyut bir varlık olmaktan ziyade tamamen maddi bir varlıktır. Fransız materyalizmini Pierre Gassendy ile başlatabiliriz. Gassendy'nin atomculuğu, İngilizlerin ünlü filozofu Thomas Hobbes'un materyalizmi ve bu yüzyılda doğa bilimlerinin bazı araştırmalarının sonucunda; Julian Offray de Lamettrie bu öğeleri birleştirerek yeni bir materyalist biçim olan Fransız materyalizmini kurmuştur. Fransız materyalizmi temsilcileri arasında Paul-Henry Baron d' Holbach, Voltaire görülür. Ancak, Fransız Aydınlanması'na en büyük etki, Ansiklopedi tarafından olmuştur. Diderot, d' Alembert bunların önemlilerindedir."²⁸

‘İngiliz ve Fransız Aydınlanma Felsefeleri'nin yanı sıra “Alman Aydınlanması”ndan da söz etmek gerekiyor. Burada ilk elde, İmanuel Kant bizim için önem taşıyor. Kant bir yandan bu felsefenin (Aydınlanma Felsefesi) hem içinde, diğer yandan dışındadır. Kant'ı Aydınlanma Felsefesi'ne bağlayan ilk ve en önemli belirti matematik -fizik bilimine verdiği önemdir. Kant'a göre, gerçek anlamıyla bilim, matematik - fiziktir. Bu bilim Newton'un fiziğinde doruğuna erişmiştir. Ahlak Kant, bağlı olduğu bu Aydınlanma'yı eleştirir ve bunun bir sınır olduğunu söyler”²⁹İlk olarak, bu sınır matematiksel doğa biliminin bir görüngüler dünyasını kavraması yüzünden ortaya çıkar. İkincisi ise, bu görüngüler dünyasının arkasında kategoriler, uzay ve zaman dediğimiz görü formları ile bir “ben” bulunmaktadır. Aydınlanma Felsefesinde, yukarıdaki ifadelerde görüldüğü gibi, “akla” ve “insan hayatının özneliği” ne verilen değeri de, burada, biraz daha açmakta yarar var “Modernlik” fikrinin akılcılaştırma düşüncesiyle sıkı sıkıya bağlantılı olduğu söylenebilir³⁰. Modernlik karşı gelenektir, sözleşmelerin, görenek ve inançların devrilmesi, ilkeliklerden çıkılarak evrenselliğe girme ya da doğal durumdan sıyrılıp akıl çağına adım atmadır.”³¹

Ancak, görüyoruz ki modernliğin yalnızca akılcılıkla ifade edilmeye çalışılması eksik bir durumdur. Böyle bir fikir modernliğe ilişkin tam bir fikir vermez. Hatta modernliğin yarısını, yanı özgürlük ve yaradılış olarak “insan öznesinin ortaya çıkışını gizlemiş olur. Modernliğin tek bir çehresi değil, birbiriyle karşılıklı

²⁸Gökberk, s. 353 – 357

²⁹Bedia Akarsu, *Çağdaş Felsefe, Kant'tan Günümüze Felsefe Akımları,2.* Baskı, Ankara, İnkılâp Kitapevi, 1987, s. 48–49

³⁰Alain Touraine. "Yıldızı Parlayan "Modernlik", *Modernliğin Eleştirisi İçinde, 2.* Bas Çev. Hülya Tufan, İstanbul, Y. K. Y. 1994, s. 24

³¹Touraine, *Modernliğin Eleştirisi*, Çev. Hülya Tufan, İstanbul, yapı kredi yay. 1994, s. 228

konumlanan iki çehresi vardır ve bunların arasındaki diyalog modernliği oluşturur. O iki çehre ise “akılcılık” ve “öznelleşmedir. Akılcılaştırmayla öznelleştirme, tıpkı birbirlerinin tersi şeyler söyleyen ama aslında birbirlerini tamamlayıcı yönleri daha güçlü olan Rönesans'la Reform gibi, aynı zamanda ortaya çıkarlar.

"Modernliği yalnızca akılcılıkla özdeşleştirmek isteyenler, Özne'den yalnızca o özneyi bizzat aklın kendisine indirgemek ve kişisellikten sıyrılmayı, insanın kendi kendisini feda etmesini ve doğanın ya da tarihin kişisel olmayan düzeniyle özdeşleşmesini dayatmak için söz ederler. Modern dünya ise, tersine, giderek daha yoğun bir biçimde, özgürlük olan, yani bireyin kendi eylemleri ve durumuna uyguladığı ve davranışlarını kendi kişisel yaşam öyküsünün bileşenleri olarak algılaması ve hissetmesini, bizzat kendisini bir edimci olarak algılamasını sağlayan denetimi iyiliğin ilkesi olarak ortaya koyan bir Özne'ye gönderide bulunur. Özne, bireyin edimci olarak davranma ve edimci olarak kabul görme istencidir"³²

“Öznelleşme”, Özne'nin bireyin içine girmesi, dolayısıyla da bireyin kısmen Özne'ye dönüşmesidir. Öznelleşme, bireyin aşkın değerlere tabi olmasının tam tersidir. Eskiden, insan Tanrı'da kendi izdüşümünü buluyordu. Ama artık, modern dünyada kendisi değerlerin temeli hâline gelir. Çünkü ahlâklılığın ana ilkesi özgürlük, kendi kendisinin ereği olan bir yaratıcılık olmuş ve tüm bağımlılık biçimlerine karşı çıkmıştır. Öznelleşme, kişisel tutumlarla toplumsal rollerin ilişkisi tarafından tanımlanan; toplumsal etkileşimler ve toplumsallaşma amillerinin eylemiyle oluşturulan Ben'i yıkar, Ben parçalanır: Bir yanda özne, öte yanda kendi (sol-self) yer alır. Nasıl ki Özne bireyle özgürlüğü birleştiriyorsa, Kendi de doğayla toplumu birleştirir³³“

Özne” fikri, bireycilikle karıştırıldığı takdirde kendi kendisini yıkar. Akılcı araştırma fikri ile birlikte oluşturduğu ikiliden tecrit edilemez. Modernliği asla öznenin doğuşuna indirgememeliyiz. Çünkü bu özneyi yıkmanın ya da onu, olduğu şeyin tam tersine, yani yalnızca başkalarının beklentileriyle tanımlanan ve kurumsal kurullarla denetlenen edimciye, Ben'e dönüştürmenin en kesin yöntemidir. “Ben”, Robert K. Merton'un “roller kümesi” (role set) olarak adlandırdığı, birliğini yalnızca,

³² Touraine, s. 230–232

³³ Touraine, s. 234

kimilerinin akılcılık, kimilerininse iktidar olarak adlandırdıkları toplumsal sistem mantığının sağladığı kümedir³⁴

"Modernliğe geçiş, öznelikten nesnelığe, insan kendisini merkez alan eylemden kişisel olmayan teknik ya da bürokratik eyleme geçiş değildir. Bizi, tersine, dünyaya uyum sağlamadan yenedünyaların kurulmasına, sonsuz fikirleri keşfeden akıldan dünyayı akılcılaştırarak özneyi özgür kılan ve yeniden oluşturan eyleme götürür. Modernliği derecesiyle yapmak gerekirdi. Çünkü o öznelleşme, hem birbirinin karşıtı olan hem de birbirini tamamlayan iki eğilim arasındaki, yani insanı doğanın ve kendisinin efendisi ve hâkimi kılan akılcılaştırmanın gerçekleştirilmesini sağlayan iktidarlara direnen kişisel ve kültürel kimlikler arasındaki istikrarsız dengeden ayrı tutulamaz"³⁵

Böylece, diyebiliriz ki, modernlik tarihi, bizzat Erasmus'un bile aşamadığı Rönesans Reform karşıtlığından beri "akıl" ile "özne"nin çifte Doğrulanması'nın tarihidir

1.4. MODERNİZMİN TARİHSEL - SOSYAL ARKA PLÂNI

Modern düşüncenin anlaşılabilmesi için, yalnızca felsefî temellerine bakmamız yeterli değildir. Felsefî köklerinin yanı sıra tarihsel -sosyal arka plânına da yer vermemiz gerekmektedir."Batıdaki modern düşüncenin gelişiminin, özel bir biçimine tekabül eden modernist ideoloji, Aydınlanma Felsefesiyle, yalnızca fikir alanında utkuya ulaşmadı. Piyasa ekonomisine de akılcılaştırmaya da indirgenmeyecek olan "kapitalizm" biçimine bürünerek iktisadî alanda da egemen oldu Kapitalist modern, düşünce modeli, yönetici bir edimci türüyle, kapitalist insanla tanımlanabilir"³⁶

İktisadî sistem, genellikle, maddi arzuları tatmine yarayan vasıtaları sağlama tarzı. Şeklinde, tanımlanır. Gayeler, Saikler ve prensiplerden meydana gelen ve iktisadî hayattaki insan davranışlarını tayin eden unsurlar "iktisadî zihniyet" i meydana getirir. Bu iktisadî sistem, maddi arzulan temin için belli bir ruhla, yöneltlen, belli bir plâna göre düzenlenen ve teşkilatlandırılan ve belli bir teknik bilgiyi tatbik-eden bütünlük arz eden bir tarzıdır. "Kapitalizm'in Ruhı" kazanç,

³⁴ Touraine, *Modernliğin Eleştirisi*, s. 255–256

³⁵ Touraine, s. 257–258

rekabet ve rasyonellik belirtir. Kapitalist sistem meslekî ihtisaslaşmaya” ve fonksiyonel ayırma (iş bölümü) dayanır.

"Kapitalizmin devirlerinde (13. y.y.'dan 18 y.y. ortalarına kadar) iktisadî zihniyetler prekapitalist zihniyetin izlerini taşır. Ortaçağ fikrî olan sadece geçinmek için çalışma düşüncesi ve gelenekçilik hâlâ hâkimdir. Tam ve olgun kapitalist devrede ise (1750'den 1914'e kadar) iktisadi zihniyeti temsil eden kapitalist müteşebbistir. Burada, Werner Sombart ve Max Weber'in düşüncelerini belirtmemiz gerekiyor. Sombart ile Weber düşünceleri arasında esas olarak ayrılık gösteren nokta kapitalist zihniyetin veya ruhun ”kaynağı ” meselesidir. Weber, kapitalist ruhun kaynağını Protestan Ahlâkı ve Kapitalizm Ruhu Protestan ahlâkında “Püritanizm” de görürken; Sombart “Judaizm”. Yani Yahudi din ve ahlâkında bulur. Weber, Protestan doktrinin müteşebbislerin şahsiyetine nasıl şekil verdiğini göstermeye çalışır³⁷

Weber'in genel olarak niyeti, çeşitli büyük dinlerin modern dünyevileşme ve akıllaşmayı nasıl kolaylaştırdığı ya da engellediğini göstermekti. Hıristiyanlık örneğinde, dikkatini reform ve dünya dışında çilecilik fikrinin yerine, dünya içinde çilecilik fikrini koyan Calvinci yazar üzerinde yoğunlaştırır. Weber, sanayi toplumlarının iktisadî başarısı olarak Protestan mezhebinin ahlâki kıymetlerini gösterir. Weber'in düşüncesi, Klasik modernlik fikriyle mükemmel bir uyum içindedir. Ancak, Weber'in düşüncesi genel bir modernlik tanımına değil, bir kopma ve tabularasa görülen modernliğe ilişkin Batı ideolojisinin İktisadî biçimi olan kapitalizme tekabül etmektedir.

‘Weber'in derinden derine çözümlediği kapitalizm, genel anlamda, modernliğin bir iktisadî biçimi değil, bir yandan akılla inanç ve tüm toplumsal kültürel faaliyetler, diğer yandan varlık ya da tarihle çözümlenebilen ve hesaplanabilen olaylar arasındaki kopmaya dayanan tikel bir modernlik anlayışının iktisadî biçimidir’³⁸ Görüldüğü gibi Weber “Protestan Kültürü” nün de diğer tüm dinsel gelenekler gibi rasyonalizme olacağını, bu sayede dünyanın büyüsunün bozulacağını beklemekteydi. (Buna sekularizasyon denir) Protestanlık, ortaya çıkışından itibaren, gerek Katolikliğin doğmalarına karşıt konumuyla, gerek

³⁶ Touraine, "Yıldızı Parlayan Modernlik", s. 39

³⁷ Mehmet Eröz, *İktisat Sosyolojisine Başlangıç*, 3. Baskı İstanbul, Filiz Kit 1982 s. 380–386

³⁸ Touraine, "Yıldızı Parlayan Modernlik", s. 39–43

modernite ile en yorgun” şekilde uğraşmasıyla sekülerizasyon süreci ile özel bir bağı olan mezhep niteliği kazanmıştır.

‘Protestanlık, Martin Lütther’in (1485-1546) Roma Kilisesi’ni protesto etmesiyle beraber ortaya çıkan ve esasen Tanrı ile kul arasındaki ayrıcalığı reddeden her inanan Hıristiyan’ın rahibinin bizzat kendisi olduğunu ileri süren reform hareketidir Doğu’na sebep olan olay, 16. y.y.’da İtalya’da papaların dinsel otoritelerini dünyevî Meselelere ve siyasal hayata müdahalede kullanmalarıyla başladı. Protestanlığın karşı Karşıya kaldığı iki “şok” onun bu dogmatik yapısını kırıncı bir rol oynadı. -Birincisi; kişisel ahlâkı ve duyguyu dindarlığın temel ögesi sayan “Pietizm” ikincisi ise; her türlü ortodoksiyi reddeden aydınlanmacı rasyonalizmedir. Bu sayede Protestanlık, liberal bir karakter kazanmış, giderek bireyin veya çekirdek ailenin şahsı referansın ifade eden özelleşmiş. (privatized), bir. Dinsel kültüre dönüşmüştür ³⁹

Bu doğrultuda, batı medeniyetinin ve modern düşüncenin oluşma sürecinin başlangıcının, kültürel değerler ve zihniyetteki değişimlerden kaynaklandığı düşünülebilir.

1.5.MODERNLEŞME SÜRECİ

Modernizm konusuna giriş bölümünde de değindiğimiz gibi; Aydınlanma hareketine dayalı olan “modern” kelimesi Latince “modernus” kelimesinden türetilmiştir. Modernus ise Latince “Modo”dan türetilmiştir ki bu kelimenin anlamı “hemen şimdi” demektir. “Modern” kelimesi Latince “Modernus” şekliyle ilk defa 5. yüzyılda Hıristiyan dünyasını Romalı ve Pagan geçmişten ayırmak için kullanıldı⁴⁰ Temelde, bir zaman kavramı olan “modernus” köken olarak, eskiye ve antikite ye karşı ortaya atılmıştır ⁴¹

Terim olarak “modern” daha gerilere giden bir tarihçeye sahip olsa da, 18. yüzyılda ortaya çıkan modernite projesi, Aydınlanma düşünürlerinin “nesnel bilimi, evrensel ahlak ile hukuku ve kendi ayakları üzerinde duran sanalı, kendi iç mantıkları temelinde geliştirme” konusunda gösterdikleri olağanüstü bir düşünsel çabadan ibarettir. Amaç, özgür ve yaratıcı bir biçimde çalışan çok sayıda bireyin katkıda

³⁹Ali Yaşar Sarıbay, *Protestanlık ve Sekülerizasyon, Sosyolojik Bir Bakış*, Bilgi ve Hikmet yay. Bahar, 1993 /2, s. 85–86

⁴⁰Kızılçelik, *Postmodernizm, Modernlik Projesine Bir Başkaldırı*, Türkiye Günlüğü, 1994,s.87

⁴¹Therborn, *“Modernliğe Giden Yollar”*, *Postmodernizm ve İslam Küreselleşme ve Oryantalizm*, (Derleme: Abdullah Topcuoğlu- Yasin Aktay), Ankara ,Vadi Yayınları, 1996 s. 61

bulduğu bir bilgi birikimini, insanlığın özgürleşmesi ve günlük yaşamın zenginleşmesi yolunda kullanmaktı. Doğa üzerinde bilimsel hâkimiyet, kaynakların kıtlığından, yoksulluktan ve doğal afetin rastgele darbelerinden kurtuluşu vaat ediyordu⁴². Bir Aydınlanma projesi olarak tanımlanan modernizm projesinde nesnel ve evrensel bilim düşüncesi, buna bağlı olarak evrensel ahlak ve hukukun olabilirliği temel parametrelerdir⁴³ Modernleşme bünyesinde “tek bir süreç, tek bir istikamet ve zorunlu bir son” bileşimini içermektedir⁴⁴. Aslında “modern” radikal bir değişmeden sonra ortaya çıkanı adlandırır ve insana olduğu kadar çevresine de uygulanır. Modern dünya, tarımsal dünyanın yerini aldı, kendisini önceleyenlerle bağdaştırılmaz yeni bir dünya görüşü belirdi.

Modernite önce insanı, daha sonra insanın dünyasını etkiler Nasıl ki, insan ruhuna ilişkin düşüncelerin yerini, kavruların parçalanması ya da beynin gene görünümünün incelenmesi almışsa, modernizm olarak adlandırılan Batı'ya ait modernlik ideolojisi de Kul fikri ve bu fikrin dayandığı Tanrı fikrinin yerine başka birşey koymuştur. Modernizm yandaşları, ne toplumun, ne tarihin, ne de bireysel yaşamın insanın önünde boyun eğmesi gereken ya da büyü yoluyla etkilenebilecek yüce bir varlığın iradesine tabi olduğunu söylerler⁴⁵. Modernizm, bir kavram olarak belli bir semantiği ifade etmektedir. Bu semantiğin içinde belli öğeleri, örneğin pozitivizmi, teknosentrizmi, evrenselliği ve akılcılığı bulmak mümkündür.

O halde moderniz mi, belirlenen bu özelliklere sahip, modernité çağını belirleyen bir düşünsel projeksiyon olarak da tanımlamak mümkün gözükmektedir. Genel olarak pozitivist, teknoloji merkezli ve rasyonalist eğilimli olarak algılanan modernizm doğrusal gelişmeye ve mutlak doğrulara inançla, toplumsal düzenin rasyonel biçimde planlanmasıyla, bilgi ve üretimin standartlaştırılmasıyla özdeşleştirilir⁴⁶ Modernizm düşüncesi, bir aydınlanma projesi olarak sürekli ve doğrusal bir ilerleme anlayışı üzerine oturmaktadır. Bu ilerlemenin, aydınlanma felsefesine göre belli bir amacı vardır; söz konusu amaç, ideal toplum düzeni olarak ifade edilmektedir. Buradan Aydınlanma projeksiyonu için geçerli bir diğer öncülün altı çizilebilmektedir. Bilindiği gibi Aydınlanma felsefesinin başlangıcı sayılabilecek

⁴² Harvey, *Post Modernliğin Durumu*, (İngilizceden çeviren: Sungur Savran) İstanbul, Matis Yayınları, 1998, s. 25

⁴³ Şaylan, *Çağdaş Düşünce Akımları Postmodernizm*, Ankara, TODAİE Yayınları 1996, s.18

⁴⁴ Therborn, “*Modernliğe Giden Yollar*”, s. 61

⁴⁵ Touraine, *Modernliğin Eleştirisi*, s.26

⁴⁶ Harvey, s, 21

doğal toplum ve doğal hukuk kavramları bir tür laikleştirilmiş mutlak gerçek düşüncesinin yansıması olarak kabul edilmektedir.

‘Modernleşme projeksiyon’u, her şeyden önce laik bir hareket olma özelliği taşımaktadır. Rönesans ve Reformasyondan Aydınlanmaya uzanan değişim çizgisi içinde ön plana çıkan düşünsel boyut bilim ve bilginin demistifikasyonu olarak tanımlanabilir. Böylece bilim ve bilgilenme Tanrısal bir süreç olmaktan çıkarılmış, akıl temelli bir insan özelliği olma konumuna indirgenmiştir⁴⁷. "Modernité din, felsefe, ahlak, hukuk, tarih, ekonomi ve siyasetin eleştirisiyle başladı. Modernitenin ayırt edici özelliği, ortaya çıkışının özel işareti, eleştiridir. Modern çağı oluşturan her şey araştırma, yaratı ve eylemin metodu olarak tasarlanan eleştirinin marifetiydi. Modern çağın temel fikirleri ve kavramları, ilerleme, evrim, devrim, özgürlük, demokrasi ve eleştiriden kaynaklanmıştı. Modern olmak, tarihsel gelenek karşısında, dışsal otoriteler karşısında bir özerklik talep etmek demektir. Bu talep, insanın toplumsal olarak kendi kendisini yönlendirme ve temelde özerk olma arzusunu ifade eder. Modernitenin savunucuları olan Durkheim, Simmel ve Parsons gibi sosyologlara göre modernlik, farklılaşmanın, uzmanlaşmanın, bireyselleşmenin, karmaşıklığın, sözleşmeye dayalı ilişkilerin, bilimsel bilginin ve teknolojinin hâkim olduğu bir yaşam şeklidir. Modernliğin temel parametreleri genel olarak kapitalizm, endüstriyalizm, kendilik, demokrasi, ussallık, bürokrasi, uzmanlaşma, farklılaşma, bilimsel bilgi, teknoloji Ve ulus Devletidir.

1.6.GELENEKSELDEN MODERNE

Modernleşme kavramı değişik şekillerde tanımlanmaktadır. Bu farklı tanımlara rağmen geleneksel tarımsal üretim ve küçük çaplı el sanatlarına dayalı durağan bir yapıdan sanayileşmiş, şehirleşmiş, okuryazarlık oranının arttığı, kitle iletişim ve ulaşım araçlarının geliştiği, dinamik bir yapıya geçiş, modernleşme olgusunun ortak özelliği olarak ele alınmaktadır. Hâkim özellik ise tarıma dayalı toplumsal bir yapıdan sanayiye dayalı toplumsal bir yapıya geçiş olarak belirmektedir. Dolayısıyla, geleneksel yapıdan modernliğe geçiş için gerekli olan etkenlerde, yeni deneylere açıklık, dini otorite gibi geleneksel otorite figürlerinden giderek artan bağımsızlık, ülke işleri ile siyasal lider, sendikalar gibi modern kurum ve konulara artan ilgi, fatalizm ve pasifliğin azalması, bilim ve tıbbın etkinliğine inanç, kişinin yüksek mevkiler elde etmeye duyduğu hırs olarak sıralanabilir.

⁴⁷ Şaylan, *Çağdaş Düşünce Akımları Postmodernizm*, s.18

Modernite ye geçişi belirleyen dört devrim, bilimsel, siyasal, kültürel, teknik ve endüstriyel devrimlerdir⁴⁸Geleneksel toplumda genellikle yaşla ve tecrübeyle elde edilen ve sınırlı olan bilgi modern toplumda yerini teknolojinin etkililiği, bilginin yaygınlığı ve seri üretimin yapıldığı bir sürece bırakmıştır.

1.7. MODERN ZİHNİYET BİÇİMİ

“Modern”, önce insanı, daha sonra insanın dünyasını etkiler. Burada söz konusu olan, geçmişin bilinmedik semantik alanını yapılaştıran yeni bir mantık, yeni bir dünya görüşünün mantığıdır. Modern olmak, artık düne ait olmayan ve başka yöntemlerle ele alınması gereken bir dünyada yaşamak demektir Modernist düşünce, insanların, aklın keşfettiği ve bizzat o aklın da tâbi “olduğu doğal yasalarca yöneltilen bir dünyaya ait olduğunu belirtir. Modernlikle en güçlü biçimde özdeşleşen düşüncenin özelliği, akılcılığa tanınan temel rolden daha geniş bir fikre, “akılcı bir toplum” fikrine geçmeyi istemiş olmasında yatar. Ve, bu Akılcı Toplum'da akıl yalnızca bilimsel ve teknik etkinliği. Yönetmekle kalmaz, insanların yönetimini ve nesnelerin yönetimini de elinde tutar.⁴⁹

En güçlü modernlik yaklaşımı, en derin etkileri yaratmış olan yaklaşım, özellikle akılcılığın geleneksel olarak adlandırılan toplumsal bağlar, duygular, görenek ve inançların yıkımını gerektirdiğini ve modernleşme akımının belli bir kategori ya da toplumsal sınıf değil, aklın kendisi ve o aklın zaferini hazırlayan tarihsel gereklilik olduğunu vurgulamıştır: Böylece, modernliğin vazgeçilmez bileşeni olan akılcılaştırma, üstüne üstlük kendiliğinden ve gerekli bir modernleşme mekanizmasına da dönüşmüştür.

Batıdaki modernlik fikri, tamamen “içsel” bir modernleşme yaklaşımıyla birbirine karışır. Bu fikir, aydınlanmış bir despotun, bir halk devriminin ya da yönetici bir grubun eseri değil, bizzat aklın, dolayısıyla da özellikle bilim, teknoloji ve eğitimin eseridir. Batı, modernliği bir “devrim” olarak düşünmüş ve yaşamıştır. Akıl, hiçbir kazanımı kabul etmez. Tersine bilimsel türden bir kanıtlamaya dayanmayan tüm inançlar, toplumsal ve siyasal örgütlenme biçimlerine sil baştan (tabularasa) yapar. Modernizm yandaşları, ne toplumun ne tarihin, ne de bireysel yaşamın insanın önünde boyun eğilmesi gereken ya da büyü yoluyla etkilenebilecek

⁴⁸ Jeanniere, “*Modernite Nedir?*”, s.16

⁴⁹ Touraine, A, “*Yıldızı Parlayan Modernlik*”, *Modernliğin Eleştirisi İçinde* ,s. 49

yüce bir varlığın iradesine tabi olduğunu söylerler. Birey, yalnızca doğal yasalara tabidir".Modernlik ruhu kendini, her şeyden önce, dine karşı verdiği mücadeleyle tanımlamıştır. Kutsal olanın parçalanışı, tüm toplumsal düzen biçimleri gibi dinsel düzeni de bozar ve bir evren doğumun içine kapatılmış olan bilimsel bilgiyi özgürleştirdiği gibi dinde vücut bulan özneyi de özgürleştirir. Modern düşüncenin en kayda değer anlatılarından biri de, insanı Tanrıların büyüdü dünyasından şeylerin büyüdü bozulmuş ama bilinebilen dünyasına götüren “dünyevileştirme” (sekülerizasyon) ye işaret etmesidir⁵⁰

Modernlik ile geleneksel yapı arasındaki mücadele/sonucu galip gelen, dinin-bütün direnmelerine rağmen bir üst ilkeyi, Tevhidi yıkarak özerk bir alan sağlaması sonucu kendisini var eden, “modern zihin” olmuştur⁵¹

Bu açıklamalara ilave olarak, sekülerizasyonun oluşumunu ise şu şekilde belirtebiliriz: Protestanlığın kuruluşunda kurucuları tarafından iktisadî ahlâkın temeli olmak üzere yaratılmış olan dinî esaslar kaybolmakta, hiç olmazsa arka plâna itilmektedir. Fakat iktisadî başarının, işin ve mesleğin yeni şekildeki kıymetlendirilmesi ise almış olduğu şekil ve istikamette devam etmektedir. Rasyonelleştirilmiş olan ağır meslekî çalışma artık Lüther tarafından belirtildiği şekilde bir Tanrı hizmeti olmaktan çok kendiliğinden gaye hâline gelmiş durumdadır.

İktisadî başarı da artık bir ilâhi inayetin belgesi olduğu için değil, daha çok doğrudan doğruya kendisinin elde edilmesi için aranmaktadır. Böylece dinî esasta vücuda gelmiş olan ahlâki talimat. Prensipleri yavaş yavaş dünyevî esasta müstakilleşerek sırf dünyevî kıymetler hâline gelmektedir. Bu da onların sekülerize olması anlamına gelmektedir. Sekülerliğin ilk doğum yeri ise insanın kalbidir. Aklın, meşrulaştırılma kendisini esas teşkil ederek, modern dünyada “kalp” derken “akleden kalp” kastedilebilir. Buna göre, bir açıdan sekülerlik, kalbin ve buna bağlı olarak insanın, tasavvurunun yani aklının değişmesidir. Var oluşun alanını bölerek özerk-iki alana veya alanlara ayırma, sekülerliğin de ilk başlangıcı olmaktadır.

⁵⁰ Touraine,s.259

⁵¹ Abdurrahman Arslan,*Sekülerizm Ve Akleden Kalbin Parçalanışı*,Bilgi Ve Hikmet,Bahar,1993,s.9

Bu iki alanın (akıl ve kalp) -ayrılması, parçalanması sonucu birlik de artık söz konusu; olamaz.⁵²Buradan, modernlik, tutumları tanrısal yasaya uygunlukları ya da toplumsal yararlılıklarıyla ölçmez, denilebilir. "Bireyin -özne olma, kendi özgürlük ve, yaratıcılık bilincini artırmayı, amaçlayan toplumsal eylem yeteneğine sahip olarak tanınma duygusu olan mutluluk dışında bir amacı olamaz"⁵³ Modern düşünce ya da, zihniyet, biçimi, böyle-şekillenirken, bu zihniyet yapısının bilime, sanata, kültüre yansımalarını da ayrı ayrı ele almak bir gerekliliktir. Böylece modernizmin toplumdaki şekillenmelerini daha iyi kavrayabiliriz.

1.7.1. Bilimde Modernizm Modernizmin, Aydınlanma ruhuna dayandığını, dine karşı verdiği mücadeleyi ve kutsal olanın parçalanışını savunduğunu, ayrıca aklın egemenliğine dayanan bir düşünce şekli olduğunu yukarıdaki satırlarda geniş bir şekilde ede almış bulunuyoruz. Modernizmin savunduğu bu fikirlere geçişi çeşitli devrimler sağlamıştır.Modernliğe geçişi belirleyen devrimlerden birisi olarak bilimsel devrim'i görüyoruz.'Bilimsel devrim'i Newton başlattı". Newton, evrensel yerçekimi kanununu keşfederek iki dünya görüşü arasındaki kopuşu belirledi. Doğrudan, tanrı ve melekleri tarafından yönetilen bir doğadan, kendini düzenleyen bir doğaya;- tanrısal istemleri (volontés) yansıtan ve tanrının ihtişamını anlatan bir doğadan, doğanın yasalarının belirlenimciliğinden başka bir şeyi dile getirmeyen bir gök mekaniğine geçilir⁵⁴.

Ardından Laplace de Evrensel Mekanik'ini ortaya atacaktır. Laplace'in mekaniğinden ve evren anlayışından, sınırlı göreceliğe, arkasından Einstein'ın genel göreceliğine Geçildi. Determinizm her zaman kural olarak kaldı. Ancak, evren yeniden, sonluydu ve bizim "duyulur algılarımızla kuşkusuz uyum içinde olmayan bic. Riemann. Geometrisi içine açıldı. Son olarak determinizm, Niels Bohr ve kuantum mekaniğiyle, dünyanın özerkliğinden ne varsa kaybetmeksizin, 'rastlantısala geniş yer açtı. Ancak, bazı fizikçiler-bu üçüncü safhaya geçişi reddederler. Kuantum mekaniğini basit bir hesaplama yöntemi olarak görürler. Sonsuz küçüklükler hesabı, Leibniz'in evrenin tümünü açıklamaya elverişli evrensel bir dil arayışına kadar götürebilir.⁵⁵Bilimsel devrim ya da bilimsel, alanda ki gelişmeler

⁵² Abdurrahman Arslan, *a.g. m*, s. 10–11

⁵³ Touraine, "*Variş Noktaları*" *Modernliğin Eleştirisi İçinde*, s. 403

⁵⁴ Abel, Jeanniere, "*Modernite Nedir?*" *Modernite Versus Postmodernite*, Çev. İst. Nilgün Tural Küçük, 1994, s. 17

⁵⁵ Jeanniere, *Modernite nedir?* s. 17–19

görülüyor ki, modern bilime geçişi sağladı. Bu doğrultuda modern bilimin en önemli yönü rasyonalistik (akılcı) niteliğidir. Modernlerin akıl tanımları ve akla yüklediklerini anlamak için Descartes'ten başlamak gerekir, -Çünkü Bacon'un kaba denevciliğine karşıymış gibi görünse de Descartes, rasyonalizmi ile modern anlayışın sistematik temellerini kurar. Descartes'in yol çıkmasında Kopernik, Kepler ve Galileo'nun "Tanrı, biri doğa, diğeri Kitap-ı Mukaddes olmak üzere iki kitap yollamıştır" şeklindeki Pisagorcu inançları etkilidir. Daha sonra, Descartes, Tanrı'nın varlığını insan- zihninin süreçlerine bağlayarak insanın doğanın sahibi ve efendisi olma yolunda önemli bir adım atmasını sağlamıştır. Bunun bir anlamı da sebebi sonuçla sınırlandırmaktır. Bu anlayış daha sonra din'e dayalı tasarımların (vahyin) terk edilmesine önemli bir dayanak olacaktır⁵⁶.

"Descartes ruhla maddenin ayrılığına ulaşır. Descartes'in yolundan yürüyenler ise şöyle düşüneceklerdir; Her şey insanla insan zihni ile gidiyorsa, insan Tanrı kavramına- ulaştığı gibi daha başka doğrulan'-da bulabilir. O hâlde "vahye" gerek yok, yani, tanrı insana müdahale etmez insan ne yapıyorsa kendisi yapar, asıl olan insandır. Bu şekilde, artık, bilginin tek kaynağı insanın kendisidir, Bundan böyle, insanın ilişkilerine yön verecek olan bilgi, dış dünyanın duyumsanması (deneyle) ile elde edilenlerin zihinde işlenmesi sonucunda oluşacaktır"⁵⁷ İşte, modern bilim böyle bir düşünce çerçevesinde şekillendi. Modern idrak, diri'den uzaklaştıktan, sonra üst-değerlerden bağımsızlaşmanın artık kendisi için- aydınlanmanın başlangıcı olduğuna inandı. Modern idrak, bu şekilde, Tanrı'ya ait bilgi düzeyine erişmeyi kendi üzerine aldı. Tanrı ile her konuda-yarışabilecek bir düşünce eğilimi, ilahi bilgi tekeline de kolayca işlevsizleştirerek kendini ispat etti"⁵⁸. Descartes'in ünlü "Düşünüyorum o halde varım" ilkesinde düşünüyorum'dan varım'a geçişte, bir bilgi nesnesi ve bilen bir özne olarak insan ortaya çıkmıştır"⁵⁹. Görülüyor ki, insanın bilen bir özne olarak ortaya çıkışı ile modernizm bilime yansımış, bu doğrultuda da modern bilim evren hakkında büyük bir bilgi biriktirmiş, tüm insanlığa hizmeti amaçlamıştır. Bu yönüyle ise hümanist bir özellik gösterir. Modern bilim bilinmeyene ulaşmayı hedefler. Bilinmeyene ulaşmayı isterken de en önemli unsur olarak elbette "insan" yer alır.

⁵⁶ Lord, Nortbourne. "Modern Bilim", *Modern Dünyada Din İçinde*, Çev. Şehabeddin Yalçın, İstanbul, İnsan Yay.1995. s. 49-52

⁵⁷ Mehmet Bekaroğlu, "Antik Akıl ve Aydınlanma, İnsana Akıl Bahşedildi", Bilgi ve Hikmet, Bahar-1993/2, s. 2

⁵⁸ Ömer Çelik "Modern İdrakin Tabii Hâsılası ya da Tarihin Kırılma Evresinde Son Arayışın Dili", Bilgi ve Hikmet, Bahar-1993/2, s. 68

⁵⁹ Ahmet, Demirhan, "Modernlik Projesi", *Modernlik İçinde Üniversite*, İstanbul, Ağaç Yay.1992,s.27

1.7.2. Kültürde Modernizm

Modern düşünce şekli yalnızca bilim alanında etkili olmamış, bilakis, kültürel alanda da önemli değişikliklere yol açmıştır, yani modern zihniyet kültürel devrimi doğurmuştur. Kültürel devrim, apansız ortaya çıkmamış, yeni fiziksel dünya görüşünün içine çok güçlü bir şekilde kök salar bir düşünce hareketine dayanmıştır. Bu ise Almanya'da Aufklärung, Anglosakson dünyasında Enlightenment, Fransa'da Lumières şeklinde Adlandırılıyordu. Burada söz konusu olan, düşüncenin laikleşmesi, her alanda tüm Ölçütlerin rasyonelleşmesiydi. Böyle bir düşüncede amaç, toplumsal yaşamın Temellerinin yalnızca rasyonel temeller olabileceğini görebilmektir. Artık din, Toplumun temelinde yer alamazdı⁶⁰.

Yani, Aydınlanma Felsefesi'nde yer alan fikirler kültürel alandaki modern görüşü şekillendiriyordu."Weber; modernliği, din ve metafizikte ifade edilen tözel (substantive-ceyhersel) üç özerk; alana ayrılığı olarak tanımlamıştır. Bunlar bilim, sanat ve ahlâktır. Zamanla bunlar metafiziğin ve dinin bütünleşmiş dünya görüşleri parçalandığı için ayrılmaya başlamışlardır"⁶¹. Burada, Modernist Kültürü ya da Estetik Modernizmi, Aydınlanma Rasyonalitesi'nin derinleşmesi ve zayıflaması olarak değil, aynı zamanda- araçsal rasyonalitenin değişiklik - geçirmesini ve yenilenmiş Gelişimini içeren bu projenin temel bir dönüşümü olarak ta Anlaşılmasının gerektiğini belirtmemiz gerekiyor

Böylece, üç boyutlu bir şekillenim olarak, kültürel Modernizm, karşımıza çıkıyor⁶². Anti - Rasyonalite olarak modernizmin savunucusu Daniel Bell'i görüyoruz. Bell, Kapitalizmin Kültürel Çelişkileri (1976) yapıtında; modernist kültürün günlük yaşamın değer yargılarını etkilediğini, modernist kültürün rasyonel amaçlara yönelik bir yaşamın ahlaki temelleri ile bağdaşmadığını, ileri sürer. Ayrıca, modern biçimiyle kültürün, günlük yaşamda ekonomik ve yönetsel zorunluluklardan dolayı rasyonelleştirilmiş olan gelenek ve faziletlerle karşı nefret aşıladığını da ekler⁶³.

Bu şekilde, Bell'e göre, Modernist kültürün ya da estetik modernizmin iki boyutu vardır:

⁶⁰ Jeanniere. s. 19-20

⁶¹ Jürgen Habermas, "Modernlik Tamamlanmamış Bir Proje", İstanbul, Haz. Necmi Zekâ, Kıyı Yay. 1994, s. 37

⁶² Lash, Scott, "Modernite mi Modernizm mi, Weber ve Günümüz Toplumsal Teorisi", Çev. M. Küçük, İstanbul, Modernite Versus Postmodernite İçinde, Vadi Yay, 1994, s. 48

⁶³ Abadan-Unat, Nermin, "Sosyal Bilimlerde Yeni Gelişmeler, Modernizm Postmodernizm", İstanbul Toplum ve Bilim 48/49, Kış/Bahar, 1990, s. 7

Birincisi, mesafenin karanlığa gömülmesi (icracı ve izleyici arasındaki estetik mesafenin); ikincisi ise “düzene karşı duyulan öfke” olarak adlandırıyor. Burada, düzene, karşı duyulan öfke, estetik modernizm, açısından daha temeldir. Estetik modernizmde kilit nokta kendi kendini, soysuzlaştırmaya yönelik itkidir. Özben'in zorbalığı hakkındaki, sınırların ötesini, aramaya zorlanmış “kendi kendini sonsuzlaştıran yaratık olarak insan” hakkındaki ısrarıdır. Özben'i Faustçu bir tarzda Tanrının yerine koymasındır. Modernizmin Faustçu boyutundaki “Özben” öznelliğe ilişkin estetik-sensual anlayışta kökleşen Diyonizyak Bir özben' dir⁶⁴.

Araçsal rasyonalite olarak kültürel modernizmi savunan ise M. Foucault tur, Foucault, "Modern olarak kavradığı oluşumun. İki temel ilkesini, modern'i estetik modernizme bağlayan araçsal akıl'a ilişkin bir açıklama olarak sunar. Bunlardan birincisi, klasik “birlik” ilkesiyle tezat oluşturan bir “çoğulluk” ilkesi; ikincisi, klasik “aşkınlık” ilkesini dengeleyici olarak ortaya koyan “içkinlik” ilkesidir⁶⁵Diğeri ise, "kültürel modernizmi, tözel rasyonalite olarak savunan Adorno, ardından Habermas, bize, modernist bir tözel (cevhersel) rasyonalite estetiği sağlamıştır. Yani, Aydınlanma' nın projesinin derinleştirilmesini öneren bir estetik görüşü getirmişlerdir"⁶⁶.Habermas ise, günümüzde batı dünyasının bir yandan kapitalist modernleşme sürecini Abadan - Ünat Nermin; Modernizmi hızlandırdığını belirtir,- Ona göre, sanat ve felsefenin- yadsınması muhafazakâr düşüncelerin güçlendirilmesine yaramıştır Bu yorumu üç başlık altında toplamak mümkündür Birincisi, genç ve muhafazakârlar ödün. Tanımayan bir anti-modernizmi savunmaktadır. Bu bağlamda bireyin kendi deneylerine, duygularına öncelik verirler. Fransa'da bu gelişme Battaille'den başlayarak, Foucault üzerinden Derrida'ya uzanır.İkincisi, eski muhafazakârlar kültürel modernizm bulaşmak istememektedirler. Onlar, modernizm öncesi duruma dönüşü örgütlemektedirler. Özellikle, Leo. Strauss, Hans Jonas ve Robert Spaeman bu görüşü savunurlar. Üçüncüsü, neo-muhafazakârlar: ise, onlar, modern bilimlerin gelişmesini teknik ilerleme, kapitaliste büyümeye ve rasyonel yönetime hizmet ettiği “ölçüde destekler. Bunun ötesinde kültürel modernizmin infilak edici, içeriğini gideren bir siyaseti önermektedirler.⁶⁷

⁶⁴ Lash. S. s.49–51

⁶⁵ Lash. S.a.g.m. s. 52-53

⁶⁶ Lash. S. s. 57-61

⁶⁷ Abadan-Unat, Nermin, s. 7–8

Şimdi de bu konuyla yakından alâkalı olan sanatta modernizm ya da modern sanat görüşünü ele alalım.

1.7.3. Sanatta Modernizm

Sanatta Modernizm ya da Modern Sanat, modern zihniyet yapısının en somut göstergelerinden biri olarak ortaya çıkar. Yani, modern sanat, modern düşünce şekille nimlerinin en önde gelen temsilcisidir."Modern estetik yaşantı, modern ile klasik arasındaki ilişki de, sabit bir referans noktasını- ortadan kaldırmaktadır. O, değişik zaman bilinçlerinin peşindedir. Bu tür bir estetik bilinçlilik, "vanguard" (ileri kol, öncü kol) ve "avanguard" (yenilik getiren) akımlarında doruğuna "ulaşmıştır. Günlük hayatın uzlaşımından sıyrılarak, henüz keşfedilmemiş olan bölgelere doğru yönelmeye çalışan bu hareketler, lekelenmemiş, saf, durağan, bir şimdiye duyulan bir özlemin ifade edilmesidir."⁶⁸Avant-garde sanatının dayanmakta olduğu-zaman-kavramı sadece tarih dışı değil, bu kavram aynı zamanda tarihte sahte bir normativizme de karşı koymaktadır. Walter Benjamin bu anlayışı yepyeni bir terimle "Jetztzeit" (şimdiki zaman) olarak ifade etmiştir Bu doğrultuda, oldukça basitleştirerek, modern sanatın tarihinde, sanatın tanım ve uygulandığında giderek artan bir özerkliğe doğru yönelişin izlerine rastlanılabileceği söylenebilir. "Güzellik" kategorisi ve Güzel nesnelere alanı ilk olarak Rönesans'da oluşturulmuştur. 18. y.y. boyunca edebiyat, güzel sanatlar ve müzik, kilise ve saray yaşamından bağımsız edimler olarak kurumsallaştırıldı. Ve 19. y.y.ortalarına doğru sanatçıyı yapıtlarını "sanat için sanat" ayrılcı bilincine uygun olarak üretim yolunda cesaretlendirilen estetik bir sanat kavramı ortaya çıkmış Böylece, artık estetik, alanın özerkliği üzerinde düşünülmüş bir proje haline gelebilirdi.

Yetenekli sanatçı, kendine has ifadesini, rutinleştirilmiş ve gündelik edimin, sınırlamalarından kurtarılmış kendi (merkezi kaybolmuş) öznelliğinde karşılaştığı deneyimlere yöneltebilirdi. '19 y. y. ortalarında, resim ve edebiyatta Octavio Pazı'n Baudelaire'de örneğini bulduğu, bir hareket, başladı. Renk, çizgiler, sesler ve hareketin öncelikle temsil amacına Hizmet etmesi gerekliliği son buldu. Dışavurum araçları ve üretim tekniklerinin kendileri estetik nesne durumuna geldiler. Bu sayede, Theodor. W. Adorno, "Estetik Kuramı adlı kitabına şu cümle ile başlayabiliyordu: "Artık kesin gözüyle bakılan bir şey varsa, o da, sanatı ilgilendiren hiçbir şeye kesin

⁶⁸ Ahmet Demirhan, *Modernlik*, İstanbul, Ağaç Yayıncılık, 1992. s. 17

gözüyle bakılamayacağıdır. Ne sanatın kendisine, ne sanatın bütün ile ilişkisine, hatta ne de sanatın var olma hakkında“Modern Estetiğin düşünce ve disiplini ise doruk noktasına Dadaistlerin Cafe Voltaire ile Sürrealizm'de erişmiştir”⁶⁹.

Bu durumdan sonra dada hareketi görüldü,‘Dada Hareketi, sahte itibariliğe, çoktan içi boşalmış, ömrünü doldurmuş kanılara karşı, entelektüel bir isyan. ve savaş idi. Ancak Dada Hareketi, bir kalite kavramından yoksun olduğundan, savaşını paradokslar, blöfler ve esprilerle kuvvetlendirmek istiyordu.

Dadaizm’in anlamı, sanat eseri, yücelik, ebedilik değeri değil; şüphe, protesto ve benliğin kurtuluşu idi. Bütün dadacılar estetik fenomenlerden, moral fenomenler yapmak istiyorlardı”⁷⁰.‘Sürrealizm’in yadsıdığı ise (Sanatın sanat olarak var olma hakkı) idi. Şurası kesindir ki, modern sanat, yaşamın bütününe olan ilişkisiyle ilintili, olarak, bir mutluluk, vaadinde bulunma iddiasını bırakmış olsaydı, Sürrealizm sanatın var olma hakkına saldırmayacaktı. Schiller'in 'İnsanın. Estetik Eğitimi Üzerine Mektupları, bize Sanatın da ötelere varan bir ütopyayı anlatır. Ama sanat aracılığıyla yine Aynı “promesse de bonheur”(mutluluk vaadi) u tekrar eden Baudelaire'in zamanına gelene kadar, toplumla uzlaşma ütopyası oldukça buruklaştı.Bir zıtlıklar ilişkisi ortaya çıkmıştı. Sanat, estetik ve sosyal dünyaların uzlaşmaz doğasını yansıtan bir ayna olmuştu ama kendisini yaşamdan uzaklaştırıp, tam özerkliğin dokunulmazlığına çekildiği ölçüde bu modernist dönüşümün gerçekleşmesi de o oranda zorlaşıyordu. Sonunda, Sürrealist çabanın, sanatın özerklik alanını havaya uçurmak ve sanatla yaşamı uzlaştırmak için kullanma isteğiyle serbest bıraktığı yıkıcı enerji de bu duygusal akımlardan toplandı”⁷¹

Şimdi de, modern zihniyet yapısının şekillendiği modern toplum yapısını ele alarak, bir birey olarak modern toplumda varlığını sürdüren modern insanın karakteristiklerini belirlemeye çalışalım.

⁶⁹ Habermas, “*Modernlik: Tamamlanmamış Bir Proje*”, s. 38–39

⁷⁰ Adnan Turanî, *Modern Çağın Sanat Görüşü*, 4. Basım, İstanbul, Dünya Sanat Tarihi Remzi Kitabevi, 1992, s. 602

⁷¹ Habermas, J, s. 3–5

1.8. MODERN TOPLUM VE MODERN İNSAN

Modern düşüncenin oluşum süreci içerisinde gördük ki sanayi “devrimi, bütün eski kurumları değiştirmiş, böylece, insanın yaşamı da değişmiştir. Sanayi devriminin oluşturduğu sanayi toplumu, o güne kadar olan geleneksel özellikli toplum yapılarında kökten değişiklikler yaratmıştır. Burada, Alvin Toffler ve Daniel Bell'in toplum ve kültür sınıflamaları çerçevesindeki analizleri dikkat çekicidir. Alvin Toffler, sosyal tarih sürecinde toplumların gelişim aşamalarını a-) Birinci dalga (Tarım Toplumu), b-) İkinci dalga (Sanayi Toplumu), c-) Üçüncü dalga (sanayi sonrası Enformasyon Toplumu) olarak; Bell ise toplumları a-) Sanayi Öncesi Toplum, b-) Sanayi Toplumu, c-) Sanayi Sonrası Toplumu, şeklinde sınıflandırmışlardır⁷². ‘Sanayi toplumu, modern toplumdur. Çünkü sosyal değişme süreci itibarıyla sanayi devriminin başlangıcı ile modernin evrimi daha bir açıklıkla belirlemiştir’⁷³ Sanayi toplumu tanımlarının hemen tümündeki özellikler ise şu şekilde sıralanabilir: "cemaat dayanışmasının -sona ermesi, kentleşmenin artması, toplumsal süreçlerin denetim ve yönetiminde görülen merkezileşme, eşitlik ve demokratikleşme beklentilerinin artması, toplumsal kurumların ve süreçlerin rasyonelleşmesi, bürokrasinin yaygınlaşması, işgücünde uzmanlaşmanın artması vb. gibi"⁷⁴ Sanayi toplumu ya da modern toplumda bu değişmelerle birlikte standart modern aile şekli olarak “çekirdek aile” görüldü. Çekirdek aile ‘deki bireyler kendilerini toplumda. Meydana gelen değişmelere uydurarak yeni bir yaşam tarzına büründüler. Toplumdaki iş bölümüne katıldılar, kendi dallarında uzmanlaştılar, söz hakkına sahip oldular. Anne ve baba toplumda bir fonksiyona sahip olunca, çocukların eğitimi de okullara kaldı. Çocuklar bir birey olarak, sırf gelecek için yetiştirilmeye başlandı. Böylece, fertler kendilerini doğar doğmaz modern toplumun çarkları içerisinde buldular⁷⁵.

Bilimsel düşüncenin hâkim olduğu, akılcı modern bir toplum için geçerli olan, birey, için de geçerli oldu. Bireyin eğitimi, onu, hem ailesinin hem de bizzat kendi tutkularının dayattığı, dar, akılcı olmayan görüşten kurtarıp, akılcı bilgiye ve. Aklın eylemini örgütleyen bir topluma katılmaya açılmasını sağlayan bir disiplin olmalıdır. Okul ise, insanların kökenlerinden kopmasını ve hem bilgi hem de akılcı ilkeler

⁷² Vehbi Bayhan, *Enformatik Kültür*, Türkiye Günlüğü Güz.sayı.24, 1993, s. 111

⁷³ Jeanniere, s. 20–21

⁷⁴ Bayhan, s. 112

⁷⁵ Alvin Toffler. *Üçüncü Dalga*, İstanbul, Koridor yay. 2008, s. 43–61

üzerine kurulu bir topluma katılma yoluyla ilerlemeye açılmasını sağlayan bir yer olmalıdır⁷⁶. Üzerinde durduğumuz modern düşüncenin iki yönünün -akılcılık ve öznelleşme- biri burada yine karşımıza çıkıyor. Akılcı modern toplumdaki birey bir özne olarak kendini, gerçekleştirme imkânı bulabiliyor. Özne ise, bireyin edimci olarak davranma ve edimci olarak kabul görme istencidir. Bu şekilde, modern bir toplumda, özne olarak birey kendini ifade eder. Ancak, buradaki “birey”, “bireycilik” değildir⁷⁷.

Michael Foucault ise, “modernliğin eşiğine yerleştirilen” “insan” (man) için şu gözlemi yapar; “18. y.y. sonlarına kadar insan diye bir şey yoktu. O son yıllarda yaratılmıştır” sözlerine ilaveten insanın özne olarak ortaya çıkışını Descartes'teki “düşünüyorum” dan varım a geçişe bağlamaktadır⁷⁸. Böylece, modern toplumdaki sosyo-kültürel değişimler, bireyde şekilleniyor; birey artık modern çağın bir sembolü hâline geliyor.

⁷⁶ Touraine, *Yıldızı Parlayan Modernlik*, s. 26–27

⁷⁷ Touraine. A. “*Öznenin Doğuşu*”, s. 232–238

⁷⁸ Demirhan, *Modernlik*, s. 21

2.BÖLÜM

2.KÜRESELLEŞME

2.1.Bir Kavram Olarak Küreselleşme:

Küreselleşme kavramı konusunda sosyal bilimlerin farklı dallarında yapılan tanımlara bakıldığında; çoğu kimse küreselleşmeyi siyasi ve ekonomik bir olgu olarak algılamakta, en yaygın tanımlar küreselleşmenin bu boyutlarını ön plana çıkarmaktadır. Birçok yazar tarafından küreselleşme, küresel bir ekonominin var olması ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır.

Dolayısıyla Şengül Hablemitoğlunun" Giddens'in görüşünü belirttiği gibi küreselleşme ; Tek bir süreç değildir. Karmaşık süreçlerin bir araya geldiği bir olgudur Şu halde küreselleşme salt siyasal ve ekonomik konularla sınırlı olmayıp, bunlarla birlikte toplumsal, kültürel, teknolojik vb. alanlarda da varlık ve değişkenlik gösteren bir süreçtir. Küreselleşme sürecinin başlangıç tarihi daha eski olmakla birlikte kavram olarak 20. yüzyılın sonlarından itibaren dünya gündeminde yerini almış bulunmaktadır. Daha açık bir anlatımla "*Globalization-Küreselleşme*" kavramı, tarihte ilk kez 1961 yılında Webster Lügati'ne girmiştir"⁷⁹

Küreselleşme terimi 1980'li yıllara kadar akademik çevreler tarafından pek önemsenmese de; bu yıllardan itibaren kullanıldığı alanları takip etmek neredeyse imkânsız hale gelmiştir. "Global" bütün dünyayı ve küresel düzeyde olan şeyleri niteleyen bir sıfat olarak 19. yüzyıl sonundan itibaren İngilizce konuşulan ülkelerde yaygın kullanılan bir kelime ise de, ilk defa 1961'de Webster'e girerek sözlüklerde kullanılmaya başlanmıştır. 'Oxford Dictionary of New Words'da bile yeni olarak tanımlanan terim, Gordon Marshall'ın Sosyoloji Sözlüğünde "coğrafyanın toplumsal ve kültürel düzenlemelere dayattığı kısıtlamaların azaldığı, insanların bu azalmayı giderek daha çok fark etmeye başladıkları bir toplumsal süreç" olarak sunulan amaçlar yönüyle ele alındığında ise, genel anlamda, "dünyanın sıkıştırılması", "dünyanın küçülmesi veya dünya bilincinin güçlenmesi" ya da bir başka ifadeyle, "zaman ve mekânın her yere sirayet edici yoğunlaşması şeklinde

⁷⁹ Şengül Hablemitoğlu, *Küreselleşme Düşlerden Gerçeklere*, İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları,2004, s.56

tanımlanmaktadır.⁸⁰ Giddens'a göre küreselleşme, "Yerel oluşumların millerce ötedeki olaylarla biçimlendirildiği ya da bunun tam tersinin söz konusu olduğu yollarla uzak yerleşimleri birbirine bağlayan dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşmasıdır"⁸¹

Giddens'in küreselleşmeyi daha geniş kapsamlı terimler açısından değerlendirdiği dikkati çekmektedir. Örneğin Giddens modern toplumları ve dünya düzenini yeniden biçimlendiren hızlı toplumsal, siyasal ve ekonomik değişimlerin gerisindeki temel itici gücün küreselleşme olduğuna inanmaktadır Harvey; "küreselleşmeyi, zaman-mekân sıkışması sonucunda dünyanın küçülmesi olarak nitelendirir Bunun çıkış noktası teknoloji alanındaki gelişmelerdir. Teknolojik gelişmeler zamanın akışını hızlandırırken, aynı zamanda bir yerden bir yere ulaşmanın kolaylaşmasını ve hızlanmasını da sağlamaktadır. Demiryolu ağlarının gelişmesi, buharlı gemiler, -telgraf, telefon, radyo, televizyon gibi iletişim araçlarının yaygınlaşması, özellikle günümüzde uydu haberleşme teknolojisi ile internet ağının yayılması, bu teknolojik gelişmelere ve Harvey'in değindiği zaman mekân sıkışmasına örnek olarak verilebilir. İletişim devrimi ve internet teknolojisi, aynı zamanda her tür bilgiye anında ulaşılabilme şansını da kazandırmıştır. Günümüzde ticaret ve banka işlemlerinin internetle birlikte küreselleştiği gözlemlenmektedir".⁸²

Tanımlarda görülen önemli bir ortak nokta, küreselleşmenin bir "süreci" ifade etmesidir. Bu açıdan, denilebilir ki, küreselleşme çok farklı boyutlara sahip ama birbiriyle ilişkili ekonomik, sosyal, siyasal, teknolojik, kültürel, dini vb. alanlarda birden fazla süreci ihtiva etmektedir. Söz konusu süreçlerden herhangi biri ile ilgili bir hadise bizi, önceki dönemlere göre daha doğrudan ve daha hızlı etkilemektedir. Örneğin, sağlık amacıyla bireylerin uyguladıkları diyetler, belki de dünyanın öteki ucunda geçimini gıda üreticisi olarak temin eden insanları etkileyebilmektedir. Yine, çeşitli bitkiler ya da ürünlerin faydalarıyla ilgili, dünyanın herhangi bir yerinde yapılan sağlık açıklamalarının benzerleri hemen ulusal medyada da duyulurken, ardından ilgili ürünlerin çok geçmeden mağaza veya marketlerin vitrinlerinde yerini

⁸⁰ Ümit Aktı, *Sosyolojik Açıdan Küreselleşme Ve Din*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora tezi, 2008,s.10

⁸¹ Anthony Giddens, *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*, Çev, Osman Akınhay, İstanbul ,Alfa Yayınları, 2000. s.34

⁸² Harvey, *Postmodernliğin Durumu*, 1997.s.26

aldığı görülmektedir.⁸³

Demek ki, dünyada yaşayan insanların büyük bir kısmını kuşatan bu süreçler, adeta bütün insanları aynı toplumdaymışçasına buluşturmaktadır.

2.2.KÜRESELLEŞMENİN OLUŞUM VE GELİŞİMİ

Küreselleşme salt günümüze özgü olmayıp, insanlık tarihinin çeşitli dönemlerinde din, siyaset, toplum, ekonomi, bilim ve teknoloji alanlarında kıtalar, bölgeler ve ülkeler arası akışlarla toplumlar ve bireyler üzerinde etkinliğini sürdürerek yaşadığımız çağa damgasını vuran bir olgudur. Küreselleşme sürecinin başlangıcını aslında dinlerin ortaya çıkışı ile ilintilendirebiliriz. İslamiyet, Hıristiyanlık ve Musevilik bütün dünyayı etkilemeye başlamıştır. Her ne kadar Musevilik bir ulusun dini olsa da yine de dış dünyaya açıktır. Günümüze doğru gelindiğinde, “klasik ideolojilerin ve güç ilişkilerinin etkilerini yitirmesi, küreselleşmeyi tüm dünya devletleri arasında geliştirmiştir. Soğuk savaşın sona ermesinden beri yaşanan temel çatışmalar uluslararası değil, daha çok alt düzeyde ve etnikti”

Küreselleşme olgusunun gelişiminde Hobsbawm’a göre üç önemli olay dikkati çekmektedir. “Bunlar soğuk savaş, sömürgeciliğin sonu ve Avrupa’da sosyal devletin yapılanmasıdır. Silahlanma yarışına giren devletlerin birbirlerini tehdit unsuru olarak görmeleri, bu karşılıklı tehdidin ülkeler arasında denge oyunlarına yol açması sıcak savaştan soğuk savaşa geçiş yapmalarına neden olmuştur.

Diğer yandan imparatorlukların yıkılması, sömürge durumundaki devletlerin bir bir bağımsızlıklarına kavuşmaları, batılı büyük devletlerin giriştikleri işgal deneyimlerinin kötü sonuçlarla son bulması da sömürgeciliğin sonunun geldiğini göstermektedir”⁸⁴Sanayi devrimi ve modernleşme, 19. yüzyılın ortaları, 1950 sonrası veya 1980’li yıllar küreselleşmenin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Mesela Anthony Giddens’a göre, “küreselleşme modernliğin bir sonucudur”. Diğer taraftan Robert son’a göre ise, küreselleşme sadece modernliğin sonucu olarak değerlendirilemez. Küreselleşmenin sahip olduğu ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel ve dini boyutlar dikkat alınmalıdır. Ancak bu yapıldığı takdirde sosyal değişime

⁸³ Aktı, s.11

⁸⁴ Jürgen Habermas, *Küreselleşme Ve Milli Devletlerin Akıbeti*. Çev, Medeni Beyaztaş, İstanbul Bakış Yayınları, 2002,s.57

dayalı bir tarihi seyirden söz edilebilecektir. Küreselleşme sürecini meydana getiren coğrafi, sosyal, kültürel, siyasal, ekonomik gelişmeleri dikkate alan Robertson, kavramın tarihi gelişimini beş çeşit evreye ayırır.

1.Oluşum Evresi (1400–1750)

Avrupa’da onbeşinci yüzyılın başlarından onsekizinci yüzyılın ortalarına kadar devam eden bir süreci kapsar. Bu zaman aralığında meydana gelen gelişmeleri kısaca özetlersek; ulus toplulukların yavaş yavaş ortaya çıkışı, ortaçağın “ulus ötesi” sisteminin çöküşü, Katolik kilisesinin etkinlik alanının genişlemesi ve birey anlayışlarının ve insanlığa ilişkin düşüncelerin öne çıkarılması şeklinde sıralanabilir. Maddi gelişmeler açısından ise, güneş merkezli dünya kuramı ve modern coğrafyanın başlaması; miladi takvimin kullanımının yayılmasından söz edilmektedir.

2.Başlangıç Evresi (1750–1870)

Onsekizinci yüzyılın ortalarından 1870’lere kadar devam eder. Ulus devlet anlayışının gelişmesi ve ulus devletlerin ortaya çıkması, uluslararası ilişki ve iletişimi geliştiren yasal sözleşmelerin yapılması bu dönemdeki gelişmelerdir. Uluslararası sergi ve kongreler düzenlenmesi, Avrupalı olmayan toplumların “uluslararası topluma” kabulü sorununun baş göstermesi de yine başlangıç evresindeki gelişmelerdendir.⁸⁵

3.Yükseliş Evresi (1870–1920)

Modernleşme ve kapitalist gelişmenin hızlanması, uluslararası düzeyde ilişkilerin artması, Avrupalı olmayan birkaç toplumun “uluslararası topluma” sokulması, insanlık hakkındaki düşüncelerin uluslararası düzeyde formüle edilmesi ve bunların uygulamaya sokulma girişimleri bu evrede meydana gelen gelişmelerdendir. Küresel iletişim biçimlerinin sayısı ve hızındaki aşırı artış, ilk ‘uluslararası romanlar’, Olimpiyatlar ve Nobel Ödülleri gibi küresel yarışmaların gelişimi ve nihayet ilk dünya savaşının ortaya çıkışı da bu dönemin diğer gelişmeleri arasındadır.

⁸⁵ Aktı, s.14

4.Hegemonya İçin Mücadele Evresi (1920–1960

Batı uygarlığı ve modernleşme modelleri arasında hegemonya mücadelesi, Milletler Cemiyeti'nin ardından Birleşmiş Milletlerin kurulması, Soğuk Savaş'ın zirveye ulaşması, Soykırım ve atom bombasının kullanılması bu dönemin gelişmeleri arasında sayılan olaylardır.

5.Belirsizlik Evresi (1960...) Nihayet bu son evrede küresel bilincin 1960'ların sonundan itibaren arttığı görülür. Aya ayak basılması ve Soğuk savaşın sona ermesi, küresel iletişim araçlarındaki hızlı artış ve toplumların çok kültürlülük ve çok etniklik sorunlarıyla daha fazla karşı karşıya kalması bu evredeki olaylardandır. Birey anlayışlarının, cinsel, etnik ve ırksal düşünceler tarafından daha karmaşıklaştırılması, insan haklarının küresel bir sorun halini alması da bu dönemdeki gelişmelerdendir. Daha genel ifade edilecek olursa; bütün yeryüzünün Batılı değerlere entegre edilme çabaları ve Batı uygarlığının evrensel ve homojen tek bir dünya uygarlığına dönüştürülme teşebbüsleri belirsizlik evresi içerisinde değerlendirilmektedir.⁸⁶

Küreselleşme hareketlerinin yaygınlık kazanmasının altında yatan en önemli nedenlerin başında iletişim teknolojisi ve son dönemin en önemli buluşlarından biri olan internet teknolojisi yatmaktadır. “Bu sistem yalnızca 24 saat kesintisiz mali piyasaları oluşturmakla kalmamış, aynı zamanda mevcut yönetim anlayışını da dönüştürmüştür. Yerel telefon konuşmalarını ucuzlatabilmek için insanlar internete bağlanmışlar, dünya çapında birçok kuruluş bu şekilde aralarında bilgi alışverişi yapmaya başlamışlardır Devletler artık gittikçe yayılan bu iletişim teknolojileri sayesinde bilgiye daha rahat ulaşabilme olanağını buldular; bu da onlara güç kattı. Çünkü günümüzde bilgi sahibi olmak, çağın gereği olarak kazanmak demektir. Güçlü olan kazanır ve bilgi de çağımızda güç demektir. Bugün artık endüstri çağı bilgi çağına yerini bırakmıştır. ‘Yılmaz’a göre; “ülkeler teknolojik açıdan üç gruba ayrılmaktadır. Bunlar; teknoloji üreten, teknoloji satın alıp kullanan ve teknolojiyi ne üreten ne de kullanan ülkeler olarak değerlendirilebilir. Teknolojik gelişmelerin küreselleşmeye en çok ivme kazandıran yanı, elektronik sektörüdür.⁸⁷

Dolayısıyla Elektronikte gelişme sağlayan ülkeler, diğerlerine ekonomik

⁸⁶ Aktı, s.14–15

⁸⁷ Habermas, s.62

anlamda da fark atmaktadır. Devletlerin uluslararası ilişkilerindeki konumunu da izledikleri siyasetten çok, teknoloji alanındaki gelişmişlikleri belirlemektedir".

2.3.KÜRESELLEŞME İLE İLGİLİ BAKIŞ AÇILARI

2.3.1.Aşırı Küreselleşmeciler: Globalleşmeci ideolojinin sık sık bizlere hatırlatmaktan usanmadığı tespit, 1970'lerden bu yana yepyeni, hatta kapitalistliği tartışmalı bir evre ile karşı karşıya olduğumuzdur. Sosyalist Blok'un yıkılışını, kapitalizmin alternatifsizliği biçiminde söylemine katarak "zenginleşen" bu yaklaşımın merkezinde, kapitalist rekabet ve kapitalist devlete ilişkin iddialı varsayımlar var: ikisi de küreselleşme yüzünden güçsüzleşerek yok oluyor.

Kanımızca, globalleşmeci ideolojinin sol çevrelerde de etkin olabilmesinde de bu kabuller önemli rol oynadı. Söz konusu etkilenme giderek sosyalizmin, işçi sınıfı merkezli siyasetin miadını doldurduğu "yeni bir şeyler yapmanın" (ya da pratikte hiçbir şey yapmanın) yinelendiği bir moda döndü. Küreselleşme süreci birbiriyle ilintili birçok alanı kapsıyor olmasına karşın, bugünün hakim literatüründe küreselleşme kavramsallaştırılması pazar ekonomisi merkezli liberal ideolojinin tekelindeymiş gibi görünmektedir.⁸⁸

Bu küreselleşme yanlılarına göre; küreselleşme çok büyük bir hareketlilik yaratmakta, gelişmelerin hızlı bir biçimde her yere ve her kişiye ulaşmasını sağlamaktadır. İnternet ve medya teknolojileri aracılığıyla insanlar zaman ve mekân açısından daha şanslı bir durumda yaşamaktadırlar. Piyasalar daha da hareketlenmiş artık banka işlemleri ve piyasalar günün her saati herkesin ulaşabileceği konuma gelmiştir. Hükümetlerin yönetimle ilgili bilgileri bilgisayar ortamına taşınması, vatandaşların birçok konudan haberdar olmasını sağlamış ve bu durum, bireylerin kendi haklarını savunmasını ve insanların uluslar ötesi etkileşimini artırmıştır. Küreselleşme, kendi dinamikleri olan internet ve medyadan yani güçlü ve hızlı iletişim olanaklarından yararlanan sivil toplum örgütleri ve (bağımsız) bireyler sağlayarak bir tür "Dünya Kamuoyu" oluşturmaktadır".⁸⁹

⁸⁸ Mehmet Kaya, *Küreselleşme Yaklaşımları, (Approaches to Globalization)* Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 13, 2009, s.3

⁸⁹ Hablemitoğlu, s.35

Aslında, akademik çevrelerde daha çok ekonomik ve teknolojik görünümsel yönleriyle ilgilenilen globalizasyon, en radikal ve en gerçek biçimiyle kendini siyasal fikirler ve kurumlarda göstererek ortaya koymaktadır. Kendilerine radikaller de denilen aşırı globalistlere göre modernizm ürünü olan ulus devlet, globalleşme sürecinde önemini yitirmiştir. Artık global piyasa, politikanın yerini almaktadır; Çünkü piyasa mekanizması siyasetçi ve bürokrat temelli hükümetlerden daha rasyonel çalışmaktadır. ‘Küreselleşmenin ulus devletin geleneksel ekonomik kontrol mekanizmalarının birçoğunun etkisizleşmesine yol açması, mal ve para piyasalarının dünya ölçeğinde bütünleşmesinin bir sonucudur. Bu bütünleşme yolculuğu 1870’lerde başlayarak ulusal ekonominin gücünün yitirmesine neden olan neoliberalizm ile son şeklini almıştır. Neoliberal dalga, devletin ekonomiden (üretim ve bölüşüm sürecinden) elini çekmesini ve mülkiyeti / yönetimi kamuya ait olan işletmeleri özelleştirmesi durumunda, piyasa ekonomisi rasyonel bir işleyişe kavuşacağı için, kaynakların optimum dağılımının ve kullanımının mümkün olacağını (kaynak israfının önleneceğini) ve sonuç itibariyle iktisadi etkinliğin artacağı ve toplumsal refah seviyesinin yükseleceğini ileri sürmektedir.’⁹⁰

Aşırı küreselleşme yanlıları, küresel ekonominin yükselişini, yenedünya düzeninin temeli; küresel düzeyde kültürel karışım, kültürel yayılma ve küresel yönetim kurumlarının doğuşunu yenedünya düzeninin temsilcileri ve ulus-devletin sonu olarak yorumlamaktadırlar. Onlara göre küreselleşme, ülkeler arasında uluslararası işbirliğini kolaylaştırmakta; artan küresel iletişim altyapısı sayesinde farklı ülkelerin halkları, ortak çıkarlarının daha çok farkına varmakta ve bunun sonucunda da küresel bir uygarlığın doğuşu için ortak bir zemin oluşmaktadır. Küreselleşme, küresel ekonomik büyümenin ana kaynağı olacak, ekonomik büyüme ile yeni gelir ve servet artışları yaratılacak, ekonomik büyüme daha iyi yaşam koşulları sunacak, politik istikrara katkıda bulunacak, Uluslararası sermaye piyasaları ile bütünleşen ekonomisi istikrarlı ülkeler hızlı bir ekonomik büyüme sürecine girecek, Eğitim ve teknoloji geliştirme altyapısı etkin, güçlü sosyal sermaye ve nitelikli işgücüne sahip ülkeler rekabet gücü kazanacak, Yaratıcılık ve teknolojik gelişmeler hızlanacaktır ⁹¹

⁹⁰ Kaya, s.5

⁹¹ Hablemitoğlu, s.20

2.3.2.Küreselleşme Karşıtları

Bu grubu meydana getirenlerin düşüncelerinin hareket noktası küreselleşmenin ortaya çıkardığı olumsuz gelişmelerdir. Bunlara göre, en önemli olumsuzluk, sermayenin küreselleşmesiyle birlikte zenginler ile yoksullar arasındaki uçurum ve sosyal dengesizliklerin artmasıdır. Ekonomik açıdan bakılacak olursa, ulusal ekonomilerin ortadan kalktığı doğru değildir. Ancak bu ekonomiler arasındaki bağlar ve ilişkiler artmıştır. Bu şartlarda koruyucu, düzenleyici ve yönlendirici ulus devletin önemi azalmamakta tersine artmaktadır Kültürel açıdan bakıldığında ise, bir homojenleşmeden ziyade ırkçılık, milliyetçilik ve köktenci dini akımların meydana getirdiği yeni bir parçalanma ve dağılma görülmektedir."⁹²

Dolayısıyla Radikal / aşırı küreselleşmecilerin tam karşısında yer alan bu grup, kuşkucular olarak da anılmaktadır. Giddens'in deyişiyle küreselleşmeye her konuda kuşkuyla yaklaşmaktadırlar. Yaşadığımız dünyada hiçbir şeyin yeni olmadığını iddia etmektedirler. Günümüzde hala birçok ülkenin oldukça katı bir biçimde uyguladıkları ulusal sınır kontrollerine karşılık 19. yüzyılda insanların pasaport bile kullanmadıklarını iddia ediyorlar. Kuşkucular dünya ekonomisinde duvarların kaldırılması yönündeki günümüzde yaşanan gelişmelerin, yüzyıl öncesine benzer bir duruma geri dönüşten başka bir şey olmadığını iddia ediyorlar. Onlar için küreselleşme, refah devletini yok edecek minimal devlet ve hükümeti amaçlayan çevrelerin sık sık kullandığı basit bir terimdir."Küreselleşmeye karşı çıkan başka bir kesim, sosyalist bloğun çökmesi ve Marksist ideolojinin cazibesini yitirmesinden rahatsızlık duyan yapısalcı neomarksistlerdir. Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla bütün dünyada sosyalist modelin terk edilmesi ve piyasa ekonomisi ve liberalizmin öne çıkmasından rahatsız olan siyasetçi, akademisyen ve aydınlar özellikle gelir dağılımındaki bozulma ve emperyalizm söylemiyle küreselleşmeye itiraz etmekte, küreselleşmenin "aynı zamanda kapitalist sömürünün de küreselleşmesi olduğunu" ileri sürmektedir"⁹³.

Sonuç olarak, küreselleşme karşıtlarına göre, dünya küresel bir uygarlık yerine, yeni anlayışlar çerçevesinde bölünmeye doğru gitmekte; küreselleşme,

⁹² Aktı, s.29

⁹³ Kaya, s.8

bütünleşmeyi değil, farklı kültürler, farklı uygarlıklar ya da bölgeler arasında yeni çatışmaları, bölünmeleri beraberinde getirmektedir. Kuşkuculara göre, küreselleşmenin diğer olumsuzlukları şunlardır.

Küreselleşme dışında kalan ülkelerde ekonomi, rekabet gücünü yitirecek. "Yaratılan gelir ve servet artışlarının dağılımı adil olmayacak, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arası fark daha da belirginleşecek, gelir dağılımındaki bu bozulma ülkelerde toplumsal ve siyasal gerginliklere-çatışmalara yol açacak, politik istikrar bozulacak Ekonomik büyümenin yarattığı servetin paylaşımı büyük aktörler arasında çıkar çatışması yaratacak, ekonomik istikrarını sağlayamamış ülkeler sermaye hareketlerinden yararlanamayacak ve ekonomik büyüme için yeterli kaynak bulamayacak, dünya ekonomisi giderek daha kırılgan bir yapıya girecek ve küresel krizlerden çıkış süresi uzayacak, Teknoloji ve bilgi üretemeyen, sosyal sermayesi zayıf ülkeler, rekabet güçlerini giderek kaybedecektir".⁹⁴

2.3.3.Dönüşümcüler

Dönüşümcüler, ne kuşkucular gibi küreselleşme olgusunu yadsırlar, ne de radikaller gibi ulus-devletin sonunun geldiğini kabul ederler. Bununla birlikte dönüşümcülerin, küreselleşme konusunda kuşkuculardan çok radikallere yakın durduklarını söyleyebiliriz. Dönüşümcüler,ekonomik, kültürel ve toplumsal açıdan dünyayı kuşatan küreselleşmenin yadsınamaz bir gerçek olarak neredeyse tüm yaşamımızı etkisi altına aldığı kanısındadırlar. Eski kurumların, özellikle piyasaların ve çok uluslu şirketlerin egemenliği karşısında, yetki ve işlevleri gittikçe daralan ulus-devletlerin eski gücüne kavuşabilmesi için küresel yasalara uyumlu duruma getirilmesi düşüncesinde birleşen dönüşümcülerin en önemli temsilcilerinden biri de Giddens'tir. »⁹⁵

Giddens, günümüzde küreselleşmenin birçok açıdan hem yeni hem devrimci bir yönü bulunduğunu belirterek, radikallerin de kuşkucuların da küreselleşmenin ne olduğunu, ne tür sonuçlara gebe bulunduğunu doğru anlamadıklarına inanır. Ona göre, iki grup da fenomene yalnızca ekonomik açıdan bakmaktadırlar. Oysa bu doğru bir bakış açısı değildir. Çünkü küreselleşme ekonomik olduğu kadar, siyasal, teknolojik ve kültürel boyutlu bir olgudur. Bu grup küreselleşmeyi, modern

⁹⁴ Hablemitoğlu, s.23

⁹⁵ Giddens, *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*, s.21-23

toplumları ve dünya düzenini yeniden şekillendiren hızlı sosyal, siyasal ve ekonomik değişimlerin aralarındaki güç olarak görmektedir

Artık dış ya da uluslararası ile içişleri arasında açık bir ayırım görülememektedir. Buna rağmen küreselleşmenin formel tanımlarında ekonomik boyutu ön plana çıkar ya da çıkartılır. Temelinde liberalizme dayanan; dünya pazarının finans, sermaye, üretim ve özellikle kaynak kullanımı açısından arkasına teknolojinin desteğini alarak entegrasyonu küreselleşme olarak tanımlanır. McLuhan küreselleşmenin sinyallerini daha 1960'lı yıllarda vererek "küresel köy" ifadesini kullanmış, dünya ekonomisinin tüm yönleriyle tek bir pazar haline geleceği düşüncesinin temelini atmıştır. Geçmişe göre çok daha bütünleşmiş yeni bir küresel Pazar oluşturulmuştur. Karşılıklı alınıp satılan malların miktarı 19. yüzyıla karşılaştırılmayacak kadar fazladır. Ama bundan daha da önemlisi, ekonominin giderek daha çok hizmet sektörüne bağlı hale gelmesidir. Bilgi, boş zaman, iletişim, elektronik ve finans ekonomisi içeren hizmetler, ekonomideki en önemli sektör haline gelmiştir."⁹⁶

Dönüşümcüler ulusal hükümetlerin otorite ve güçlerini yeniden yapılandıklarını kabul etmekle birlikte, hem aşırı küreselleşmecilerin "egemen ulus devletin sonunun geldiği" iddialarını, hem de küreselleşme karşıtlarının "hiçbir şey değişmedi" tezlerini reddederler. Hatta kuşkucuların, "küreselleşmede yeni olan ne?" türünden itirazlarına dönüşümcüler tarafından öne sürülen tezleri şöylece özetlemek mümkündür. Onlara göre, küreselleşme sürecinde yeni olan sadece ulusal sınırlar içerisindeki gündelik yaşam ve etkileşim değil, aynı zamanda ileri derecedeki yoğunluk ve bağımlılıktır. Bu onlara göre ulus ötesi bir kavrayıştır. Bunun kapsamı ise medyadan turizme, tüketime, emeğin ve sermayenin yersizleşmesine, küresel ekolojik tehlikelerin farkına varıncaya kadar pek çok konuda yeni bir kavrayış içermektedir. İnsanların kendileri dışındaki 'öteki' kültürlerle çok daha kolay karşılaşmaları ve bunun yarattığı çelişkiler ya da beraberlikler de bu yeni kavrayışın ürünüdür. Kültürel anlamda belki de en önemli husus, 'küresel kültür Endüstrileri'nin yayılmasıdır. Dönüşümcüler bu süreç içerisinde ulusal hükümetlerin gücünü yeniden yapılandığı görüşündedirler."⁹⁷

⁹⁶ Hablemitoğlu, s.23–24

⁹⁷ Giddens, *Üçüncü Yol*, çev. Mehmet Özay, İstanbul, Birey Yayıncılık, 2000, s.45.46

3.BÖLÜM

DİN

3.1.GENEL OLARAK DİN VE TANIMLARI

Din kavramı din sosyolojisinin başlangıçtan beri en çok tartışılan kavramlarından bir tanesidir. Birçok sosyolojik kavram gibi dinin tanımı, problemleri bir alan olarak karşımıza çıkmakta; dinden neyi kastettiğimize bağlı olarak tanımlamalar farklılık göstermektedir. Batılı din bilimcileri genellikle dini, özsel (substantive/essentialist) ve işlevsel (functional) olmak üzere, iki kategoride tanımlama ya da açıklama eğilimindedirler. Tartışma ana hatlarıyla Durkheim'e ait olan ve dinin *ne işe yaradığı* üzerine yoğunlaşan işlevselciliğe karşı Weber'in temel vurgusu olan dinin *ne olduğu* şeklindeki özsel tanım arasındadır. Özsel tanımlamalar dinin içeriği ya da özünü ilgili karakterleri içerir.

Bu öz, "çoğunlukla, duyularımızla tecrübe edemeyeceğiz ya da zihnimizle idrak edebileceğimiz olağanüstü fenomenlere ilişkin inanca dayanır. İşlevsel tanımlar ise dinin fertlere ya da topluma sağladığı farz edilen yararları tasvir ederler. Sözelimi, bazı işlevsel tanımlar, dini hayata anlam veren tamamen insan etkinliği olarak tarif ederler. Basitçe ifade edersek, özsel tanımlar dinin ne olduğunu; işlevsel tanımlar ise dinin ne *yaptığını* bize anlatır. Bu her iki tanım, tek yönlüdür (monothetic) ve aralarında kesin sınırlar çizerek birbirini dışlayıcıdır. Dolayısıyla günümüzde dinin tanımı meselesi hâlâ tartışılmaya devam etmekte ve bu döngüye birliktelik kazandırmak amacıyla Politetik adı verilen kapsayıcı bir tanımlama ile her iki vurguyu birleştirme çabaları görülmektedir".⁹⁸

Din: İnsan ruhunu dünyaya ve Allah'a üstün tanıdığı ve ona bağlı kalmakla hoşlandığı esrarlı bir ruhla birleştiren bir bağlılığın duygusu ile insan hayatını tayin etmekten ibarettir. Din, ihtiyaç neticesi olarak çıkmış sun'i bir müessese olmadığı gibi, insan aklının ve düşüncesinin ürünü olan bir inanç sistemi de değildir. Münakaşasız olarak kabul edilen kutsal ve üstün varlık inancı, dinin temelini ve özünü teşkil eder. İslam dinine göre din, Allah tarafından kurulup, mensuplarını dünya ve ahirette saadet ve selamete götüren, iman ve amellerden müteşekkil bir yol

⁹⁸ Abdurrahman Kurt, *Sosyolojik Din Tanımları ve Dine Teolojik Bakış sorunu*, Cilt,17, sayı 8,Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2008,s.74

ve müessesedir. Max Müler, Din kavranılmayanı kavramak, anlatılmayanı anlatmak için, yapılmış bir gayret, sonluğa yönelen bir özleyiştir. Olduğunu ifade eder. Spencer dini’’ insan zekâsının üstüne çıkan ve her yerde hazır ve nazır olan bir şeyin varlığına inanmak şeklinde almaktadır. Nitekim Kur’anı Kerim Hücürat süresinin 13.ayetinde şöyle buyurur "Ey insanlar, biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. ve birbirinizle tanışmanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık Muhakkak ki Allah aynında en değerli ve en üstün olanınız O’nda en çok korkanınızdır.” İslam bu ayetle devletlerarası ilişkilerde de barışçı yaklaşım prensibini benimsemeye modern insan hakları yasalarını çoktan sollamıştır. Bu sebeple din insanı kâmil olma ve tevhitçi davranış kabiliyetini kuvveden fiile çıkarmaya davet eder."⁹⁹

İslam kültür ortamını yansıtan din tanımlarından birkaçı şöyledir:

Din: Akıl sahiplerini peygamberin bildirdiği şeyleri kabule çağıran nihai bir kanundur. (Seyyid Şerif Cürcani)

Din: Akıl sahiplerini kendi iradeleriyle halde salaha ahirette felaha sevk eder. (Tahanevi)

Din: İman ve amel mevzuu olarak akıl ve ihtiyara teklif olunacak hak ve hayır kanunlarının hey eti mecmuasıdır (Elmalılı Hamdi Yazar)

Dinler Tarihi açısından din: Bir cemaatin sahip olduğu, kutsal kitap, peygamber veya kurucu Tanrı kavramında genellikle içinde bulunduran inanç sistemi ve bu sisteme bağlı olarak yaptığı ibadet yerine getirmeye çalıştığı ahlaki kurallar bütünüdür.(Günay TÜMER—Abdurrahman KÜÇÜK)

Genel olarak Din: İnanış ve davranış şekilleri ile insanlar arası ilişkileri düzenleyen ve insanların iyi işler yapmasını barış ve huzur içinde bir arada yaşamasını sağlayan genel kurallar bütünüdür".(Abdurrahman Küçük)¹⁰⁰

⁹⁹ İsmet Altıkardeş, *Din ve Sosyal Bütünleşme*, İstanbul, Rağbet yayınları, 2004,s.44,45

¹⁰⁰ Abdurrahman, Küçük, Tümer, Günay, ,M.Alparslan Küçük, *Dinler Tarihi*, Berikan yay, Ankara, 2011.s.21–22

3.2.Dinlerin Tarihi Ve Coğrafi Dağılımı

A-Batı Asya (Önasya) Dinleri

Mezopotamya Dinleri:

- 1.Sümelere Dinleri(M.Ö.2000)
- 2.Frigyalıların Dinleri (M.Ö.800)
- 3.Hurri Dinleri (M.Ö 1500)
- 4.Mittoni Ve Urartu Dinleri (M.Ö.850)

B.Asya Dinleri

a.İran Dinleri:

- 1.Mecusilik (M.Ö.1500)
- 2.Zerdüştlük (M.Ö.600)
- 3.Parsilik (M.S.900)
- 4.Mitraizm (M.Ö.500)
- 5.Mani Dini (M.S.300)
- 6.Mazdeizm (M.S.500)

b.Hint Dinleri:

- 1.Vedizm (M.Ö.1500)

2.Hinduizm (Brahmanizm) M.Ö ?

3.Jainizm (M.Ö 600)

4.Budizm (M..Ö 600)

5.Sikh Dini (M.S.1500)

c.Orta Asya Dinleri:

Türkler İslamiyet'ten Önce Şamanizm, Mani Dini, Musevi, Ortodoks dinlerine girmişlerdir.Fakat umumiyetle islmiyetten önce de tek tanrılı inanışa sahip olmuşlardır ¹⁰¹

d.Çin Dinleri:

1.Sihizm (M.Ö.600)

2.Komfüçyanizm (M.Ö.600)

3.Taoizm(M.Ö 600)

e.Japon Dinleri:

1.Yerlilerin totemik inanışları (M.Ö?)

2.Şintoizm (M.Ö 1500)

3.Japon Konfüçyanizmi (M.Ö.400)

4.Japon Budizmi (M.Ö.400)

¹⁰¹ Küçük, Tümer, s.17.18.19

C.Avrupa Dinleri

a.Yunan Dinleri (M.Ö 1200)

b.Roma Dinleri (M.Ö 1000)

c.Kuzey Avrupa Dinleri:

1.Keltlerin Dini (M.Ö 200)

2.Tötomların Dini (M.Ö.400)

3.Slavların Dini (M.Ö 300)

D.Afrika Dinleri

Mısır dışındaki yerlerde Animizm ve Totemizm (m.ö ?) Mısırda: Animizm, Totemizm, Güneş tanrısı Ra, Ahiret inancı devreleri, Tevhid İnancı kanıtları. Tevhitten sapış ve ve kralların ilahlığı.(m.ö.200)

E.Amerika Dinleri

a.Yerlilerin Totemik İnancıları (M.Ö. ?)

b.Azteklerin Dini (M.Ö.800)

c.İnkaların Dini (M.Ö.900)

d.Mayaların Dini (M.Ö.800)

F.Avustralya Dinleri:

a.Totemik (M.Ö. ?) b.Animist İnancıları Musevilik (M.Ö.2000 ,Hıristiyanlık (0) ve İslamiyet (M.S.) dışındaki dinlerin daha doğrusu çeşitli inançların tarihi ve

coğrafi dağılışı böyledir."¹⁰²

3.3.Din Olgusu Ve Sosyolojisi

Sosyal ilişkilerin işbirliği içinde sürdürülmesi ve sosyal yapının ahenkli bir bütün halinde işleyişi, fertlerin ruhunda içselleşmiş bulunan manevi değer ve normların birleştirici ve bağlayıcı gücüyle mümkün olmaktadır. Dinin özellikle İslam dininin sosyal yapıda icra ettiği esas görevin, toplumu bir arada tutan ve bütünlüğünü sağlayan bu manevi değer ve kuralları insan ruhunda uyarmak, içselleştirmek ve toplum fertlerinin manen birbirine benzerliğini sağlamaktan ibarettir.Dolayısıyla dinler, tarih boyunca toplum hayatında çeşitli görünüm ve işlevler üstlenmiştir. Dini tecrübeye şartlara göre toplumsal bütünleşmeyi sağlamanın yanı sıra, ihtilaflara, hatta bazı grupların ayrılmalarına yol açabilir. ancak;Wach'ın da belirttiği gibi, "dinin toplumdaki bütünleştirici rolü,ihtilaf yaratıcı ve parçalayıcı rolünden daha yaygın ve belirgindir.Çünkü bir din toplumda yayılıp yerleştikten sonra,orada değerler,inançlar ve davranış tarzlarıyla hayat bulur toplumun diğer kurumlarıyla kaynaşır.böylece din tolumdaki bireyleri dini ve sosyo kültürel açıdan bütünleştirir."¹⁰³

Dolayısıyla buradan hareketle din toplum etkileşimine baktığımız zaman, Din toplum için vardır. Dinsiz bir toplum düşünülemez. Din toplum etkileşimi sürekli bir biçimde gündemde olmuş ve bilim adamlarının temel uğraş alanlarını oluşturmuştur. Acaba din ile toplum arasında nasıl bir bağ vardır? Din mi toplumu etkilemekte yoksa yoksa toplumu dini etkilemektedir? Kutsalın tecrübesi olan din, insan ruhunu en gizli köşelerine girmesi ve inananlarına bir dünya görüşü, yaşam tarzı vermesi noktasında gündelik toplumsal yaşamı şekillendirme eğilimindedir.‘Dolayısıyla sosyolojinin kurucularından olan Max Weber; dini değer ve fikirlerin toplumları değişmesinde etkin olabileceğine vurgu yapmaktadır. Ayrıca din toplum ilişkileri bağlamında üzerinde durulması gereken bir diğer konuda, dinin ve din anlayışlarının toplumdan ne düzeyde etkilendiği.

Dinin Toplumunu etkileyip değiştirirken kendisinin de toplumdan etkilendiği

¹⁰² M.Sait Doğan, Selahattin Özyurt,*Sosyoloji Çarşısı*, İstanbul, e Yazı, 2009,s.104–105

¹⁰³ Niyazi Akyüz, İsmail Çapcıoğlu, *Din Sosyolojisi*, Ankara, Grafiker yay, 2012, s.43

kabul edilmektedir. Bu çerçevede özellikle, günümüzde toplumlar modernleşme ile birlikte hızlı bir toplumsal değişme süreci yaşarken acaba dinin bu süreçten nasıl etkilenmekte olduğu hala tartışılmaktadır. Genel olarak geleneksel toplum, din ekseninde şekillenmiş toplumdur. Endüstri toplumuna doğru değişme sürecinde din sosyal hayatı belirleme gücünü kaybetmekte siyasi hayatın ise tamamen çekilmek zorunda kalmaktadır.¹⁰⁴

Din ile toplum arasındaki karşılıklı ilişkiye dinin topluma etkisi yönünden baktığımız da karşımıza oldukça zengin bir malzeme çıkmaktadır. Bütün dinler, toplumsal yapıyla ilişki halindedir. Bu ilişki sayesinde dinler toplumları etkiler ve değiştirir. Her şeyden önce toplumsal örgütlenme ve davranışların, şekil ve muhtevası dinin etkisine açıktır. Toplumsal örgütlenmenin en gelişmiş şekli devlettir. Dinler diğer toplumsal kurumlar, gibi devleti de çeşitli açılardan etkiler. İlkel topluluklarda karşımıza çıkan hükümdar ilahlar, azizi liderler bunun tipik birer örneğidir. Her ne kadar bu dönemlerde kurumlaşmış devletler olmasa da dinin genel hayat üzerindeki etkilerini geleneklerde, topluluğun kurum ve kuruluşlarında görmek mümkündür.Çağdaş toplumlarda,özellikle devletin etnik kökeni farklı toplumsal kesimlere dayandığı durumlarda toplumu bütünleştirmek için,dine önemli görevler düşer.toplumsal yapılarda her din inananlarına yeni bir zihniyet getirir."¹⁰⁵

Dolayısıyla günümüzde modernizm sonrası, yeni toplum yapısı olarak adlandırılan, postmodern durumla birlikte bütün dünyada maneviyata bir yöneliş görüyoruz. Mesela Amerika da be Batı'da insanlar % 50,60'ı hayatlarında dine büyük önem veriyor. Çünkü insanlar dine yönelmelerinin nedenlerini barış ve huzura kavuşmak olduğunu söylüyor. Bu sosyal huzur ve tatminsizliklerin toplumda varlığın bir göstergesidir. başka bir anlamda dinin toplumsal rolüne de işaretidir. Zira tarih boyunca din, toplumsal bütünleşmenin temel bir ögesi olmuştur.Allah Teâlâ Nisa suresi,174ve175.ayetlerinde şöyle buyurur: Ey insanlar! Rabbinizden size hakikatin bir tezahürü geldi ve size aydınlatıcı bir ışık gönderdik Allah'a iman edenlere ve ona sınıksız sarılanlara gelince, Allah onları rahmeti ve lütfü ile kuşatacak onları rahmeti ve lütfü içine alacak ve dosdoğru bir yol ile kendisine yöneltecektir'

¹⁰⁴ Celil Abuzer, *Üniversite Gençliğinin Değişen Din Anlayışı*, İstanbul, İpek, yay. 2010,s.35– 36–37

¹⁰⁵ Akyüz,s.44

İşte dinde mevcut inanç esasları ile ferdin, cemiyet ve bütün alem içindeki yeri, bunlar karşısındaki durumu açıklanır. inanç sistemi ile din ferdin anlama ve bilime ihtiyacını hiçbir varlık sahasını dışarıda bırakmayacak şekilde karşılar. Fert bu inanç sistemiyle aynı zamanda karşında bulunduğu alabildiğine karmaşık alemi,” Bir manalar bütünü ‘ olarak idrak eder. Netice olarak din, insan ruhunun en karanlık ruhuna girerek,bir hayat anlayışı,hayat neşesi ve olaylar karşısında mukavemet gücü verir.Böylece sosyal kurumları meydana getiren birikimleri kaynaştırır. *Ziya Gökalp insan ayağını yere basmadan duramaz,ruhunu Allaha dayandırmadan duramaz.*” Dediği gibi, çeşitli olaylar karşısında bunalan, ümitsizliğe kapılan ve zaman zaman ölçüsünü ve dengesini kaybeden insan,ruhuna bir destek, bir sığınak, bir teselli kaynağı arar, bundan dolayı da dine muhtaçtır."¹⁰⁶

Toplumun dine etkisine bakacak olursak; Hangi kültür düzeyinde olursa olsun, din ve dinden doğan gruplar çeşitli toplumsal faktörlerin etkisi altında kalır. Dinin kültürel hayatın bütün bölümleri-Örneğin aile, eğitim, ekonomi, toplumsal yapı toplumsal tabakalaşma çeşitleri ve siyasi yapı (Devlet)- ile sıkı ilişkileri vardır. Bu ilişkiler karşılıklıdır, yani toplumun yapısı ve çeşitli kültür alanları dini hayatı etkilerden, dinde toplumsal hayatı ve diğer kültür alanlarını etkiler Toplumsal olayların din üzerindeki etkilerini araştırabilmek için ilkel dinlerle evrensel dinler arasında bir ayırım yapmak gerekir.

İlkel toplumlarda dini inançlar ve Tanrı tasavvurlarında olduğu gibi dini bayramlar ve ainler üzerinde de, toplumsal yapını etkili olduğu görülür. Bu dinler, tabii gruplar içinde varlık göstermelerinden dolayı toplumsal yapı onları doğrudan etkilemektedir. Zaten her din, başlangıçta içinde doğduğu çevrenin etkisi altındadır. Henüz farklılaşmamış toplumlarda inançlar ve ibadetler açıkça toplumsal yapının damgasını taşır. İnsanları meslekler veya toplumsal tabakalarına göre sınıflandırmazlar. diğer taraftan bu dinler belirli kavim ve ırklara da mahsus değildir. Şu halde din fenomenini toplum ile basit bir fonksiyon ilişkisi içinde ele alamayız. Esasen onun muhtevası tamamen dini sebeplerle oluşur."¹⁰⁷

Sonuç olarak diyebiliriz ki günümüz teknolojisi dünyayı küçülmüş,

¹⁰⁶ Altıkardeş, s.69–70

¹⁰⁷ Akyüz, s.46–47

insanların birbiri hakkında bilgi edinme yollarını ve imkânlarını artırıştır.7 milyar civarında insan yaşadığı dünyamızda, İnsanların 6 milyardan fazlası şu veya bu dinin mensubudur. Bu durum insanoğlu için dinin ne kadar vazgeçilmez olduğunu dinsiz/ateist insanlar olsa bile bir toplumun toptan dinsiz olmadığını ortaya koymaktadır. Tarihte olduğu gibi günümüzde de vazgeçilmezliğini koruyan din, dinler hakkında bilgi sahibi olmak her aydın hatta her insan için bir gereklilik olmuştur bu durum; aydın, siyaset bilimci, siyasetçi, diplomat, hakla ilişkiler uzmanı, iletişimci, ticaretçi için olduğu kadar hatta daha da çok günümüzde ilahiyatçı, din görevlisi ‘din bilgini’ ve araştırmacı için önem kazanmıştır.

"Kanuni Sultan Süleyman'ın Süleymaniye Camisi vakfiyesinde, Süleymaniye camii imamında aranacak vasıflar arasında,"İslam'ın yüce gerçeği ortaya koyabilmesi için, mukayeseli dinler ve dinler tarihi bilecektir sözü din ve dinler tarihini bilmek konusunda ki önemi anlaşılmaktadır"¹⁰⁸

¹⁰⁸ Küçük Abdurrahman, Tümer, Günay,(önsözden)

4. BÖLÜM

ANTHONY GIDDENS'TEMODERNLEŞME, KÜRESELLEŞME VE DİN

4.1 Giddens'in Yaşamı ve Entelektüel Kimliği

'Giddens, 1938 yılında Kuzey Londra'da Edmonton'da doğmuştur. Edmonton Olanakları kısıtlı, sıradan bir kasabadır. Giddens, üniversiteye gidene kadar Yaşantısını burada geçirmiştir."¹⁰⁹ "Giddens'in üniversiteye gidiş biçimi de, kendi deyimiyle "bir insanın hayatında rastlantıların ne denli etkili olduğuna iyi bir örnektir."¹¹⁰ Ondan önce ailesinden hiç kimsenin üniversiteyle ya da yüksek eğitimle ilgili bir deneyimi olmamıştır. Giddens, üniversiteden önceki eğitimini vasat bir öğrenci olarak tamamlamıştır. Bu nedenle, Oxford ve Cambridge gibi yüksek puan gerektiren okulları hiç düşünmeden, öncelikle orta derecedeki üniversitelerle ilgilenmiş; Nottingham Üniversitesi, Reading Üniversitesi hull Üniversitesine başvurmuştur.

Giddens, ilk iki başvurusundan reddedilmiştir, ancak farklı çevrelerden gelen adaylarla görüşmek gibi yeni bir uygulama başlatan Hull Üniversitesinde felsefe bölümü için mülakata girmiş ve kazanmıştır. Bu durum, onun, hayatındaki gizemli noktalardan biridir. Giddens'in daha sonra öğrendiğine göre, mülakatı yapan kişiler onun daha önce felsefe okumuş olmasından etkilenmişlerdir. Üniversiteye girince başvurduğu alanda akademik kariyer yapma olanağının olmadığını öğrenen Giddens, psikoloji bölümünü tercih etmek zorunda kalmıştır. Fakat psikolojiyi ancak sosyolojiyle birlikte almak koşuluyla tercih edebilecektir. Bu Nedenle, ilk diploması psikoloji ve sosyoloji üzerinedir.¹¹¹

Giddens'in burada ders aldığı kişilerden biri sosyolog Peter Worsley, diğeri ise psikolog George Westby'dir. Worsley'in sosyoloji anlayışı daha çok antropolojiktir. Websby''in psikoloji anlayışı ise, Freud'u ve Giddens'in rahatsız

¹⁰⁹ Giddens, *Siyaset Sosyoloji Toplumsal Teori*, İstanbul, Metis yay. 2010,s.5

¹¹⁰ Giddens ve Pierson, *Modernliğin Anlamlandırma, Anthony Giddens 'la söyleyişler*, s.7

¹¹¹ Ali Esgin, *Anthony Giddens 'in Sosyolojik Teorinin Merkezi Probleminin Yeniden Temellendirilmesi*, C.Ü Sosyal Bilimle Enstitüsü. Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.2004.s.8

edici bulduğu aşırı deneysel sosyal psikoloji geleneğini kapsayan bir anlayıştır. O dönemde Giddens kendisini öncelikle bir psikolog olarak düşünmektedir. Zaten, üniversiteye gelmeden önce de uzun bir dönem psikolojiye ilgilenmiştir. Ancak, üniversitede psikoloji insanları ve dünyayı daha iyi anlama konusunda ona yeterli görünmemiştir. Psikoloji, Giddens'a göre, ağır bir şekilde deneyseldir ve gerçek dünya hakkında söyleyebileceği çok fazla bir şey yoktur. Giddens, böylece, kafasını meşgul eden soruların cevaplarını bulduğunu düşündüğü sosyolojiye daha çok yönelmiştir. Giddens'ın psikolojiden çok sosyolojiye yönelmesinin diğeri bir sebebi, onda derin izler bırakan sosyolog Worsley'dir. Worsley'in antropolojik ilgilerini sosyolojiyle birleştirmesi, farklı toplumları kullanarak karşılaştırmalı bir yöntem takip etmesi Giddens'a neyin ne olduğu hakkında önemli fikirler vermiş ve onun psikolojiden sosyolojiye yönelmesini sağlamıştır.¹¹²

Giddens'ın sosyoloji anlayışında, Sanayi Devrimi ve Fransız Devrimi her koşulda temel iki belirleyicidir. Ona göre, Avrupa'da başlayan daha sonra tüm dünyayı saran modernliğin asıl kaynağı olan bu devrimler, hala sosyolojinin ana ilgilerinin başında gelmektedir. Bu nedenle, devrimler, Giddens nezdinde gizemli ve çekici bir özelliğe sahiptir. Kendisiyle yapılan bir söyleşide "sadece 24 saatliğine tarihte herhangi bir zamanı ziyaret etme şansına sahip olsaydınız, nereyi ve niçin tercih ederdiniz" şeklindeki bir soruya Giddens oldukça ilginç bir biçimde, "14 Temmuz 1789 Bastille saldırısı. Hapishane saldırısı tarihindeki en büyük kalabalıklardan biriydi. Fakat aynı zamanda modern kitle demokrasisinin yaratılmasına yardım eden bir olaydı da" diye cevap vermektedir.

Giddens Fhül'dan sonra memur olmayı düşünmektedir, fakat Yüksek Lisans yapma düşüncesiyle London School of Economics'e gitmeyi tercih etmiştir. Bu kararı almasında Worsley'in etkisi büyüktür. Giddens, burada Asher Trop ve David Lockwood danışmanlığında Sport and Society in Comtemporary England (Günümüz İngiltere'sinde Spor ve Toplum) adlı Yüksek Lisans tezini tamamlamıştır.¹¹³

Giddens, bu çalışmasında, spor ve sosyal değişim arasındaki bağlantıları ortaya koymuştur. Giddens'a göre, İngiltere, Sanayi Devrimi'nin, dolayısıyla modernlik ve kapitalizmle ilişkilendirecek değişimlerin merkezidir. İngiltere, aynı

¹¹² Giddens ve Pierson, *Modernliği Anlamlandırmak, Anthony Giddens'la Söyleyişler*, s.9

¹¹³ Esgin, s.13

zamanda, sonradan tüm dünyada popüler olan birçok spor dalının doğduğu yerdir, Elbette ki, bunlar arasındaki bağlantılar rastlantısal değildir. Bu bağlantıları çözümlemek amacıyla Giddens;

Weber'den esinlenerek sporun modernlik ve kapitalizmle birlikte giderek nasıl rasyonel bir hale getirildiğini göstermeye çalışmıştır. Ona göre, sporların rasyonelleştirilmesi, kesin kuralların, yeni düzenlemelerin ve sınırları belli oyun sahalarının oluşumunun göstergesidir. Giddens, ayrıca boş zaman etkinliği olarak değerlendirdiği spor olgusu ile sınıf farklılaşmalarını da ilişkilendirmeye çalışmıştır. Ona göre, sınıf ayrımları temel alındığında işçi sınıfının sporları rekabete ve profesyonelleşmeye daha yatkındır. İşçi sınıfında kariyer yapma olanağının sınırlılığı nedeniyle, işçi sınıfına mensup bireyler bir tepki olarak sporda aşırı rekabetçi bir bireyselliğe daha eğilimlidirler. Diğer yandan orta sınıf sporlarında amatörlük ve düşük dereceli rekabet anlayışı hakimdir. Orta sınıfın iş dünyası zaten bireysel rekabete dayandığından, iş dışı yaşamda orta sınıf sporlar arkadaşlığı ve dayanışmayı vurgulamaktadır.¹¹⁴

Giddens Yüksek Lisansını tamamladıktan sonra, 1961 yılında Tropp'un yönlendirilmesiyle Leicester Üniversitesi'nde sosyoloji öğretmenliğine başlar. Burada tanıştığı önemli kişiler Nobert Elias ve Uya Neustadt'tır. Leicester'deki sosyoloji bölümü, Elias ve Neustadt'm ortaklaşa benimsedikleri karşılaştırmalı ve gelişmeci perspektif bakımından diğer sosyoloji bölümlerinden farklıdır ve birçok genç sosyologu bünyesinde barındırmaktadır. Bunun sonucunda okulda durmadan teorik tartışmalar yapılmaktadır.

Giddens'a göre, bu ortam, akademik hayatta çalışmalarına başlamasında en etkili nedenlerdendir. Giddens, bu dönemde, sosyolojiyi ilgilendiren teorik problemlere metodolojik tartışmalara ve felsefeye daha yoğun bir ilgiyle yönelmiştir.

Giddens'ın akademik yaşamını etkileyen diğer bir gelişme, 1968 – 1970 yılları arasında, iki yıl Amerika'da kalma şansına sahip olmasıdır. Bu dönemde Amerika toplumsal açıdan en karmaşık dönemlerini yaşamaktadır. Giddens burada ilk olarak Simon Fraser Üniversitesi'ne, daha sonra da California Üniversitesi'ne gider. Onu Amerika'da çok farklı bir çevre beklemektedir. Amerika da o dönemler hem

¹¹⁴ Giddens ve Pierson, s. 12–13.

üniversite hem de toplum içinde bir hoşnutsuzluk hakimdir. Giddens, popülist radikalizmle ilk kez burada karşılaşmıştır. Giddens, Amerika'dan döndükten sonra, 1969 yılında Leicester'den ayrılarak Cambridge Üniversitesi'ne geçmiştir. 1974 yılında gecikmeli bir biçimde doktorasını tamamlamıştır.¹¹⁵

Cambridge'de o dönemler sosyoloji kürsüsü yoktur. Kürsü daha sonra John Bames'in çabalarıyla kurulmuştur. Cambridge, Giddens'in çalışmalarını sürdürmek için inanılmaz ölçüde geniş kaynak ve zamana sahip olduğu bir ortamdır. Giddens, sosyolojik düşüncede etkili olan ilk dönem eserlerinin bir çoğunu burada yazmıştır. Giddens, bu dönemde, ayrıca David Held ve John Thomson ile birlikte Polity Press'i kurmuştur. Yayınevinin kurulmasıyla birlikte, Giddens, sosyolojik teorideki temel amaçlarından birini, Kıta Avrupa'sı geleneğiyle Anglosakson düşüncesi arasında arabuluculuk yapma görevini gerçekleştirme imkânına kavuşmuştur. Farklı düşünce geleneklerinin birbirleriyle nasıl ilişkilendirilebileceği konusu, Giddens'in zaten başından beri benimsediği bir amaçtır. Bu amaç, Polity Press'in de temel ilkesi olmuştur. Nitekim Polity Pres daha soma sosyolojik teorideki klasik anlayışının farklı biçimde yorumladığı ve sosyolojik teoriye yeni bir soluk getirmeyi amaçlanan yapıtlara öncelik veren bir yayınevi haline gelmiştir¹¹⁶

LSE' ye dekan olduktan sonra Giddens, teorik bakışını politik alana da taşıyarak, etkili bir isim olmaya başlamıştır. Giddens bugün LSE' deki etkin konumu ve politik alandaki önerileriyle, İngiltere İşçi Partisi'nin ve başbakan Blair'in vazgeçemediği bir entelektüel kişilik olmuştur.

4.2. Anthony Giddens'in Modernizme İlişkin Görüşleri

Giddens'a göre "bir post modernlik dönemine görmek yerine, modernliğin sonuçlarının eskisinden daha çok radikalleştiği ve evrenselleştiği bir başka döneme doğru gidiyoruz. Post -modernlik", genellikle Postmodernizm, endüstri - sonrası toplum vb. ile eş anlamlıymış gibi kullanılır. Endüstri - sonrası toplum düşüncesi, en azından Daniel Bell tarafından incelendiği biçimde, oldukça iyi açıklanmıştır. Post-modernizm, eğer bir anlam varsa, en iyi biçimde, edebiyat, resim, plastik sanatlar ve

¹¹⁵ Esgin, s.9

¹¹⁶ Giddens, *Siyaset Sosyoloji Toplumsal Teori*, s.11

mimarideki stil ve akımlara işaret etmeye sınırlandırılmalıdır. Bu kavram, modernliğin doğası üzerine estetik düşünümün çeşit yönleriyle ilgilidir. Ara sıra, daha belli belirsiz biçimlendirmekle kalsa da modernizm, söz konusu alanlarda ayrımsanabilir bir bakış açısı oluşturur yada oluşturdu; post - modernist çeşitlilik içindeki diğer akımların modernizm yerini almış olduğu da söylenebilir.

Post - modernlik ise en azından kavramın Anthony Giddens tarafından tanımlanacağı şekilde başka şeye işaret etmektedir. "Eğer bir post modernlik dönemine doğru gidiyorsak, bunu anlamı, toplumsal gelişimin yörüngesini bizi modernliğin kurumlarından uzaklaştırıp, yerini ve farklı bir toplumsal düzene doğru götürdüğüdür. Post - modernizm, o da eğer inandırıcı bir biçim içindeyse, bu tür bir geçişin farkına olduğunu anlatabilir, ancak var olduğunu anlatabilir, ancak var olduğunu gösteremez."¹¹⁷

Modernliğin Batı'ya özgü olduğunu vurgulayan Giddens Batı toplumlarının içinde bulunduğu durumu, endişeyle modernliğin sonuçlarının evrenselleştiği dönemi, "yüksek modernlik dönemi" olarak nitelendirir. Giddens modernliğin bu durumunu küreselleşme ile ilişkilendirerek açıklar. Bu çerçevede ona göre; "modernlik yapısal olarak küreselleştiricidir." Küreselleşmenin boyutları ise ulus-devlet sistemi, kapitalist dünya ekonomisi, askeri dünya düzeni ve uluslar arası iş bölümüdür. Giddens'a göre "modernliğin temel parametreleri olan rekabetçi emek ve ürün piyasaları bağlamında sermaye birikimi anlamına gelen kapitalizm, doğanın dönüştürülmesi, "yapay çevre"nin gelişimi anlamında endüstriyalizm, savaşın endüstrileşmesi bağlamında şiddet araçlarının kontrolü anlamında askeri iktidar, enformasyonun ve toplumsal denetlemenin kontrolü çerçevesinde gözetleme ve ulus devlet belirleyici önemlerini hala sürdürmektedirler. Dolayısıyla Giddens postmodern döneme geçilemediğini vurgular. Giddens'ın, *Modernliğin Sonuçları* adlı çalışması, modernliğin kendine özgü karakterlerini yapılaşma teorisi kapsamında çözümlemesi açısından oldukça önemlidir. Çalışmanın temel tezi, modernliğin tüm geleneksel sosyal yaşam formlarından köklü bir kopuşu ifade ettiği düşüncesine dayanmaktadır.

¹¹⁷ Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, s. 48-50

“Modernliğin sonucunda ortaya çıkan yaşam tarzları bizi bütün geleneksel toplumsal düzen türlerinden eşi görülmedik bir biçimde söküp çıkarmıştır.”¹¹⁸

Dolayısıyla, modernliğe özünü veren şey, şimdiye kadar hiçbir tarihsel dönemde gerçekleşmemiş çok yönlü sosyal dönüşümlerle ilgilidir. Modernliğin doğası hakkında yeterli çözümlerler yapabilmek, onu geleneksel yaşam tarzlarından ayıran süreksizlikleri ve modernliğin kendine özgü kuramsal boyutlarını tespit etmek anlamına gelmelidir. Giddens, modernliği diğer geleneksel toplum düzenlerinden ayıran süreksizlikleri, değişim hızı, değişim alanı ve modern kuramların doğasının özü olmak üzere üç grupta ele almaktadır.

Değişim hızı; modernliğin ulaştığı devingenlik boyutuyla ilgilidir. Modern toplumlarla karşılaştırıldığında sınıflara bölünmüş toplumlarda değişim hızı, özellikle ekonomik ve teknolojik bakımdan oldukça yavaştır. Oysa, modern toplumda meydana gelen değişimler ve bu değişimlerin uzama yayılım hızı son noktadadır. Modernliğin değişim hızının günümüzde her zamankinden daha fazla hissedilmesinin nedeni, değişimin uzun vadedeki sonuçlarının şimdi daha çok yaşanıyor olması ve onunun yaşamımızın tüm yönlerini işgal etmesidir.¹¹⁹

İkinci süreksizlik olan değişim alanı, modernliğin etkilerinin dünya ölçeğine yayılmasıyla ilgilidir. Modernlikteki değişimler onun doğası gereği tüm dünyada etkisini hissettirmektedir. Zaman - uzam ayrışmasının artışıyla açıklanacak bu durum, iletişim ve ulaşım araçlarının gelişimiyle bağlantılı olduğu kadar, diğer değişim unsurlarıyla da ilişkilidir. Modernliğin üçüncü süreksizliği, modernliğin kuramlarının kendine özgü doğasıyla açıklanmaktadır. Modernlik, en önemlisi ulus-devlet olan belirli ayırt edici sosyal formlar üretmiştir.

Giddens’a göre, modernliğin doyurucu bir açıklamasını yapmak için bu süreksizlikler üzerinde hareket etmek gerekmektedir. Her ne kadar kendini tümüyle modernliğin getirdiği dönüşümleri açıklamaya adanmış olsa da, klâsik ve çağdaş sosyoloji gelenekleri bunu başaramamıştır. Onlar, çoğunlukla indirgeyici bir bakış açısıyla, modernliğin ekonomik düzeni olan kapitalizmin sonuçları üzerinde yoğunlaşmışlardır. Kapitalizm, modernliğin ortaya çıkışıyla doğrudan ilişkilidir ve dönüşümlerin

¹¹⁸ Giddens, *Siyaset Sosyoloji Toplumsal Teori*, s.12

¹¹⁹ Giddens, *Sosyoloji*, s. 21

kaynağıdır. Ancak, modern yaşamın tek unsuru olarak kapitalizmden söz etmek, modernliğin belirleyicisi olan diğer unsurları göz ardı etmek anlamına gelmektedir.

Üstelik bunu, Marks'ın yaptığı gibi sadece tarihsel evrim şemasının bir aşaması olarak görmek, günümüze ilişkin değişimlerin kaynağını sınırlamak demektir.¹²⁰ Modernlikle ilgili açıklamalar modernliğin benzersiz niteliklerini belirlemeyi zorunlu bir amaç olarak karşımıza çıkarmaktadır. "Böyle bir amaç, Marks'ın kapitalizm merkezli açıklamalarının, Durkheim'in endüstriyalizme dayandırdığı çözümlerinin ya da günümüzün gözde tartışmalarından olan Postmodernizmin temelsiz varsayımlarının çok üzerinde bir şeydir.

Modernlik birçok kaynaktan beslenmiştir. Modernliğin sonuçları ise tahmin edemeyeceğimiz boyutlara ulaşmıştır. Modernliği bu türden sığ bir bakışla açıklama çabaları günümüzün elimizden kaçıp giden dünyasını anlamamıza nasıl olanak verecektir? "Şu anda köklü bir değişim döneminden geçtiğimize inanmamızı sağlayacak geçerli ve nesnel nedenler vardır. Dahası bizi etkileyen değişiklikler yeryüzünün herhangi bir bölgesiyle sınırlı olmayıp, hemen her yeri kapsamaktadır"¹²¹

Bu gerçeği kabul etmek, modernliğin benzersiz niteliklerini ve bunların kaynaklarını sorgulamamızı her zaman olduğundan daha önemli hale getirmektedir. Bunun önemi, sosyolojik teorinin önceki düşünürlerince kavranamamıştır. Çünkü yaşadığımız dünya onların gördükleri ya da tahmin ettikleri dünyadan çok farklıdır. Sözgelimi, 19. Yüzyılın sosyoloji teorisyenleri nükleer silahların keşfini tahmin edemezlerdi"¹²²

Bu nedenle modernliğin doğasını duyurucu bir biçimde analiz etmek için, söz konusu düşünürlerin modernliği kavramlaştırma biçimlerini günümüz bağlamlarında yeniden sorgulayıp terk etmemiz gerekmektedir. O halde, söz konusu değişimleri hangi bağlamlarda açıklayacağız ya da hangi kaynaklara dayandıracağız? Giddens, bu sorunun cevabını yapılaşma teorisinin argümanlarına dayanarak vermektedir. Ona göre, "modernliğin en önemli özelliği "uzak olayların ve eylemlerin hayatımız üzerinde sürekli bir etkiye sahip olmasıdır; üstelik bu etki giderek

¹²⁰ Esgin, Ali, *Anthony Giddens'in sosyolojisi*, Ankara, Anı Yayıncılık, 2005, s. 361.

¹²¹ Giddens, *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*, Çev. O. Akınhay, İstanbul, Alfa Yayınları, 2000, s. 13.

¹²² Giddens, *Modernliğin Sonuçları* s. 16.

artmaktadır."¹²³ Modern yaşamın dinamikleri sürekli bir biçimde hayatımıza girip çıkmaktadır. Giddens'a göre, söz konusu dinamikler, modernliği diğer tüm geleneksel yaşam tarzlarından ayıran, modernliğe devingen doğasını kazandıran ve günümüzdeki değişimleri anlama konusunda bize geniş olanaklar veren yapılaşma kaynaklarına dayanmaktadır. Giddens, bu kaynakları, *zaman - uzam ayrışması*, *Yerinden çıkarma mekanizmaları* ve *modernliğin düşüünselliği* olarak belirlemiştir.

4.2.1.Zaman ve Uzam Ayrışması Bağlamında Modernlik

Modernliğin en belirgin kaynağı, zaman - uzam ayrışmasıdır. Zaman - uzam ayrışması, sosyal yaşamda etkileşim anlarının ve yerlerinin öneminin azalması ya da içlerinin boşaltılması anlamına gelmektedir. Modernlikte zaman ve uzam ayrılmış ve kesin bir zaman - uzam dilimlenmesine olanak verecek biçimde yeniden birleşmiştir. Giddens, modernlikteki zaman - uzam ilişkilerinin dönüşümünün, modernlik öncesi sosyal yaşam koşullarındaki zaman - uzam ilişkilerine bakarak anlaşılabilirliğini ifade etmektedir. Giden'se göre, bütün geleneksel ya da modern öncesi toplumlar zaman ve uzamda gömülü sosyal ilişkiler temeline dayanmaktadır.

Tarımsal imparatorluklar için zamanın hesaplanması anlamında takvim oldukça önemlidir. Ancak, bu toplumlarda takvimin önemi, zamanın uzama bağlanmasıyla ortaya çıkmaktadır."¹²⁴

Modern öncesi dönemde sosyal etkileşimler aynı anda ve aynı yerde orada bulunma temeline dayanmaktadır. Modernlik, sosyal etkileşimleri orada bulunma ya da yüksek düzeyde hazır bulunuşluk durumlarının zorunlu bir sonucu olmaktan çıkarmıştır. Sosyal etkileşimlerde uzam, geçmişteki sınırlayıcı niteliğini yitirmiştir. Uzamlar farklı bir biçim kazanmıştır. Bu, dünyanın küçülmesi anlamına gelmektedir. Sosyal etkileşimler, geniş zaman ve uzamlara yayılarak, zaman - uzamı farklı bağlamlar olarak yeniden birleştirmiş, dünyanın küçülmesine neden olmuştur. Zaman - uzam ayrışması, üç nedenden dolayı modernliğin temel dinamiklerinden biri olarak kavranmalıdır."¹²⁵

¹²³ Giddens ve Pierson, s. 87.

¹²⁴ Giddens, *Siyaset Sosyoloji Toplumsal Teori* s. 23–24.

¹²⁵ Giddens, *Sağ ve Solun Ötesinde Radikal politikaların Geleceği*, s. 25–26.

4.2.2.Yerinden Çıkarma Mekanizmaları

Zaman-uzam ayrışmasıyla yakından bağlantılı olan yerinden çıkarma mekanizmaları sosyal ilişkilerin lokal özellik gösteren etkileşim bağlamlarından sökülmesini ve zaman - uzam boyunca yeniden yapılaşmasını anlatmaktadır. Modern öncesinin zaman - uzam ayrışmasının etkin olmadığı toplumlarda sosyal ilişkiler lokal bağlamında gönüllüdürler. Modernlikle birlikte, sosyal ilişkiler lokal bağlamlarından koparılıp yerinden çıkartılmıştır. Yerinden çıkarma mekanizmaları, modernliğin geleneksel düzen biçimlerinden hangi ölçülerde farklılaştığını bütünsel bir bakışla açıklamaktadır. Modernlik, geleneksel düzene ait her şeyin yerinden çıkartılması aynı zamanda geniş zaman-uzam boyunca yeniden inşa edilmesidir."Yerinden çıkarma mekanizmaları kavramlaştırmasıyla Giddens, sosyolojik teorelin modern dünyaya ilişkin belirlemelerine temel olan evrimci ve işlevselci görüşlerin alternatifi olabilecek bir değişim analizi yapmaktadır. Giddens'a göre, geleneksel dünyadan modern dünyaya geçiş sosyolojik teoride genellikle, farklılaşma ve işlevsel uzmanlaşma kavramlarıyla açıklanmaktadır. Farklılaşma ve işlevsel uzmanlaşma açısından geleneksel toplumdan modern topluma geçiş, işbölümünde ve Uzmanlaşmada ortaya çıkan çeşitliliğe ve artışa bağlanmıştır."¹²⁶

Oysa Giddens açısından bu türden bir bakış açısı evrimci ve işlevselci anlayışların sınıflıklarıyla doludur. Üstelik farklılaşma ya da işlevsel uzmanlaşmaya dayanan açıklamalar, zaman - uzam ilişkilerinin sosyal sistemler aracılığıyla nasıl birbirine bağlandığı konusunu da açıklamaya yetkin değildir.Modernliğin benzersiz nitelikleri, ancak modern yaşama üzgün kuramların zaman - uzam boyunca nasıl geliştiği analiz edilerek kavranabilir. Modernlikte sosyal ilişkiler, zaman - uzam ayrışması temelinde yerinden çıkarılmış ve bağlamlarından koparılmıştır. Giddens'a göre, modern kuramların gelişimiyle doğrudan ilişkili yerinden çıkarma, iki tür mekanizma aracılığıyla gerçekleştirmektedir.'¹²⁷

Bunlar, sembolik işaretler ve uzman sistemler şeklinde adlandırılmıştır.

¹²⁶ Smith, *Toplumsal Değişme Anlayışı*, İşlevselci Toplumsal Değişme Kuramının Bir Eleştirisi, çev. Ülgen Oskay, Ankara ,1996, s. 29.

¹²⁷ Giddens,*Sağ ve Solun Ötesinde Radikal politikaların Geleceği*, s.27-31

4.2.3 Modernliğin Düşünümselliği

Düşünümsel modernlik, modernliğin ayırt edici üçüncü dinamiğidir. Adams'm bildirdiği gibi, Giddens için düşünümsellik, daha çok bireysel alana dönüktür ve sosyal ilişkilerin ve kişiliğin içsel bir parçası olarak biçimlenmiştir. Giddens'a göre, insan yaşamı için hiçbir şey toplumdaki eylemin düşünümsel gözetiminden daha temel önemde olamaz."Çünkü eylemin düşünümsel gözetimi sosyal yaşamın yetenekli bireylerinin temel niteliğidir. Bu anlayış, rutin eylemlerin bireyler tarafından sürekli bir biçimde izlendiği şeklindeki Goffmancı görüşle bağlantılıdır. Giddens, Goffman'dan hareketle, bireyleri kendi eylemleri üzerine düşünme ve kendi eylemlerini denetleme kapasitesine sahip olduğunu dile getirmiştir. Ancak, modernlik söz konusu olduğunda, bu türden bir düşünümsellik gerekli olmasına karşın yeterli değildir.'Düşünümsellik, modernlik düzeyinde bireylerle olduğu kadar kuramlarla da ilişkilidir. Modern toplumda sosyal etkinliklerin tüm yönleri sürekli bir biçimde, yeni bilgiler ışığında gözden geçirilmektedir Modern öncesi dönemlerde düşünümselliği sağlayan en önemli araçlarından biri, gelenektir. Geleneğin etkisi, önceki kuşakların deneyimleri çerçevesinde sosyal yaşamın düşünümsel gözetimine imkân vermesidir. Eskiden tüm etkinliklerimizin ufku olan gelenek, modernlikle birlikte çözülmüş, yerini düşünümselliği sağlayan başka unsurlara bırakmıştır.¹²⁸(Modernlik bütünüyle, düşünümsel olarak uygulanmış bilgiden oluşur''¹²⁹.

4.2.4 Modernliğin Kurumsal Boyutları

Giddens'in modernlik analizinde modernliğin kurumsal boyutları önemli bir yer işgal etmektedir. Modernliğin kurumsal boyutları, modern sosyal yaşamın ve sosyal kuramların yapısını belirleyen örgütlenme ilkeleridir. Giddens, modernliğin kurumsal boyutlarını belirlerken de, tıpkı devlet çözümlemesinde olduğu gibi, Marx, Durkheim ve Weber'le girdiği polemiklerden çıkış bulmaktadır. Modernliğin Dönüştürücü dinamiği olarak Marx, kapitalizmi, Durkheim, endüstriyalizmi; Weber ise, rasyonalizmi ileri sürmüştür. Bu düşünürler baskın bir kurumsal rabita arama eğilimindedirler.Giddens'a göre, modernliğin kurumsal boyutları arasındaki etkileşim, bizi geleneksel düzenlerden kopartan benzersiz bir etkileşimdir.

¹²⁸ Giddens, *Sağ ve Solun Ötesinde Radikal Politikaların Geleceği*, Çev.Müge Sözen,Sabir Yücesoy.İst. Metis yay.2002 s. 52-53.

¹²⁹ Giddens, *Siyaset Sosyoloji Toplumsal Teori*, s.41

"Dört kurumsal boyuttan hiçbiri tek başlarına alındıklarında, ne diğerlerinin gelişimi üzerinde belirleyicidir ne de sosyal bütünlüğü açıklayıcı bir kapasiteye sahiptir. Onlar yoğun bir biçimde birbirlerini güçlendiren ve karşılıklı etkileşime olanak sağlayan ağlarla birbirine bağlıdır. Bu yönüyle, modernlik, tümüyle kapitalizm, endüstriyalizm ve ulus-devlet arasındaki karşılıklı etkileşimlerin ürünüdür. Amin'in belirttiği gibi, kapitalizmin doğasında var olan güç, değişimdir. Kapitalizm, kısa bir tarihsel süreç içinde insanın varoluş koşullarını değiştirmiştir."¹³⁰

"Rekabetçi piyasa sistemi, kendi sosyal örgütlenme biçimini kendi hedeflerine uygun olarak şekillendirmiştir. Giddens, modernliğin kurumsal boyutları içinde sosyal değişimi motive eden en önemli kurumsal boyutun kapitalizm olduğunu kabul etmektedir."¹³¹ Ancak Giddens, modernliğin kendine özgü niteliklerini belirlerken, kapitalist toplumun modern toplumların ayrı bir alt türü olarak benimsenmesinin daha yerinde olduğunu düşünmektedir. Ona göre, kapitalist toplum, bazı kurumsal özelliklere sahiptir. 'Bunlardan ilki, "kapitalist toplumun, rekabetçi piyasa koşullarının gereği olarak sürekli teknolojik anlamda yenilenme ve genişleme eğilimi göstermesidir. İkincisi kapitalist toplumda ekonomi, politika başta olmak üzere diğer kuramlardan ayrıdır ve bu kurumlar üzerinde ezici bir üstünlüğe sahiptir. Üçüncüsü, kapitalist toplumda ekonomi ile politikanın kurumsal anlamda birbirinden ayrılmasının, özel mülkiyet haklarının oluşumuna katkı sağlamasıdır. Diğer bir deyişle, kapitalist toplumda ekonomiyle politika arasındaki kurumsal ayırım, sermaye ile ücretli emek arasındaki ilişkilerin izolasyonuna olanak vermektedir' 'Özel mülkiyet hakları, fabrika kapılarından içeriye demokrasinin girmesini engellemektedir. Dördüncüsü ise, devletin özerkliğinin, üzerinde tam bir denetim sağlayamadığı sermaye birikimine bağlı olmasıdır. Bu özellikler, kapitalizmin ayırıcı nitelikleri olarak bir kapitalist toplum tanımlamasında geçerli ölçütlerdir. Ancak, genel anlamda modernliğe ilişkin tanımlamalar için sınırlı sayılabilecek içeriklere sahiptirler."¹³²

Giddens'in modernliğin kurumsal boyutlarının İkincisi olarak belirlediği endüstriyalizm, daha çok cansız maddi güç kaynaklarının üretim alanında kullanılmasıyla ilgili bir kavramdır. Endüstriyalizm, genel anlamda, büyük

¹³⁰ Esgin, *Anthony Giddens Sosyolojisi*, s. 370.

¹³¹ Giddens ve Pierson, s. 86.

¹³² Giddens, *Tarihsel Materyalizmin Çağdaş Eleştirisi*, s. 137.

fabrikalarda ya da tesislerde kaba makineler ve teknolojik düzenekler aracılığıyla gerçekleşen üretim örgütlenmesini ifade etmektedir. Ancak, endüstriyalizmin teknolojik araçlarla olan bağlantısı, onu sadece fabrika üretimindeki büyük makinelerle değil, aynı zamanda, sosyal yaşamda kullandığımız diğer makinelerle de ilişkilendirir. Eş deyişle, endüstriyalizm sadece iş ya da üretim alanıyla sınırlı değil, sosyal yaşamın tüm alanlarıyla ilişkilidir. Endüstriyalizm, insan etkinliklerinin, makineleşmiş üretim örgütlenmesi için belli kurallar dahilinde yeniden örgütlenmektedir."¹³³ Dolayısıyla kapitalizm endüstriyalizm bağlantısından hareketle diyebiliriz ki Kapitalizm, doğası gereği endüstriyalizmle daima iç içedir. Modernliğin üçüncü kurumsal boyutu, gözetimdir. Giddens'a göre, gözetim, "gözetime konu olan toplulukların siyasal alandaki etkinliklerinin denetimine işaret eder; ancak bir yönetsel güç temeli olarak önemi, hiçbir biçimde yalnızca bu alanla sınırlı değildir. Giddens, gözetim kavramını, Foucault'dan almıştır.¹³⁴

Giddens, Foucault'un gözetim kavramını kullanırken, onun düşüncesinde hem teorik hem de öze ilişkin bazı temaların tartışmalı olduğunu ileri sürmektedir." Giddens'a göre, her şeyden önce, Foucault'un post-yapısalcı anlayışından kopmak gerekmektedir. Çünkü o, post-yapısalcı bir bakış açısıyla 'öznesiz tarih' anlayışını geliştirmiştir. 'Öznesiz tarih, sosyal yaşamdaki bireylerin etkinliklerini düzenleyen olayların tamamen farkında olunmayan güçler tarafından belirlendiği anlamı taşıdığı, dolayısıyla da bireyi tümüyle yok saydığı için kabul edilemez varsayımlara sahiptir.¹³⁵

Bu varsayımlar, "Foucault'un hapisane ve klinik hakkındaki analizlerinde açık bir biçimde somutlaşmıştır. Foucault, cezalandırma, disiplin ve özellikle de iktidardan genellikle tarihin gerçek faileri gibi bahsetmektedir. Oysa hapisaneler, klinikler ve hastaneler, onları yaratanlar olarak bireylerin tasarılarından ve etkinliklerinden ayrı şeyler değildir. Gözetim ve denetleme kurumu olan hapisane sisteminin yeniden düzenlenmesi, modernlikle birlikte büyüyen kentlerde sosyal yaptırımların işlerliğini sağlamayı amaçlamıştır"Giddens'ın Foucault'un düşüncesine diğer itirazı, onun hapisane ile fabrika arasındaki analogisini abartılı bulmasıdır.

¹³³ Giddens, *Siyaset Sosyoloji Toplumsal Teori* s. 57.

¹³⁴ Giddens ve Pierson, s. 85.

¹³⁵ Giddens, *Siyaset, Sosyoloji ve Toplumsal Teori*, s. 272–276.

Giddens açısından hapisane ile fabrika arasında önemli farklar vardır. Hapishane total bir kurumdur, ama iş yeri anlamında fabrika böyle değildir. Modernliğin dördüncü kurumsal boyutu, şiddet araçlarının kontrolüdür. Şiddet araçlarının kontrolü, gözetim boyutunun genişlemesini ifade etmektedir. Modernliğin temel dinamiklerinden biri olan ulus-devlet, şiddet araçlarının kontrolü ile gözetim ve denetim konularını kapsamaktadır. Modern öncesi dönemlerde şiddet araçlarının sınırları belli bir alan içinde devlet tarafından tekel altına alınması modernliğe özgü devlet biçimi olan ulus devlet aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

Sınırların çizilmesiyle ulusal bir alanda devletin gelişmesi ve nüfusun gözetim altında tutulması askeri gücün büyümesiyle paraleldir. Ulus-devletin şiddet araçları üzerindeki tekeli, bütünsel savaş tehditleri karşısında sağlamlaşmıştır. Bütünsel savaş askeri gücün kurumsallaşması, aynı zamanda savaşın endüstrileşmesinin bir nedenidir.¹³⁶

4.2.5 Modernliğin Küreselleşmesi

Giddens, modernliğin kurumsal nitelikleri olarak belirlediği boyutların karşılıklı etkileşim halinde sürekli bir biçimde genişleme ve yayılma eğiliminde olduğunu ileri sürmektedir. Modernliğin kurumsal boyutları Batı'ya özgü gelişmelerin bir ürünüdür. Ancak, modernliğin dünya çapında yayılması, onu küresel bir olgu haline dönüştürmüştür. Modernlik yapısal olarak küreselleştirilmiştir, bu nitelik, modern kuramların en temel karakteristiklerinin bazılarında, özellikle yerinden çıkarılmışlıkları ve düşünömselliklerini de kapsayacak biçimde, açıkça görülür. Giddens'a göre, küreselleşmenin tek boyutlu bir değişken üzerinden açıklanması, zaman-uzam kavramlaştırmasının sosyolojik çözümlemelerden başlangıç noktası olarak alınmamasından kaynaklanmaktadır. Zaman-uzam ayrışması, özellikle modernliğin değişen karakterini ve küreselleşmenin bağlamını geniş ölçüde ortaya koymaktadır.

'Zaman - uzam ayrışması dikkatimizi yerel katılımlar ve uzak etkileşim arasındaki karmaşık ilişkilere yöneltmektedir. Modern dönemde zaman - uzam ayrışması, önceki dönemlerle kıyaslanamayacak kadar yüksektir. Bu nedenle, modernliğin gelişmesiyle yerel bağlamlar ile uzak etkileşimler arasındaki ilişkiler

¹³⁶ Giddens, *Tarihsel Materyalizmin Çağdaş Eleştirisi*, s. 274

enemiştir. Küreselleşme söz konusu esnemeye bağlı olarak, yerel ile uzak olanın geniş ağ şebekeleriyle birbirine bağlanmasıdır. Giddens, böylece, zaman uzam ayrışması temelinde küreselleşmeyi, “uzak yerleşimleri birbirlerine, yerel oluşumların millerce ötedeki olaylarla biçimlendirildiği ya da bunun tam tersinin söz konusu olduğu yollarla bağlayan dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması”¹³⁷ olarak tanımlamaktadır.

Küreselleşme, dünyanın herhangi bir bölgesinde gerçekleşen, politik, ekonomik ya da teknolojik bir gelişmenin etkilerinin dünyanın diğer bölgelerinde de hissedilmesi anlamına gelmektedir. Küreselleşmeyi bu denli etkili yapan, modernliğin kurumsal boyutlarının genişlemeci karakteridir. Giddens, tıpkı modernlik analizinde yaptığı gibi, küreselleşmeyi de modernliğin kurumsal boyutları üzerinden açıklayarak, ekonomik ya da endüstriyel gelişmeye dayalı küreselleşme açıklamalarının yetersizliklerini aşmaya çalışmaktadır. Bu çabanın, Giddens’in modernlik ve küreselleşme düşüncesini iki yönde etkilediği söylenebilir. Giddens, modernlik ve küreselleşme analizleriyle, post modernizm tartışmalarında oldukça farklı bir konumdadır.

Ona göre, bugün içinde yaşadığımız dönem, geleneğin çözüldüğü, düşünümsel modernliğin gelişmiş biçimlerinin yaşamımızı yeniden şekillendirdiği, imal edilmiş belirsizlik ve risklerin çevremizi sardığı, kısacası, modernliğin radikalleştiği bir dönemdir. Giddens ,yapılaşma teorisi kapsamında küreselleşmenin de dahil olduğu geniş bir modernlik analizi yapmaktadır. Zaman - uzam ayrışması, yerinden çıkarma mekanizmaları, ontolojik güvenlik, risk ve düşünümsellik yine Giddens’in temel argümanlarıdır. Giddens, küreselleşmeyi modernleşmenin kurumsal boyutlarıyla doğrudan bağıntılı olarak analiz etmektedir. Küreselleşmenin söz konusu boyutları, ulus-devlet sistemi, kapitalist dünya ekonomisi, askeri dünya düzeni ve uluslararası işbölümüdür.”¹³⁸

Giddens, küreselleşmeyi iki aşamada incelemektedir. Birinci aşamada, modernliğin kurumsal boyutlarının Batı’da ortaya çıkması ve Batı modernliğini oluşturması anlatılmaktadır. Özellikle, 16. Yüzyıldan itibaren modernliğin kurumsal nitelikleri Batı’da ortaya çıkmış, daha sonra kademeli bir biçimde gelişmiş ve

¹³⁷ Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, s. 62.

¹³⁸ Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, s. 68.

dünyaya yayılmaya başlamaktadır. Küreselleşmenin ikinci aşaması, II. Dünya Savaşı'nı izleyen dönemle başlamaktadır. Bu dönemden itibaren modernliğin kurumsal boyutlarının dünya ölçeğinde yayılım hızı olabildiğince artmıştır. Yayılım hızındaki artış, soyut sistemler ile yerinden çıkarmanın sonuçları açısından değerlendirilmelidir. Zaman-uzam ayrışmasının aracı olarak soyut sistemlerin gelişmesi, küreselleşmenin ikinci aşamasının en önemli göstergesidir. Uydu iletişimi, milyonlarca insanın kolaylıkla birbirlerine ulaşmasını ve birbirleriyle iletişim kurmasını sağlamıştır. İletişim ve ulaşım teknolojilerinin gelişimi, gündelik yaşantımızdaki deneyimleri yeniden inşa etmiştir."¹³⁹ Küreselleşme, uzaktaki eylemler ile zaman ve uzamı dönüştürmüştür. Eş deyişle, yerinden çıkarma mekanizmaları sosyal ilişkileri bağlamlarından söküp, onları yeni bağlamlarına yeniden yerleştirmiştir. Küreselleşmenin ikinci boyutu, ekonomik dünya düzeni içinde dönüşüme uğrayan ulus-devlet sistemidir.

Ulus-devlet sistemi, ilk gelişim dönemlerinde hudutların yerini sınırların almasıyla ortaya açıklanmıştır. Ulus-devletin özerkliği, sınırlarının ve sınırları içindeki egemenliğinin diğer devletler tarafından kabul edilmesiyle tanımlanmıştır. Küreselleşmeyle birlikte en çok tartışılan konu, ulus- devletlerin gücünü kaybettiği, dolayısıyla özerkliğinin kalmadığı şeklindedir. Giddens, modernliğin temel dinamiklerinden biri olan ulus-devletin küreselleşme bağlamında gücünün yok olacağı görüşüne katılmamaktadır. Ona göre, "ulus devletler gerçekten ve siyasal liderlerin de dünyada oynayacakları büyük rolleri vardır."¹⁴⁰

Küreselleşmenin üçüncü boyutu, askeri dünya düzenidir. Giddens, askeri dünya düzenini betimleyen olguları savaşın endüstrileşmesi, silah ve askeri örgütlenme tekniklerindeki yayılım ve dünya ölçeğindeki ittifaklar olarak belirlemektedir. Günümüz askeri düzenini sembolize eden silah teknolojisi, hiçbir dönemle kıyaslanamayacak derecede gelişmiştir. Modern silahlar korkunç bir yıkım gücüne sahiptir. Devletlerin gücü, ekonomik zenginlikle bağlantılı olarak, sahip oldukları silah gücüyle tanımlanmaya başlanmıştır. "Öte yandan ileri düzeyde silah donanımı, gelişmiş ya da gelişmekte olan hemen her ülkenin birincil hedefi durumundadır. Birçok Üçüncü Dünya Ülkesi'nin nükleer silah geliştirme projesi ya da nükleer silahı bulunmaktadır. Ancak, nükleer silah bulundurmanın tek nedeni,

¹³⁹ Esgin, *Anthony Giddens Sosyolojisi*, s. 377–378

¹⁴⁰ Giddens, *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*, s. 29

diğerlerini bu silahları kullanmaktan alıkoymaktır. Savaşın endüstrileşmesi, küresel büyümenin bir sonucu olarak askeri dünya düzenini yaratmıştır. Askeri dünya düzeni, küresel ekonomiyle ve teknolojik gelişmelerle yakından bağlantılıdır."¹⁴¹Giddens'a göre, "Küreselleşme modernliğin kurumsal boyutlarının dünya çapında yayılıp, genişlemesi anlamına gelmektedir. Küreselleşme, günümüzün gerçekliğidir ve bu gerçeklik ulus-devletlerden başlayıp bireylerin öznel yaşam alanlarına kadar her yöne sızmıştır."¹⁴²

‘Küreselleşme, bu anlamıyla hiçbir şekilde yalnızca ekonomik bir genişleme süreci değildir; kültürel, teknolojik, ekonomik ve politik tüm alanlardaki hızlı değişimlerin karşılıklı olarak birbirini etkilemesinin ve küresel alana yayılmasının bir sonucudur. Giddens’ın amacı, günümüz gerçekliğini ayrıntılı bir biçimde analiz edebilecek bir modernlik düşüncesi geliştirmektir. Giddens’ın modernlik analizini tümüyle, bilgili, ne yaptığının farkında olan aktörler şeklinde tanımladığı bireylere, radikalleşen modernliğin yeni yaşam koşullarını, imal edilmiş belirsizlik durumlarını ve risklerini tanımlayacak bir açılım sunmayı amaçladığı söylenilebilir. Onun, post modernlik düşüncesini reddetmesinin gerisinde de bu amaç gizlidir. Giddens, ısrarla modernliğin yok olduğu ve postmodern bir döneme girildiği iddialarını reddederek, modernlik sonrası bir dönemde yaşamadığımızı, sadece modernliğin kurumsal boyutlarının daha gelişmiş bir düzeyde ortaya çıkararak kendini yenilediğini vurgulamaktadır.

Şimdi bu yargıları güçlendirmek için, Giddens’ın modernlik, post modernlik ayırımına değinmek yerinde olacaktır. Bu, aynı zamanda, onun modernliğin ileri aşaması olarak nitelediği yüksek modernlik ya da post-Geleneksel toplum kavramlaştırmalarının anlamının da ön koşuludur.

4.2.6 Modernlik, Postmodernlik Ayırımı Karşısında Radikalleşen Modernlik

Giddens, bir imal edilmiş belirsizlik dünyasında yaşadığımızı, toplumun gelenek dışılaştığını ve düşünömselliğin giderek daha da önem kazandığını dile getirmektedir. Bu değişimler, modernliğin süreksizliklerinden, kurumsal boyutlarından ve bunlara aracılık eden değişim dinamiklerinden bağımsız değildir.

¹⁴¹ Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, s. 68

¹⁴² Giddens, *Tarihsel Materyalizmin Çağdaş Eleştirisi* s. 30.

Postmodern düşünce, modernliği tamamlanmış bir proje şeklinde betimlediğinden, söz konusu değişimleri çözümlenmekte başarısızdır. ‘Giddens'a göre, eğer bir post modernlik döneminde yaşıyorsak, bunun anlamı, sosyal “gelişimin yörüngesinin bizi modernliğin kuramlarından uzaklaştırıp, yeni ve farklı bir toplumsal düzene doğru götürdüğü” olmalıdır”.¹⁴³

Hâlbuki post modernlik çok daha farklı şeyleri akla getirmektedir. Post modernlik, hiçbir şeyin tam olarak bilinemeyeceğini dolayısıyla da ilerlemenin hiçbir biçimde kabul edilemeyeceğini varsaymaktadır. Bu varsayımlar özünde, epistemolojik temellerin güvenilir olmadığına ortaya çıkışıyla ilgilidir. Temellerin terkedilmesi postmodernliğe söz konusu temellere dayanan modernliğin aşılması biçiminde yerleşmiştir.¹⁴⁴ Ancak, "epistemolojideki temel anlayışı modernliğin aşılmasından çok, modernliğin kendi kendini anlaması olarak hem güvenliği sağlayan hem de gelenek doğmasından kurtuluşu gerektiren sağlam bir temelin üzerine kurulduğu varsayımına maddi destek sağlamıştır.”¹⁴⁵ Bu yüzden, post modernliğin aksine, temel sayılan aydınlanma düşüncesinin öne çıkarttığı akıl, bilgi ve düşünme konuları modernlikle birleştirilmelidir. ‘Giddens’a göre, bu bizi doğrudan modernliğin düşünömsel karakterine götürecektir. Postmodernliğin ikinci dayanağı, “tarihin sonu” tanımlamasıdır”¹⁴⁶.

Tarihin sonu deyimi, tarihi tarihsellikle eşitlemektedir. Ancak, tarihsellik doğrudan modernlikle ilişkilidir. Çünkü tarihsellik, geçmişini anlama yoluyla bugünü değerlendirme çabasına karşılık gelmektedir. Tarihin tarihini yapmak için kullanılması, modernliğin düşünömselliğinin bir başka biçimidir. Tarih, zamansallığı incelemenin özel bir yoludur ve geçmişteki bilginin bugün için kullanımını gerektirir. Sonuçta, tarihin sonu, temelciliğinin reddi, Post modernliğin ana eksenini oluşturan düşüncelerdir. ‘Ancak, burada önemli olan modernliğe özgü düşünömselliğinin arka planını oluşturan bilginin niteliğinin anlaşılmasıdır. Dolayısıyla, gelenekten kopmuş,

¹⁴³ Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, s. 47.

¹⁴⁴ Esgin, s. 386.

¹⁴⁵ Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, s. 49.

¹⁴⁶ Francis, Fukuyama, *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, Çev. Zülfü, Dicleli, İstanbul, Simavi Yayınları, 1993, s.195

tanrısal takdir görüşünü göz ardı etmiş bir kavrayışı, temsilciliği aşarak ya da tarihselliği yok sayarak açıklanamaz'¹⁴⁷

Modernliğin kuramlarının doğası, bu türden bir bilgiyi merkeze koyan bir düşünümselliğe dayalıdır. Modernliğin ötesine geçilmiş değildir, sadece bilgiye temel olan geleneğin ve güvenin niteliklerinin değiştiği radikal bir modernliğe girilmiştir. Radikal modernlik, geleneğin yeniden tanımlandığı güven ve risk ortamlarının farklı biçimler aldığı yeni devinimler alanıdır. Postmodern düşüncenin açmazlarını yinelemek ve radikal modernliği tanımlamak, doğruca gelenek alanına, daha sonra da modernliğin düşünümselliğinin ve soyut sistemlerin ana eksenini olan güven ve ontolojik güvenlik alanlarına gitmeyi zorunlu kılmaktadır. Giddens'in modernlik analizinde ulaştığı son nokta son nokta olan faillik ya da öz-kimlik problemine de böylece açıklık getirilebilecektir. Giddens'a göre, "geleneksel olduğumuzu ve zamanın sisleri arasından çıkıp gelen şeylerin önemli bir kısmı aslında son birkaç yüzyılın, hatta daha kısa süre önceki zamanların eseridir."¹⁴⁸

Yukarıda da değinildiği gibi gerçekten modernliğin tanımlayıcı unsurları sanıldığından çok daha fazladır. Geçmişle kıyaslandığında, modernliğin sonuçları daha geniş alanlara yayılmış ve daha kapsamlı değişimlere yol açmıştır. Modernliğin kuramsal boyutlarının dağılıp yayılmasıyla birlikte yaşamımız her zaman olduğundan çok farklı anlamlar kazanmıştır. İşte Giddens'a bu durum üzerinden modernliğin bittiği ve post modern bir döneme girildiği savlarına katılmıyor. Modernlik sonrası bir dönemde değil modernliğin kurumsal boyutlarının yeni anlamlar kazandığı, radikalleştiği, Evrenselleştiği bir dönemde yaşamakta olduğunu bize analizleriyle göstermektedir.

4.3. MODERNLİK VE DİN

Dünyanın son iki yüz yıllık tarihinde, din ve geleneğin azalan etkisi, toplumsal bilim literatüründe de çok sık tartışılmıştır. *Modern* toplumsal yaşamdaki konumların çoğu, dinin günlük yaşam üzerinde yaygın bir etki sağlamasına izin vermeyecek biçimde, açık bir uyumsuzluk göstermektedir. "Din ve gelenek her zaman yakından ilişkili olagelmıştır ve gelenek, ona tam bir karşıtlık oluşturan

¹⁴⁷ Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, s. 50-51.

¹⁴⁸ Giddens, *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*, s. 51-52.

modern toplumsal yaşamda, dinsel söylemle birlikte çok ciddi bir şekilde anlam kaybına değişime uğramaktadır.

Giddens: “Bazı dinsel inanç türleri ve uygulamaları, her şeyden daha önemli ihtiyaç duyulan şeyin geleneksel değerlere ve ayinlere sıkıca sarılmak olduğunu vurgulayarak değişim üzerinde bir fren etkisi yapmışlardır. Ne var ki, Max Weber’ in de vurguladığı gibi, dinsel inançlar oldukça sık olarak, toplumsal değişim için baskılarda harekete geçirici bir rol oynarlar.” düşüncesiyle bu baskının önemine dikkat çekmiştir¹⁴⁹

Gelenekle *modernlik* arasında var olduğu iddia edilen farklılıkların temelinde, dinlerin geleneksel toplumlarda sahip olduğu konumların ve değişmelere adapte olamayan dogmatik yapısının neden olduğu ileri sürülmektedir. Geleneksel toplumlarda din yaygın değer olarak günlük yaşamın bütün kodlarını etkilemekte ve toplumsal kurumlar dine göre organize olmaktadır. Dinsel inançlar ve insanın davranışlarında etkili dinsel söylemler, özü itibariyle nihaî, mutlak ilkeleri bünyelerinde taşıdığı için, dünyadaki gelişmelere karşı mensuplarını pasif bir tutum seçmeye motive ederler. *Modern* toplum gelenekten ve dinsel yaşamdan özgürleşme ve bireyselleşmeyi gündeme getirirken, aynı zamanda ulus-devlet endeksli bir toplumsallaşma sürecini yaratan, devleti siyasetin tanımlayıcı öznesi yapan bir disiplin ve normalleştirici istikrar toplumunu da ortaya çıkartmaktadır.”¹⁵⁰

Modernlik bilincinin yükselmesi ve yaygınlaşmasıyla birlikte, Batı’da din ve gelenek yoğun eleştirilere konu olmuştur. Ortaçağ dinsel bilincinin dogmatik anlayışına karşı *Aydınlanmamda* üst düzeye çıkan bu eleştiriler, yeni bir *modernlik* bilinci yaratırken, akıl dogmatik düşünceye karşı savaş açmıştı. Din ve geleneğin etkili olduğu alanlarda, artık akıl, yeni perspektifler üretmekteydi. *Aydınlanma projesi*, doğa bilimlerinin, nesnel olarak insanı ve ona ait gerçekliği anlayabileceği bir bakış açısı geliştirmiştir. Buna göre insanın gerçekliği algılamasında akledilebilir kabuller dışında bütün geleneksel bakış açılarının reddedilmesi gündeme gelmiştir.

¹⁴⁹ Giddens, *Modernliğin Sonuçları*. s.100.

¹⁵⁰ Andrew Davison, *Türkiye de Sekülerizm ve Modernlik*, Çev. Tuncay Birkan, İstanbul ,İletişim yay,2002s.48

Bunun yanında, *modernliğin* dünyanın bütün alanlarında küreselleşme kapsamında yaygınlaşan sonuçları, dinsel kimliklerin var oluş biçimlerini sorguluyor, kimi zaman dinin sönüp gideceğine ilişkin bakış açıları, kimi zaman da dinin yeniden *modern* dünyada kendisine yer bulabileceğine ilişkin görüşlerle karşılaşılıyor. Özellikle “soğuk savaş sonrası dünyanın birçok bölgesinde etnik milliyetçiliklerde ve dini fundamentalistlerde yükselmeler gözlenmektedir.”¹⁵¹ Gelişmiş Ülkeler değişim yönünü ve hızını kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirirken, az gelişmiş, gelişmekte olan ülkeler bu sürecin bir parçası olmaktan kendilerini alamamaktadır. Durum böyle olunca, Türk toplumu bu süreçten derinden etkilemekte ve değerler sistemini gözden geçirme gereği duymaktadır. *Anthony Giddens* de esasında "gerek İslam dünyasındaki gerekse Türkiye’de ki din-laiklik çatışmasını din modernite çatışmasından ziyade iki gelenek arasındaki bir çatışma olarak görür. Çünkü geleneğin yapmış olduğu hakikat tanımlaması karşısında geleneğin takipçileri, alternatif hayat tarzları ile ilgili sorular sorulmasını hoş karşılamazlar. Giddens’in bu görüşünden yola çıkarak gelenek modernizm çatışmasının hiç bir zaman yüzeye çıkmayan ya da kendi görüntüsüyle yüzeye çıkmayan ve daima derinlere kök salan bir çatışma olduğunu yüzeyde görülen çatışmaların ise gelenekler arası bir çatışma olduğunu söyleyebiliriz"¹⁵²

Modernlik ruhu kendini, her şeyden önce, dine karşı verdiği mücadeleyle tanımlamıştır. Kutsal olanın parçalanışı, tüm toplumsal düzen biçimleri gibi dinsel düzeni de bozar ve bir evren doğumun içine kapatılmış olan bilimsel bilgiyi özgürleştirdiği gibi dinde vücut bulan özneyi de özgürleştirir. Modern düşüncenin en kayda değer anlatılarından biri de, insanı Tanrıların büyülü dünyasından şeylerin büyüğü bozulmuş ama bilinebilen dünyasına götüren “dünyevileştirme” (sekülerizasyon) ye işaret etmesidir. Modernlik ile geleneksel yapı arasındaki mücadele/sonucu galip gelen, dinin-bütün direnmelerine rağmen bir üst ilkeyi, Tevhidi yıkarak özerk bir alan sağlaması sonucu kendisini var eden, “modern zihin” olmuştur¹⁵³

Dolayısıyla Diyebiliriz ki Modernlik, din dolayımında, siyasal, sosyo-ekonomik ve kültürel anlamda hatta uygarlık anlamında, bir parçalanma demektir.

¹⁵¹ Davision, s.98

¹⁵² Şamil Öçal, *Gelenekçilik ve İslam Düşüncesinde Geleneğin Anlamı*, www.akademia.edu. tr. s.13(05.06.2014)

¹⁵³ Arslan, s..9–10

Modern ekonomi-politik ekseninde burjuva uygarlığının gelişmesi, geleneksel dinsel toplumun erkeik, kırsal, feodal, dinsel, töresel ve toplumsal temellerini yıkararak, bunların yerine yeni bir toplum modeli inşa eder. Evrenselci dinler ve imparatorluk, yapısı içinde somutlaşan geleneksel-evrensellikler, gölgesinde örgütlenen geleneksel toplumlar ulus, devlet ve laisite/din dışılık veya karşıtlığı şeklinde çeşitlenen farklı yapılar olarak örgütlenir. İnsani ve toplumsal ilgi ve referansların metafizik alandan, fiziki alana dünyevi alana kayması, yönelmesi olarak tanımlana bilen sekülerleşme tezlerine göre doğaüstü varlıklara olan inanç bilimin gelişmesiyle insani eylem ve pratiklerin yine insani bir eylem olan bilgi aracılığıyla şekilleneceğinden bilimin yaygınlaşması oranında zayıflayacaktır. *Giddens'in* ifadesiyle dile getirecek olursak "dinin toplumsal hayatın çeşitli alanlarında etkisini yitirmesiyle sekülerleşme sürecinde başat rolün bilimsel bilgi tarafından oynanacağı iddia edilmektedir. Bu yüzden modern dönemlerde yaşayan en önemli gerginlik din ve bilim, inanç ve akıl arasında yaşanmıştır. Dinlerin ahiret hayatında vaat ettiği cenneti, yeryüzüne indirgemeyi hedefleyen modernlik projesi, bu amacın tahakkuku için modern insanın eylemini referansı kutsala dayanan ilkelere değil hayatın pratik gerekçelerini gerektirdiği somut verilere dayandırmak durumundadır."¹⁵⁴

*Ayrıca çağdaş sosyologların bir kısmının üzerinde durduğu diğer bir görüş olarak şunları söyleyebiliriz; 'Hiçbir şey, modern seküler duyarlılığı, dünya çapında dinin siyasi hayatın merkezine geri dönüşünden daha fazla sarsmamış, kızdırmamış ve şaşırtmamıştır. Söz konusu dini diriliş, hem mazimizi aşma hem de geleceğimizi öngörme yeteneğimizle alay edercesine, benzersiz ve radikal bir teknolojik icat çağıyla buluşmaktadır. Bu teknolojik icat da ancak yeni yeni farkına varmaya başladığımız şekillerde modernitenin hayat alanını ve duyarlılığını sarsmaktadır. Yeni binyıl için böyle bir başlangıç, hem gezegenimizin sakinleri olan insanların maddi ve ruhani hayatını yükseltecek olağanüstü fırsatlar, hem de insanoğlunun saadetine, hatta bekasına yönelik ciddi tehlikeler sunmaktadır. Çağımızın ironileri arasında, Aydınlanma'nın ihtişamlı vaatlerini aşan teknolojik dinamizm ile gerçeklik tasavvurumuzu şekillendirmede ilim ve aklın rolüne yönelik yeni bir şüphecilik dalgasının tuhaf bir karışımı bulunmaktadır.'*¹⁵⁵

¹⁵⁴ Akyüz. s.196–197

¹⁵⁵ Falk, Richard, *Küreselleşme ve Din, İnsani Küresel Yönetişim*, www.altıncıçizdiklerim.com, 2003, s.1–2 . (08.06.2014)

4.4. TOPLUMSAL DEĞİŞİM KÜRESELLEŞME VE DİN

Toplumsal değişmeyi açıklayabilmek için birçok etkeni göz önünde bulundurmak gerekir. Çünkü toplumsal yapılar işlevsel olarak birbiriyle ilişkilidir. Bu ilişkinin kolları tarihsel süreçle daha da sağlamlaşmıştır. Toplumsal değişimin temel dayanağı tarih olsa bile, tek bir nedene bağlamak değişimi anlamak için yetersiz kalabilir. *Giddens*'a göre hiçbir tek etkenli kuramın; avcılıktan, toplayıcılıktan ve köy topluluklarından, geleneksel uygarlıklara ve son olarak da günümüzün oldukça karmaşık toplum düzeylerine kadar, insanın toplumsal gelişiminin çeşitliliğini açıklama şansı yoktur. Toplumsal değişimi sürekli etkileyen üç ana etkeni *Giddens*; "fiziksel çevre, politik örgütlenme ve kültürel etkenler olarak belirler. Fiziksel koşulların ve mekânların kuşkusuz toplumsal değişme üzerinde önemli etkisi vardır. Yaşamın sürdürüldüğü çevreye uyumla, toplumsal gelişim ve değişimin arasındaki ilişki göz ardı edilemez.

Giddens'a göre, toplumsal değişme üzerine çevrenin etkisi doğrudan değildir. İnsanlar sıkça, nispeten oturulamaz bölgelerde, bir hayli üretim bolluğu geliştirebilirler. Politik örgütlenmeler, toplumsal hayata hareketliliği sağladığı için, politik örgütlenmelerin güçlendiği yerlerde toplumsal değişme hız kazanır ve çok sık yaşanır. Politik örgütlenmenin önemini *Giddens şöyle açıklamakta* Taşıyıcı ve avcı toplumlarda, topluluğu harekete geçirecek hiçbir politik otorite olmadığı için, bu etki en az düzeydedir *Giddens*'a göre "Bazı dinsel inanç türleri ve uygulamaları, her şeyden daha önemli ihtiyaç duyulan şeyin geleneksel değerlere ve ayınlara sıkıca sarılmak olduğunu vurgulayarak değişim üzerinde bir fren etkisi yapmışlardır" ¹⁵⁶

Dolayısıyla Günümüze kadar basamaklar halinde gelinen değişimler ve modernliğin bir sonucu olan Küreselleşmeyi ve din etkisini de ele alacak olursak *Giddens*'ın belirttiği gibi artık herhangi bir yerde meydana gelen bir olay ya da değişim -ki bu sadece savaşa değil ekonomik ve siyasal bir değişim de olabilir- diğer yerleri de etkilemektedir *Giddens*'a göre "Küreselleşme, yerel oluşumların millerce ötedeki olaylarla biçimlendirildiği ya da bunun tam tersinin söz konusu olduğu yollarla uzak yerleşimleri birbirine bağlayan dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin

¹⁵⁶ Asaf Şimşek, *Giddens'a Göre Toplumsal Değişmeyi Etkileyen Faktörler*, <http://www.politikadergisi.com/makale> , 2008. s.13 (10.06.2014)

yoğunlaşmasıdır"

Modernizmi oluşturan öğeler küreselleştirici bir etkiye sahiptir. Bunlar daha önce belirttiğimiz gibi, zaman–uzam ayrışması, yerinden çıkarma düzenekleri ve düşünümselliktir. Bu kurumsal öğeler aynı zamanda modernliğe geçişi sağlayan tarihsel unsurlardır. Bu üç kurumsal öğe hem geçişi kolaylaştırmış, hem de modernliğin dünya çapında yaygınlaşarak küreselleşmesine olanak sağlamıştır. Giddens, modernliği incelediği gibi küreselleşme olgusunu da çok boyutlu olarak değerlendirmektedir. ‘Küreselleşme, modernizmi oluşturan öğelerin küreselleşme öğelerine dönüşmesi durumudur Bütün dünyayı yavaş yavaş etkisi altına alan küreselleşme dalgası aynı zamanda dünya ülkelerinin ekonomilerinin de büyük çapta etkilenmesine neden olmuştur. "Kapitalizm neredeyse bütün dünya devletlerinin ekonomilerini önemli ölçüde işgal etmiş görünmektedir. Küreselleşmede dünya kapitalist ekonomisinin en dikkate değer yönü güçlü devletlerin kapitalist ekonomilerinin olmasıdır. Kapitalist ekonomi düzeninin egemen olduğu ülkelerde siyaset ve ekonomi birbirinden bağımsızdır. Esgin’in de belirttiği gibi; devletlerin ekonomideki belirleyici özelliği şirketler için küresel anlamda büyük olanaklar sağlamıştır"¹⁵⁷

Küreselleşme süreci ekonomik olduğu kadar, aynı zamanda, çoğulcu bir yapıyı da temsil etmektedir. Onun bu özelliği gereği yaşanan değişim ve gelişmeler, insanların sosyal yaşam alanlarının pek çoğunu etkilediği gibi dini davranışlarını da etkilemektedir. Çoğulcu yapıların tarihi arka planları ne olursa olsun, onların temel özelliği eski dini tekelleri ortadan kaldırmasıdır. Küreselleşmenin adeta ülke sınırlarını belirsizleştirilmesi, toplumlar arası karşılıklı bağımlılıkları artırması, “*zaman ve mekânın her yere sirayet etmesi* insanların düşünme, hissetme ve eyleme tarzlarını etkileyerek gündelik beşeri tecrübelerimizi yeniden tanımlaması onun temel özelliklerindedir halde, hayatın hemen her alanını etkileyen küreselleşme sürecinin insanların sahip oldukları dinin ifade şekilleri üzerinde de etkilerinin olması kaçınılmazdır. "Küreselleşmenin ekonomi, siyaset ve kültürle ilişkisi ile din arasındaki ilişkide benzerlikler bulunur ve küreselleşme her birinin üzerinde köklü bir takım değişim ve dönüşümlere neden olabilir. Ancak din söz konusu olduğunda farklı bir durum ortaya çıkmaktadır. Çünkü “*Max Weber’in analizlerinin odağında yer alan*

¹⁵⁷ Esgin, *Anthony Giddens Sosyolojisi*, s.376-377

dünya dinleri' nin hemen hepsi 'fetih' veya benzeri ideolojileri aracılığıyla küresel bir yayılmayı hedeflemişlerdir." Bu demektir ki, dinler bizzat kendileri küresel vizyon geliştirmeye müsait bir yapıya sahiptirler. Örneğin, küreselleşme bilgiyi özgürleştirip, paylaşımı kolaylaştırırken; farklılıkları, eşitsizlikleri, işsizlik, ümitsizlik, dışlanma gibi sosyal sorunları önemli oranda büyütülmektedir."¹⁵⁸ Modernite ve küreselleşmenin dine müphem ve aynı zamanda da menfi etkileri olduğu açıktır. Bu sebeple geleneksel dinî ilgilerin azaldığını, sembol ve dinî mesleklerin ciddi itibar kaybına uğradığını rahatça ifade etmek mümkündür. Bayar'ın de doğru olarak tespit ettiği gibi, Batı modernitesi kendi icadı olan kapitalist ekonomi, egemen devletlerle oluşturduğu politik yapı, dünya çapında yaygın bilimsel, teknolojik, sağlık, eğitim ve medya sistemleri ile varlığını hem somutlaştırmakta ve hem de küreselleştirmektedir.

Bu müesseseler daha önce geleneksel toplumlarda var olan, yerel sistemlerin yerini almış, bu toplumların statü gruplarını oluşturan, soyluluk ve geleneksel normatif özellikler yerini, ferdi hürriyet, devlet ve rasyonel akıl yürütmeye bırakmıştır. Modern öncesi toplumlarda din ekonomik, sosyal, siyasal ve bilimsel bütün alanları ihata ederken, modern toplumlarda araçsal fonksiyonu olan özel sistemler geliştirildiği için din marjinalleşmiştir. Bu sistemlerin küreselleşmesiyle birlikte dinin sosyal alandaki tesiri zayıflamıştır. Bu gelişmelere dinlerin özellikle Hıristiyanlığın cevabı farklı olmuş, o kendini fonksiyonel alt sistem haline getirerek bu sürece olumlu cevap vermeye çalışmıştır.¹⁵⁹

Giddens: "Bazı dinsel inanç türleri ve uygulamaları, her şeyden daha önemli ihtiyaç duyulan şeyin geleneksel değerlere ve ayinlere sıkıca sarılmak olduğunu vurgulayarak değişim üzerinde bir fren etkisi yapmışlardır. Ne var ki, Max Weber' in de vurguladığı gibi, dinsel inançlar oldukça sık olarak, toplumsal değişim için baskılarda harekete geçirici bir rol oynarlar." düşüncesiyle bu baskının önemine dikkat çekmiştir"¹⁶⁰Robertson ise dinin ürettiği gerilimlerin ortaya çıkardığı küreselleşme süreçlerine yönelik dinsel tepkilerin önemine dikkat çekmekte ve dinin, küreselleşmenin yön belirlemesine yardımcı olacağını savunmaktadır. Küreselleşme kuramına çeşitli eleştiriler de yöneltilmiştir. Örneğin, David Lehmann'a göre, din ve

¹⁵⁸ Aktı, 69–71

¹⁵⁹ Adnan Arslan, *Küreselleşme ve Din*, <http://www.koprudergisi.com>, sayı 77, 2002, s1–9 (12.06.2014)

¹⁶⁰ Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, s.98

küreselleşme ile ilgili çağdaş kuramsal açıklamalardaki temel zayıflık, küresel kapitalizmin yayılışının tüm küreselleşme için model olarak alınmasıdır. Bunun sonucu olarak, çeşitli araştırmacılar, küreselleşmeyi akılcılaştırılan, homojen ve standardize edilmiş "modern" kültürün yayılması olarak algılamaktadır.

Ayrıca, söz konusu araştırmacılar, bu tür bir küreselleşmeye karşı gösterilen tepkinin, yerel dinsel kimliklerin dile getirilmesi olduğunu düşünmektedir "Lehmann, küreselleşmeyle ilgili bu tür algılamaların çok basit olma eğiliminde olduklarını çünkü söz konusu algılamaların, sınırlı bir din algılamasına dayandıklarını ileri sürmektedir. Bu tür algılamalar, dini, kimlik oluşturan ve sosyal, etnik ve diğer sınırları belirleyen sembolik bir sistem olarak görmek yerine modern dinin akılcı din olduğunu kabul etmektedir. Lehmann dinin çeşitli biçimlerinin, yani akılcı ve popüler biçimlerinin, aynı anda var olabileceğini savunmaktadır."¹⁶¹

Ancak *Sosyolojinin kurucularının ve günümüz sosyologlarından Anthony Giddens* dinin modern dünyada kaybolacağını öngörmelerine rağmen din tüketim toplumunda güçlenerek varlığını sürdürmektedir. Tüketim toplumunun insanlara sunduğu hedonistik anlayışa, markalar üzerinden üstünlüğe ulaştırma vaadine ve bir sonraki satın alınan mal ile mutlak mutluluğa ulaştırma iddiasına rağmen, din günümüzde varlığını sürdürmenin ötesinde güçlendirdi. Bunun temel nedenlerinden birisi, dinin insanoğlunun ontolojik ihtiyaçlarını karşılama becerisi ve tüketim toplumunun maddi ihtiyaçları karşılayabilmesine rağmen ontolojik ihtiyaçları karşılamada yetersiz kalmasıdır. Tüketim toplumu ile din arasındaki ilişki girift bir ilişkidir. Bir taraftan tüketim toplumsal yapısı dini değerleri tüketilecek bir metaya dönüştürerek içini boşaltmaktadır. Dinler açık büfe dinine dönüşmektedir. Kendi dinine sıkı sıkıya bağlı kalmak isteyen mütebedeyyin insanlar bile tüketim toplumunun toplumsal yapısına uyarak markalarla kendilerini ifade etmektedirler .Diğer taraftan tüketim toplumunun hedonistik ve tüketim dünya görüşüne en önemli meydan okumalar dinlerden gelmektedir".¹⁶²

¹⁶¹ İhsan Çapcıoğlu, *Küreselleşme Kültür Ve Din*, AÜİFD, Sayı II, <http://dergiler.ankara.edu.tr>, s.181–183. (13.06.2014)

¹⁶² İsmail, Demirzen, *Tüketim Toplumunun Oluşumu ve Din Etkileşimi*, <http://www.dinbilimleri.com/Makaleler>, Cilt.10.sayı.3, s.107–108 (14.06.2014)

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Modernizmi ve Batı Sosyolojisinin en önemli temsilcilerinden olan Giddens'in modernleşme küreselleşme ve din hakkındaki görüşlerini ele alan bu çalışma başta; modernizmin ortaya çıkışı gelişimi modern insan modern toplumun nasıl oluştuğu ayrıca Giddens'in günümüzdeki değişimleri anlama konusunda bize geniş olanaklar veren yapılaşma kaynaklarını görmekteyiz (zaman-uzam, yerinden çıkarma mekanizmalar vs.)- Modernizmi çalışmamızda da belirttiğimiz gibi genelde ondokuzuncu yüzyılın sonu ile İkinci Dünya Savaşının başlangıcına kadar olan dönemde bilhassa sanat ve edebiyatta meydana gelen büyük çaplı değişimleri tanımlamakta kullanılan bir terim sayılmaktadır.

Öte yandan modernizmin açıkça sının belirlenmiş bir bitiş tarihi yoktur. İkinci Dünya Savaşından beri gerçekleşen değişimleri tanımlamak için postmodern terimi kullanılıyorsa da bazı düşünürler modernizmin hala sürdüğünü idea etmekte, bazı yazarlarda modernizmin ölümünün söz konusu tarihten çok daha önce gerçekleştiğini belirtmektedir. Modern dünya artık tarımsal dünyanın yerini aldı. Kendisini öncüleyenlerle bağdaştırılamaz. Yeni bir dünya görüşü belirdi. Modern olmak artık düne ait olmayan ve başka yöntemlerle ele alınması gereken bir dünya yaşamak demektir.

Modernizm düşüncesi aslında aydınlanma projesinin sürekli ilerleme anlayışının bir temeli olarak görülmektedir. Modernlik projesinin unsurları, aydınlanma düşünürleridir. Modern dönemin ideallerini biçimlendiren aydınlanma projesi insanlığın büyük bir coşku ile peşinden koşacağı yeni hedefler yaratmıştır. Aydınlanma düşüncesinin egemen olduğu ve çalışmamızda da Kızılçeliğinde belirttiği üzere aydınlanma çağı olarak bilinen 17. Ve 18.yy eşzamanlı olarak modernliğinde tarihi meydana getirmektedir.Öncelik sonralık bakımından Aydınlanma ile modernlik ilişkisi önemlidir. Aydınlanma Modernliğin öncesiyken, modernite aydınlanmanın sonrasındır. Belirttiğimiz gibi modernliğin tarihi baştan sona Aydınlanma hareketinden oluşur ve Aydınlanma Çağı denilen bu dönem Akıl Çağı olarak da adlandırılır. Aydınlanma filozoflarının ortak felsefi bir tavrının bulunmamasına rağmen yine de belirleyici genel çizgileri onları bazı noktalarda buluşturmaktadır. Aydınlanmanın temsil ettiği dünya Görüşünün temelleri ne kadar evrensel ve genel kavramlarla ifade edilirse edilsin, sonuçta belirli bir sınıfın (burjuvazinin ve modern dünyaya direnen veya çalışan aristokrasinin, çünkü iktisadi

olarak yoksullaşma birlikte toplumsal ve siyasi iktidarlarını korumaktaydılar). 18.yy 'deki ve dünyaya bakma biçimi ile uyum içindeydi. İşte bu durumda modernizmin en göze çarpan niteliği ile söylemek gerekirse, doğrultusu, yönü olan bir eylem, bir devrimdir.

Sanayi devriminin oluşturduğu sanayi toplumu, o güne kadar olan geleneksel özellikli toplum yapılarında kökten değişiklikler yaratmıştır. Sanayi toplumu ya da modern toplumda yaşanan değişimlerle birlikte standart aile şekli olarak "çekirdek aile" görüldü." Çekirdek ailede ki bireyler kendilerini toplumda meydana gelen değişimlere uydurarak yeni bir yaşam tarzına hüründüler. Çocuklar bir birey olara, sırf gelecek için yetiştirilmeye başlandı. Böylece, fertler kendilerini doğar doğmaz modern toplumun çarkları içerisinde buldular. Bu durumu bilimsel düşüncenin hakim olduğu akılcı modern bir toplum içinde geçerli olan birey içinde geçerli oldu. Üzerinde durduğumuz modern düşüncenin iki yönünün akılcılık ve öznelleşme, biri burada yine karşımıza çıkıyor. Akılcı modern toplumlarda birey bir özne olarak kendini gerçekleştirme imkanı bulabiliyor. Özne İse bireyin edimci olarak davranma ve edimci olarak kabul görme istencidir. Bu şekilde modern bir toplumda özne olarak birey kendini ifade eder. Ancak buradaki birey bireycilik değildir.

Mesela Michael Foucault modernliğin eşğine yerleştirilen insan için şu gözlemi yapar "18.yy. sonlarına kadar insan diye bir şey yoktu ve son yıllarda yaratılmıştır" sözlerine ilaveten insanın özne olarak ortaya çıkışını Descartostaki "düşünüyorum" dan "varım"a geçişine bağlamaktadır. Böylece modern toplumdaki sosyo-kültürel değişimler, bireyde şekilleniyor, birey artık modern Çağın bir sembolü haline geliyor. Çalışmamızın yine en önemli kısımlarından biri olan Anthony'Giddens'in modernliğin kendine özgü karakterini yapılaşma teorisi kapsamında çözümlemesi açısından oldukça önemlidir.

Modernliğin sonucunda ortaya çıkan yaşam tarzları bizi bütün geleneksel toplumsal düzen türlerinden eşi görülmedik bir biçimde sökü� çıkarmıştır. Anthony Giddens; modernliğı diğer geleneksel toplumsal düzen türlerinden ayıran süreksizlikleri, değişim hızı değim alam ve modern kurumların doğasının özü olarak üç grupta ele almaktadır. Değişim hızı, modernliğin ulaştığı devingenlik boyutuyla ilgilidir. İkinci süreksizlik olan değişim alanı, modernliğin etkilerinin dünya ölçeğine yayılmasıyla ilgilidir.

Modernliğin üçüncü süreksizliğı modernliğin kurumlarının kendine özgü doğasıyla açıklamaktadır. Giddens'a göre modernliğin doyurucu bir açıklamasını yapmak ün bu süreksizlikler üzerinden hareket gerektirmektedir. Her ne kadar kendini tümüyle modernliğin getirdiğı dönüşümleri açıklamaya adarsa da, klasik ve çağdaş sosyoloji gelenekleri bunu başaramamıştır. Onlar çoğunlukla indirgeyici bir bakış açısıyla, modernliğin ekonomik düzeni olan kapitalizmin sonuçları üzerinde yoğunlaşmışlardır. Kapitalizm modernliğin ortaya çıkışıyla doğrudan ilişkilidir ve dönüşümlerin kaynağıdır. Ancak modern yaşamın tek unsuru olarak kapitalizmden söz etmek, modernliğin belirleyicisi olan diğer unsurları göz ardı etmek anlamına gelmektedir. Üstelik bunu Marx'ın yaptığı gibi sadece tarihsel şemasının bir aşaması olarak görmek, günümüze ilişkin değişimlerin kaynağını sınırlamak demektir. Giddens, modernliğin en önemli özelliğı uzak olayların ve eylemlerin hayatımız üzerinde sürekli bir etkiye sahip olması görüşündedir. Üstelik bu etki giderek artmaktadır. Modern yaşamın dinamikleri sürekli bir biçimde hayatımıza girip çıkmaktadır

Giddens'a göre söz konusu dinamikler modernliğı diğer tüm geleneksel yaşam tarzlarından ayıran, modernliğe devingenlik doğasını kazandıran ve günümüzdeki, değişimleri anlama konusunda bize geniş olanaklar veren yapılaşma kaynaklarına dayanmaktadır. Giddens, bu kaynakları zaman-uzam ayrışması, yerinden çıkarma mekanizmaları ve modernliğin düşünömselliğı olarak belirlemiştir. Giddens, modernlikteki zaman-uzam ilişkilerinin düşünömsünün, modernlik öncesi sosyal yaşam koşullarındaki zaman - uzam ilişkilerine bakarak anlaşılabilceğini ifade etmektedir.

Giddens'a göre bütün geleneksel ya da modern öncesi toplumlar zaman - uzamda gömülü sosyal ilişkiler temeline dayanmaktadır. Zaman - uzam ayrışmasıyla yakından bağlantılı olan yerinden çıkarma mekanizmaları, sosyal ilişkilerin lokal özellik gösteren etkileşim bağlamlarından sökülmesini ve zaman-uzam boyunca yeniden yapılaşmasını anlatmaktadır. Düşünümsel modernlik ise modernliğin ayırt edici üçüncü dinamiğidir. Giddens'a göre insan yaşamı için hiçbir şey toplumdaki eylemin düşünürsel gözetiminden daha temel önemde-olamaz. Çünkü eylemin düşünümsel gözetimi sosyal yaşamın yetenekli bireylerinin temel niteliğidir.

Modernlik bütünüyle düşünümsel olarak uygulanış bilgidir. Kısaca modernliğin düşünümselliği. zaman uzam ayrışmasından ve bunun bağlantılı yerinden çıkarma mekanizmalarından ayrı düşünülemez. Sonuç olarak doğası gereği küresel olan modernlik Batıdan doğarak tüm dünyaya yayılmıştır. Modernliğin kurumsal boyutlarının dünya ölçeğinde yayılması, bu gün küreselleşme dediğimiz duruma karşılık gelmektedir. Küreselleşme modernliğin sonuçları düzleminde kaçınılmaz görünmektedir. Modernliğin kurumsal boyutlarının dağılıp yayılmasıyla birlikte, yaşamımızın her zaman olduğundan çok daha farklı anlamlar kazanmıştır.

Giddens'a göre bugün içinde yaşadığımız dönem, geleneğin çözüldüğü düşünümsel modernliğin gelişmiş biçimlerinin yaşamımızı yeniden şekillendirdiği, imal edilmiş belirsizlik ve risklerin çevremizi sardığı kısacası modernliğin radikalleştiği bir dönemdir. Giddens sosyal yaşamdaki bireylerle, radikalleşen modernim sonuçlarını, imal edilmiş belirsizlik durumlarını ve risklerini tanımlayan yani bir açılımı sunmaktadır. Onun post modernlik düşüncesinin reddetmesinin gerisinde de aynı amaç gizlidir.

Giddens modernliğin bittiği ve postmodern bir döneme girdiği savlarına katılmamaktadır. Postmodernistlerin iddiasının aksine modernlik sonrası bir dönemde değil, modernliğin kurumsal boyutlarının yeni anlamlar kazandığı, radikalleştiği, evrenselleştiği bir dönemde yaşanmaktadır. Post modernistlerin ortaya attığı, hiçlik, parçalanma anlamsızlık ve değerler sisteminin yok olması tarzındaki düşüncelerin tümü temelsiz ve saçmadır. Postuma derinlik düşüncesi, modernliğin eksik ve yanlış tanımlanmasından kaynaklanan kabullerden hareket etmektedir. Eğer post modernistlerin iddia ettiği gibi postmodern bir dönemde yaşıyor olsaydık modernliğin inşa ettiği daha önceki yaşam tarzlarından tümüyle kopmuş olmalıydık.

Oysa şıandaki hızlı dönüşümler çağı, modernliğin kurumsal boyutlarından soyutlanabilecek değişimler içermemektedir. Bu nedenle postmodernistlerin savlarının aksine, Aydınlanma düşüncesinin öne çıkarttığı akıl, bilgi ve düşünme konulan modernlikle birleştirilmelidir. Küreselleşme konusuna bakacak olursak Küreselleşme salt günümüze özgü olmayıp, insanlık tarihinin çeşitli dönemlerinde din, siyaset, toplum, ekonomi, bilim ve teknoloji alanlarında kıtalar, bölgeler ve ülkeler arası akışlarla toplumlar ve bireyler üzerinde etkinliğini sürdürerek yaşadığımız çağa damgasını vuran bir olgudur. Küreselleşme sürecinin başlangıcını aslında dinlerin ortaya çıkışı ile ilintilendirebiliriz. İslamiyet, Hıristiyanlık ve Musevilik bütün dünyayı etkilemeye başlamıştır. Her ne kadar Musevilik bir ulusun dini olsa da yine de dış dünyaya açıktır.

Sanayi devrimi ve modernleşme, 19. yüzyılın ortaları, 1950 sonrası veya 1980’li yıllar küreselleşmenin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Mesela Anthony Giddens’a göre, “küreselleşme modernliğin bir sonucudur”. Diğer taraftan Robert son’a göre ise, küreselleşme sadece modernliğin sonucu olarak değerlendirilemez. Küreselleşmenin sahip olduğu ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel ve dini boyutlar dikkat alınmalıdır. Ancak bu yapıldığı takdirde sosyal değişime dayalı bir tarihi seyirden söz edilebilecektir. Çalışmamızda Din konusunu ele aldığımız gibi sonuç olarak şunları söyleyebiliriz Din : İnsan ruhunu dünyaya ve Allah’a üstün tanıdığı ve ona bağlı kalmakla hoşlandığı esrarlı bir ruhla birleştiren bir bağlılığın duygusu ile insan hayatını tayin etmekten ibarettir.

Din, ihtiyaç neticesi olarak çıkmış suni bir müessese olmadığı gibi, insan aklının ve düşüncesinin ürünü olan bir inanç sistemi de değildir. Münakaşasız olarak kabul edilen kutsal ve üstün varlık inancı, dinin temelini ve özünü teşkil eder. Dinin İman ve ibadet, ahlak, hukuk kuralları toplum hayatına yansıtılması sebebiyle birlikte yaşama arzusu da kuvvetlenecektir. Zira dini iyi geçinmeyi, dost olmayı, ihtilafları çözmeyi ve ortak ihtiyaçları belirlemeyi, yardımlaşmayı teşvik eder

Sosyal ilişkilerin işbirliği içinde sürdürülmesi ve sosyal yapının ahenkli bir bütün halinde işleyişi, fertlerin ruhunda içselleşmiş bulunan manevi değer ve normların birleştirici ve bağlayıcı gücüyle mümkün olmaktadır. Dinin özellikle İslam dininin sosyal yapıda icra ettiği esas görevin, toplumu bir arada tutan ve bütünlüğünü sağlayan bu manevi değer ve kuralları insan ruhunda uyarmak, içselleştirmek ve toplum fertlerinin manen birbirine benzerliğini sağlamaktan ibarettir.

Max Müler, Din kavranılmayanı kavramak, anlatılmayanı anlatmak için, yapılmış bir gayret, sonzuluğa yönelen bir özleyiştir. Olduğunu ifade eder. Spencer dini” insan zekâsının üstüne çıkan ve her yerde hazır ve nazır olan bir şeyin varlığına inanmak şeklinde almaktadır. Giddens: “Bazı dinsel inanç türleri ve uygulamaları, her şeyden daha önemli ihtiyaç duyulan şeyin geleneksel değerlere ve ayinlere sıkıca sarılmak olduğunu vurgulayarak değişim üzerinde bir fren etkisi yapmışlardır. Ne var ki, Max Weber’ in de vurguladığı gibi, dinsel inançlar oldukça sık olarak, toplumsal değişim için baskılarda harekete geçirici bir rol oynarlar.” düşüncesiyle bu baskının önemine dikkat çekmiştir.

Gelenekle *modernlik* arasında var olduğu iddia edilen farklılıkların temelinde, dinlerin geleneksel toplumlarda sahip olduğu konumların ve değişmelere adapte olamayan dogmatik yapısının neden olduğu ileri sürülmektedir. Geleneksel toplumlarda din yaygın değer olarak günlük yaşamın bütün kodlarını etkilemekte ve toplumsal kurumlar dine göre organize olmaktadır. Dinsel inançlar ve insanın davranışlarında etkili dinsel söylemler, özü itibarıyla nihaî, mutlak ilkeleri bünyelerinde taşıdığı için, dünyadaki gelişmelere karşı mensuplarını pasif bir tutum seçmeye motive ederler.

Dolayısıyla *Modern* toplum gelenekten ve dinsel yaşamdan özgürleşme ve bireyselleşmeyi gündeme getirirken, aynı zamanda ulus-devlet endeksli bir toplumsallaşma sürecini yaratan, devleti siyasetin tanımlayıcı öznesi yapan bir disiplin ve normalleştirici istikrar toplumunu da ortaya çıkartmaktadır

KAYNAKÇA

- Abuzer, Celil, *Üniversite Gençliğinin Değişen Din Anlayışı*, İstanbul, İpek, yay 2010
- Akyüz Niyazi, Çapcıoğlu, İsmail, *Din Sosyolojisi*, Ankara, Grafiker yay, 2012.
- Akti, Ümit, *Sosyolojik Açıdan Küreselleşme Ve Din*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora tezi, 2008.
- Abadan Unat Nermin, *Sosyal Bilimlerde Yeni Gelişmeler Modernizm Posmodernizm*, Toplum ve Bilim, Kış Bahar, İst, 1990.
- Akarsu, Bedia, *Çağdaş Felsefe, Kant'tan Günümüze Felsefe Akımları*, Ankara, İnkılap Kitapevi, 1987.
- Arslan, Abdurrahman, "Sekülerizm; Akleden Kalbin Parçalanışı" Ankara Bilgi ve Hikmet, Bahar, 1993.
- Arslan, Adnan, *Küreselleşme ve Din*, <http://www.koprudergisi.com> sayı, 77, 2002. (12.06.2014)
- Bayhan, Vehbi: "Enformatik Kültür", *Türkiye Günlüğü*. Sayı: 24. Güz. 1993.
- Bekaroğlu, Mehmet, "Antik Akıl ve Aydınlanma, Ve İnsana Akıl Bahşedildi" Ankara, Bilgi ve Hikmet Bahar–1993
- Cevizci, Ahmet, *Felsefe Terimler Sözlüğü*, İstanbul, Paradigma Yayınları ,2000.
- Copleston, Frederick "Aydınlanma" *Felsefe Tarihi*, Çev. Aziz, Yardımlı, İstanbul, İdeaYay. 1996
- Çapcıoğlu, İhsan, *Küreselleşme Kültür Ve Din*, AÜİFD, <http://dergiler.ankara.edu.tr> Sayı II, (13.06.2014)
- Çelik Ömer, "Modern İdrakın Tabii Hasilası ya da Tarihin Kırılma Evresinde Son Arayışın Dili", Bilgi Hikmet, Bahar–1993.
- Çiğdem, Ahmet, *Aydınlanma Düşüncesi*, İstanbul , İletişim Yayınları, 1997.
- Davision, Andrew, *Türkiye de Sekülerizm ve Modernlik*, Çev. Tuncay Birkan, İstanbul, İletişim yay. 2002
- Demir, Ömer, *Bilim Felsefesi*, Ankara, Vadi Yayınları , 2000.
- Demirhan, Ahmet, *Modernlik*, İstanbul, Ağaç Yay. 1992.
- Demirhan, Ahmet "Modernlik Projesi", Modernlik içinde Üniversite, İstanbul Ağaç, Yay, 1992.
- Demirzen, İsmail, *Tüketim Toplumunun Oluşumu ve Din Etkileşimi*, <http://www.dinbilimleri.com/Makaleler> ,Cilt.10. (14.06.2014)
- Doğan M.Sait, Özyurt Selahattin, Boz Toprak Galip, *Sosyoloji Çarşısı*, İstanbul e yazı İstanbul, 2009.

- Eröz. Mehmet; *İktisat Sosyolojisine Başlangıç*; İstanbul, Filiz Kit. 1982.
- Esgin Ali, *Anthony Giddens'in Sosyolojik Teorinin Merkezi Probleminin Yeniden Temellendirilmesi*, C.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi 2004.
- Esgin Ali, *Anthony Giddens'in sosyolojisi*, Ankara, Anı Yayıncılık,2005.
- Fukuyuma, Francis; *Tarihin Sonu ve Son insan*, Çev. Z. Dicleli, İstanbul, Simavi Yayınları, 1993.
- Falk,Richard, *Küreselleşme ve Din İnsani Küresel Yönetişim*, www.altınıçizdiklerim.com. 2003 (08.06.2014)
- Giddens Anthony, *Siyaset, Sosyoloji, Toplumsal Teori*, İstanbul, Metis Yayınları, 2010.
- Giddens Anthony; *Sosyoloji*, Editör: C. Güzel,Ankara, 2006.
- Giddens, Anthony; *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*, Çev. O. Akınhay, İstanbul Alfa Yayınları, 2000.
- Giddens, *Sağ ve Solun Ötesinde: Radikal Politikaların Geleceği*. Çev. Müge Sözen Sabir Yücesoy, İst.2002.
- Giddens, *Siyaset Sosyoloji Toplumsal Teori*, İstanbul, Metis yay. 2010.
- Gökberk. Macit; *Felsefe Tarihi* , İstanbul,Remzi Kitapevi, 1994.
- Habermas, Jürgen: *"Modernlik: Tamamlanmamış Bir Proje": Postmodernizm*, İç. Editör: Necmi Zekâ, İstanbul, Kıyı Yay. 1994.
- Habermas, Jürgen, *Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti*, Çev, Medeni Beyaztaş, İstanbul, Bakış Yayınları, 2002.
- Harvey, David, *Postmodernliğin Durumu*,Çev. Sungur Savran,İstanbul Metis Yayınları, 1997.
- Hablemitoğlu, Şengül, *Küreselleşme Düşlerden Gerçeklere*, İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2004
- Jeanniere, Abel, *"Modernite Nedir?" Modernite Varsus Postmodernite* Çev: Nilgün Tural-Küçük, Mehmet Küçük,İst. Vadi Yayınları, 1994.
- Kahraman, Hasan Bülent, *Yeni Bir Sosyal Demokrasi İçin*,Ankara, İmge Kitapevi, 1993.

- Kaya, Mehmet, *Küreselleşme Yaklaşımları*, (*Approaches to Globalization*) Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 13, 2009.
- Kızılçelik Sezgin, "Postmodernizm:"Modernlik Projesine" Bir Başkaldırı",Türkiye Günlüğü, Sayı: 30, 1994.
- Kızılçelik Sezgin, *Postmernizm Dedikleri*, İzmir, Saray Kitapevleri,1996.
- Kızılçelik Sezgin, *Sosyoloji Yazıları 2*, Ankara , Anı yayıncılık, 2000.
- Kızılçelik, Sezgin, *Frankfurt Okulu*, Ankara, Anı Yayıncılık, 2002.
- Kızılçelik, Sezgin, *Küreselleşme ve Sosyal Bilimler*, Ankara ,Anı Yayıncılık, 2001.
- Kızılçelik, Sezgin, *Sefaletin Sosyolojisi*. Ankara, Anı Yayıncılık. 2002.
- Küçük, Mehmet "Postmdernin Modern Karakteri ya da Dönemleştirmenin İronisi", Modernite Varsus Postmodernite, Derleyen, Mehmet Küçük, Ankara,Vadi Yayınları, 1994
- Küçük Abdurrahman, Tümer Günay, Küçük, M.Alparslan, *Dinler Tarihi* Ankara, Berikan yay.2011.
- Lash, Scott;" *Modernitemi Modernizm mi; Weber ve Günümüz ToplumsalTeorisi*";Modernite Versus Postmodernite İçinde, Çev. M. Küçük. İst. Vadi Yay.1994.
- Nortbourne. Lord: "*Modern Bilim*", *Modern Dünyada Din İçinde*, Çev. Şehabeddin Yalçın, İstanbul, İnsan Yay. 1995.
- Özkul, Metin, *Sanayii Etkileyen Sosyal ve Kültürel Faktörler Malatya Uygulaması*.İst. Yayınlanmamış Doktora Tezi
- Öçal,Şamil, *Gelenekçilik ve İslam Düşüncesinde Geleneğin Anlamı*, www.akademia.edu. tr. (05.06.2014)
- Paz, Octavio, "*Şiir ve Modernite*" Modernite Versus Postmodernite, Çev: Nilgün Tural-Küçük, Derleyen: Mehmet Küçük, Ankara, Vadi Yayınları,1994.
- Paz, Öcta'vio, *Şiir ve Modernite*, Çev. N. Tural, Ankara ,Vadi Yayıncılık, 2000.
- Sarıbay. Ali Yaşar: "*Protestanlık ve Sekülerizasyon*". *Sosyolojik Bir Bakış*: Bilgi ve Hikmet, Bahar. 1993/2.
- Smith, *Toplumsal Değişme Anlayışı: İşlevsel Toplumsal Değişme Kuranımın Bir Eleştirisi*. çev. Ülgen Oskay, Ankara,1996.
- Şimşek, Asaf, *Giddens'a Göre Toplumsal Değişmeyi Etkileyen Faktörler* <http://www.politikadergisi.com/makale> , 2008. (10.06.2014)

Şaylan, *Çağdaş Düşünce Akımları Postmodernizm*, Ankara, TODAİE Yayınları,1996.

Therborn, "*Modernliğe Giden Yollar*", *postmodernizm ve İslam Küreselleşme ve Oryantalizm*,(Derleme: Abdullah Topcuoğlu- Yasin Aktay), Ankara, Vadi, Yayınlan, 1996.

Toffler, Alvin; *Üçüncü Dalga*, Ankara , Akın Kit. Yay, 1981.

Touraine, Alain, "*Variş Noktalan*", *Modernliğin Eleştirisi İçinde*, İstanbul, yapıkredi yay 1994.

Touraine, Alain; *Modernliğin Eleştirisi*, Çev: Hülya Tufan, İstanbul Yapı kredi Yayınları, 1994.

Touraine. Alain: "*Yıldızı Parlayan "Modernlik"*", Çev: Hülya Tufan. İst. Y. K. Y.1994.

Turanî, Adnan: "*Modern Çağın Sanat Görüşü*": *Dünya Sanat Tarihi*, İstanbul, Remzi Kitabevi,1992.

Welsch, Wolfgang; "*Modern Sanatın Ruhundan Postmodern Felsefenin Doğuşu*, Ankara " Varlık Aralık, Sayı: 1023. 1992.

Yılmaz Aytekin, *Modernden Postmoderne Siyasal Arayışlar*, Ankara Vadi Yayınları, 1996.

